

1926—1991 ЕЛЛАРДА АЗАТ ХАТЫН

№ 9 / 2024

СӨЕМБЕК

ISSN 0869-1398

БИЗӘНҮ
Этикеты
нәрсә ярый, нәрсә ярамый

Көзен чәчәк аткан
АЛМАГАЧ
әни көндәлеге

Бушап калган
ОЯ
кендек жебен өзү

Роза Гарипова:

«Балалар өчен сөт ризыклары
житештерүнең җаваплылыгы – 24/7».

2024
гаилә елы

Бергә – гомергә!

Меңнәр арасыннан икәү бер-берсен эзләп таба да, киләчәккә карап, бер сукмактан атлап китә. Мәхәббәт, өмет, яратуны юлдаш итеп... Барасы юл озын, ә сынаулар адым саен. Әйе, гаиләне саклау – иң авыр хезмәтләрнең берсе. Ул уйларның, ниятләрнең, адымнар һәм гамәлләрнең чисталыгын, ихласлыгын таләп итә. Икеңнән дә зур тырышлык сорый.

2024 ел – Россиядә Гаилә елы дип игълан ителде.

Илнең бөтенлеге һәм ныклыгы гаиләләргә дә бәйләнгән. Бигрәк тә – киләчәгә! Шул уңайдан «Бергә – гомергә!» дигән проект башлыйбыз. Көмеш туйларын бәйрәм иткән һәм аннан да күбрәк еллар бергә яшәгән парларны барлыйбыз. Сездән туй көнегездә төшкән һәм хәзер балаларга, оныкларга баеган зур гаиләгезнең фотосурәтен көтәбез.

■ 1987–1989 елларда Казан медицина училищесында укыдым. Аны тәмамлагач, Арча район хастаханәсенә эшкә кайттым. Менә әлегесә көнгә кадәр шунда эшләп торам. 1990 елның ноябрь ае иде. Җизниңнең энесенең туена чакырдылар. Яшь вакытта туйларга йөрү күңелле бит! Мәҗлес башланар алдыннан гына чакырылган гармунчы аягын авырттырган дигән хәбәр килде. Инде нишләргә, диләр. Гармунчысыз туй буламыни?! Шунда кемдер: «Хафиз бар бит безнең!» – дип искә төшерде. Тиз генә аны белешергә йөгерделәр. Хафиз – Наласа клубында сәнгать җитәкчесе булып эшли, гармунчы. Ләкин аның әле күзенә операция ясатып кына кайткан вакыты икән. Тимер кыйпылчыгы кереп, ике тапкыр хирург пычагы астына яткан. Өстәвенә, операциядән соң йөргән кызы да ташлаган... Тырыштылар, туйда гармунда уйнарга барыбер ризалаттылар Хафизны.

Без туйга өч дус кыз бергә бардык – өчөбезнең дә егетләре юк. Ләкин Хафиз нәкъ менә минем яннан китмәде. (Кай җирем ошагандыр, чибәр дә түгел идем, ул үзе бөтен кызлар күзгә төшәрлек егет иде.)

Ике көн туйда бергә булдық: ул – гармунчы, мин – кодача. Туйдан соң очраша башладык. Бер ел да тугыз ай йөрдөк. Беркөнне мин эштә булган чакта, Хафиз әти белән әни янына барып: «Без бу атнада кыз сорарга киләбез», – дип әйтеп киткән. Бу хакта эштән кайткач кына белдем. Әти белән әни аптырап: «Нигә алданрак әйтмәдең?» – диләр. Тиздән кияүгә чыгасымны алардан гына ишеткәч соң...

Шулай итеп, 1991 елның 9 августында без өйләнештек. Бик әйбәт гаиләгә килең булып төштем. Төп йорт килене булып. Кайнатам данлыклы көрәшчә иде. Беренче көннән үк «кызым» дип эндәште. Искә алуым рухына дога булып барып ирешсен... Бер-бер артлы ике улыбыз – Инсаф белән Илфат туды. Олы абыйсына 15 яшь тулгач, төпчегебезне – өченче улыбыз Илфарны алып кайттык. Олылары бер-бер артлы өйләнделәр инде. Бер килеңбез Башкортстаннан: Айгөлөбез бик матур җырлый. Раниябез Оренбург өлкәсеннән, ул бик матур биюче. Икесе дә балалар бакчасында эшлиләр. Ике оныгыбыз – Гүзәлиябез һәм Азаматыбыз бар. Улларыбыз Казанда үз йортлары белән яшиләр. Төпчек улыбызга 17 яшь. Кайнамам белән 33 ел матур гына гомер итәбез. Тормыш булгач, төрле чаклар булгандыр инде, әмма беркайчан да кеше теленә кермәдек, Аллага шөкер. Ирәмнең туганнары кайчан кайтса да ишегебез һәрвакыт ачык. Хафиз хәзергә көндә ферма мәдире булып эшли. Эшен бәяләүләре – Рәхмәт хатлары, Грамоталар тапшырулары – безгә дә куаныч.

Гөлгенә ВӘЛИЕВА.

Арча районы, Наласа авылы.

Сөй гомерне, сөй халыкны, сөй халыкның дөньясын!

© «Сөембика» 2024

1926 елдан башлап
«Азат хатын» исеме
белән чыкты.
1991 елда
«Сөембика» итеп
үзгәртелде.
Хатын-кызларның
бөтөнтатар айлык
иҗтимагый-сәяси һәм
әдәби-нәфис журналы
1913–1918 елларда
чыккан «Сөембика»
журналының
давамчысы.

Элемтә, мәгълүмати
технологияләр һәм
массакуләм
коммуникацияләр
өлкәсендәге
күзәтчек буенча
Федераль хезмәтэндә
(Роскомнадзор)
2024 елның
27 апрелендә
«Сөембика»
дип теркәлгән.
Теркәу таныклыгы
Эл № ФС 77-87124

2007, 2008, 2009
елларда журнал
Россия матбугатының
Алтын фондына
кертелде.

Язмалар авторның
тулы адресы
күрсәтелеп, паспорт
мәгълүматлары,
пенсия иминияте
таныклыгы,
ИНН таныклыгының
ксерокс күчermәләре
белән бергә
жибәрелгәндә генә
кабул ителә.

Гамәлгә куючы:
«ТАТМЕДИА»
акционерлык
жәмгыяте

Фото: Анна Арахамия

Баш мөхәррир
Л. Н. Маликова

Редколлегия:
Зәлия Ахунова, Ирада Әюпова,
Зилә Вәлиева, Гөлүсә Батталова,
Эльмира Зарипова, Кадрия Идрисова,
Альбина Насырова, Алсу Нәбиева,
Сәрия Сабурская, Гүзәл Сәгыйтова,
Нурия һашимова, Рафаэль Шәвәлиев.

Редакциянең гомуми телефоны
8 (843) 222-09-77

Баш мөхәррир урынбасарлары
Гөлнур Хәсәншина 8 (843) 222-09-78
Алсу Шакирова

Әдәби мөхәррир
Эльмира Закирова
Мөхәррирләр
Чулпан Галиәхмәтова
Лилия Гәрәева
Фәгыйлә Шакирова
Сайт мөхәррире
Камилә Димөхәмәтова
Дизайнер-верстальщик
Анна Арахамия
Корректор
Фирдәвес Исмәгыйлева
Фотокорреспондент
Анна Арахамия
Гамәли хезмәткәрләр
Ильмира Сәләйманова

Кулъязмаларга бәя бирелми,
алар кире кайтарылмый.

Редакциянең язмача рөхсәтеннән башка
материалларны «Сөембика»дән күчереп
басу тыела.

Тышлыкта:
Роза Гарипова
Фото: Анна Арахамия

Автор фикере редакция фикере белән
туры килмәскә мөмкин.

Рекламаның эчтәлегә (фото, текст)
аны бирүчеләр җаваплылыгында.

Редакция адресы: 420066,
Россия Федерациясе,
Татарстан Республикасы, Казан шәһәре,
Декабристлар урамы, 2.
www.syuyumbike.ru
E-mail: suumbike@tatmedia.com
ssuum@yandex.ru
тел./факс: 8 (843) 222-09-77
Язылу индексы: ПАП рәсми каталогы:
Татарстанда П2204 (ярты еллык),
П8299 (берьеллык)
Татарстаннан
читтә: П0279

Нәшер итүче: «Татмедиа» АҖ
420097, Россия Федерациясе,
Татарстан Республикасы, Казан шәһәре,
Академия урамы, 2

Кәгазь форматы 60х90¹/₈
Күләме 8 басма табак

Басарга кул куелды: 28.08.2024 ел.
Чыгу көне: 05.09.2024 ел.
Заказ А-1915
Тираж 5879

ТР «Татмедиа» матбугат һәм массакуләм
коммуникацияләр республика агентлыгы
ярдәме белән чыгарыла.

Журналны тарату мәсьәләләре белән
абунәчеләр – жирле элемтә бүлегенә;
элемент бүлекләре – нәшриятның газета-
журнал экспедициясенә (420066,
Россия Федерациясе, Татарстан Республикасы,
Казан шәһәре, Декабристлар урамы, 2.
Тел. 8 (843) 562-10-66) мөрәҗҗәгать итә ала.

Банк реквизитлары: Филиал АО «ТАТМЕДИА»
«Редакция журнала «Сююмбикэ»
р/с 40702810600020010309
к/с 30101810000000000805
в ПАО «АК БАРС» БАНК г. Казань
ИНН 1655144950
БИК 049205805
КПП 165802002

«ТАТМЕДИА» АҖ филиалы «Идел-Пресс»
полиграфия-нәшрият комплексында басылды.
420066 Россия Федерациясе, Татарстан
Республикасы, Казан шәһәре, Декабристлар
урамы, 2.
Журналда полиграфия кимчелеге булган
очракта нәшриятның техник контроль
бүлегенә мөрәҗҗәгать итегез.
Тел. 8 (843) 519-44-61

Сатуда бәясе ирекле.

Фото: Анна Арахамия

Баш мөхәррир сүзе

Кадерле укучым!

Бу саныбыз Чулпан Галиәхмәтованың «Бушап калган оя» дигән язмасы белән ачыла. Ул мине үткәнгә – инде еракта калган 1986 елга алып китте. Мәктәп тәмамлаган елым бу. Планнар зурдан! (Максимализм яшыләргә теләсә кайсы чорда да хас ул!) Хыялым – Мәскәү йә Санкт-Петербург (ул чакта Ленинград) югары уку йортларының берсенә керү. Казанга китәм икән – университетның бары тик ВМК факультетын гына сайлаячакмын. Соңгысы үзенең яңа, дәрәсән әйткәндә, аңлашылмаган өлкә булуы белән тартып тора. Имтиханнар бирергә әзерләнеп йөрим. Бер яктан әни акыл өйрәтә. Икенче яктан... Юк, әти түгел. Аның нәсыйхәтләрен дә әни житкереп тора. Әйе, әйе, дип баш кагам, ә үзем... Үзем тыңлыйм да, тыңламыйм да... Ул чакта әткәй белән әнкәйнең нинди хисләр кичергәннән үзем ике кыз әнисе булгач кына аңладым.

...Менә мин инде Казан дәүләт университетының нәкъ үзем керергә теләгән факультет студенты булып, беренче тапкыр Менделеевскига кайтам. Кыяфәтем инде шактый үзгәргән: өстемдә костюм, озын чәчләрем кистерелгән. Автобустан чыктым. Кызык, нигә мине әткәй белән әнкәй күрми соң? Нигә күзләре һаман да автобустан чыгучыларда? Танымыйлар! Ул чакта бу шулкадәр мәзәк тоелган иде. Бүгенге акылым белән аңлыйм: менә шулай кинәт үзгәрүем алар канаты астыннан чыгып китүемнең тагын бер билгесе булган. Әткәй белән әнкәй әле кабул итәргә теләмәгән билгесе...

Яллар бик тиз узды. Минә гаилә белән Казан автобусына утыртып жибергәч, абыем: «Лариса бөтенләйгә китте дип санагыз», – дигән... Әткәй белән әнкәйнең йөрәге тагын бер кат өзәлгәндер...

Яңа уку елы башлана. Газизләрен туган оядан очыручылар да аз түгелдер.

Әмма, минемчә, ничек кенә авыр булса да, без – әти-әниләр – балаларыбыз өчен бу тормышта юл сайларга булышучылар, фикердәшләр, аларга терәк булырга тиешбез. Туган ояда алар кунак кына... Очарга – алар чираты.

Ә мин барлык әти-әниләргә дә сабырлык һәм зирәклең теләп кагам.

Яратып, Лариса МАЛИКОВА

«Безнең тышлыкта»

Балалар өчен җитештерү – аерым җаваплылык та, зур горурлыгыбыз да. Үз вакытында Татарстанда эшләүче шактый заводлар дөгъва кылган бу юналешка. Яшел Үзән заводы – иң лаеклысы дип табылган.

10

«ЗМК – сөтнең сыйфат билгесе!»
Алсу Шакирова

6

Бушап калган оя
Чулпан Галиәхмәтова

16

Көзен чәчәк аткан алмагач без
Гөлназ Хөҗҗәтова

20

Баллы нигез
Лилия Гәрәева

Заман һәм без

Сәнәгатьтә –
хатын-кыз
Чулпан Галиәхмәтова

Татар дөньясы

Мәскәү
галимәсе
Вәсилә Рәхимова

Туган тел ул –
байлык
Гөлнур Сафиуллина

Мәдәни тормыш

Тарихларда
жуелмаслык эзләре бар
Тәэминә Биктимирова

Китап уку ул –
чорларга сәяхәт
Миңнегөл Вафина

Йөрәккә
язылган исең
Фирдәүсә Бикмәтова

14 Мин жыр булып
калам...
Эльмира Закирова

24 Яшәеш
Яшьлек хатасы
Мәдинә Авзалова

28 Хуҗабикә
Сорау–жавап

32 Бизәнү этикеты
Овуляция

35 Булгурлы табуле

36

42

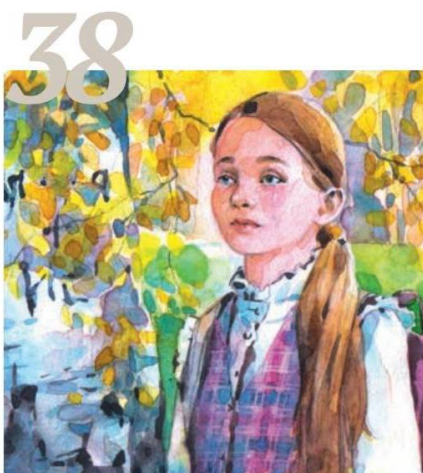
52

56

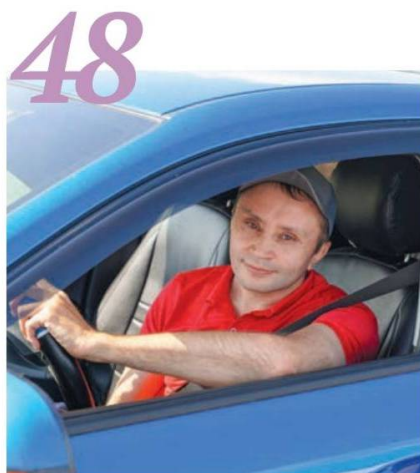
58

59

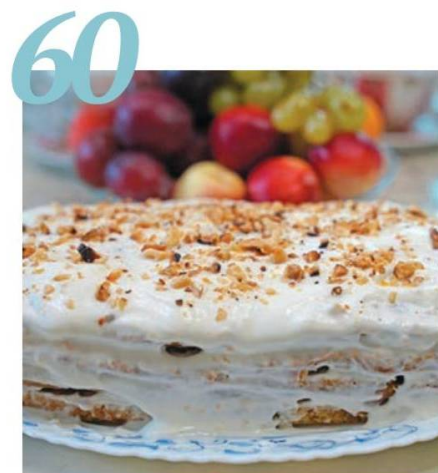
62

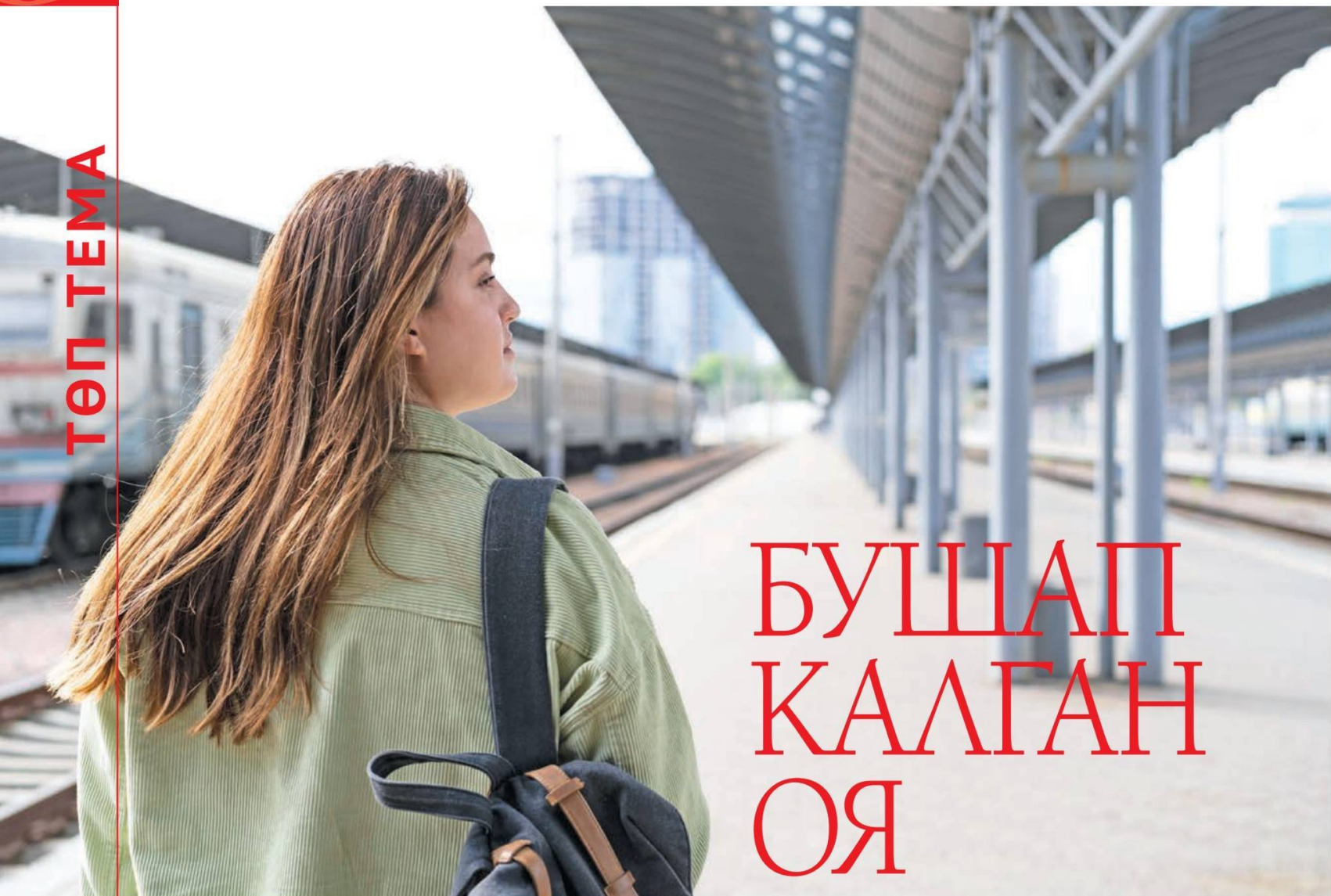
Кайгы
уртаклашу
Фирузә Жамалетдинова

Яшисем килә
Лилия Гәрәева

Жимешле һәм...
кишерле торт
Ләйсән һәм Вадим Вараксиннар

БУШАП КАЛГАН ОЯ

Чулпан
ГАЛИӘХМӘТОВА

Бала туды! Әти-әни тормышында моннан да зур вакыйга була алмый. Жир күчәре бала тирәсендә генә әйләнә, бетмәс-төкәнмәс мәшәкәтьләр, «мин» «без»гә әйләнә. Бала үсә: балалар бакчасы, мәктәп, үсмерлек чоры... Күз ачып йомарга да өлгермисең, дөньяңның кендеге булган бала чемоданнарын жыеп (дөрөсрәге, чемоданнарын әни кеше жыйнап биреп), хушлашып чыгып китә. Безнең йорт – әти-әни йортына әйләнә дә куя. Бу – аның тормышының чишмә башы, ә әти-әнинеке?! Кендек өзелүне ничек кичерергә дә, янәшәдәге бушлыкны ничек тутырырга? Баланы очыртып жибәргәннән соң тормыш бармы?

Килә ул чор

– Беренче улым Рамилне чыгарып жибәргәнә инде 22 ел. Әле еракка да түгел, район үзәгенә генә укырга киткән иде, – дип сөйли Актаныш районы Иске Кадермәттә яшәүче Галия Шәйсолтанова. – Жанымның бер өлеше өзәлгән кебек булды шулчак. Утырыплар елый идем. Ә ул балам армиягә киткәннән соң хәлем бигрәк авыр булды. Икенче улым янымда булса да, күңелем белән гел аның янында идем. Тормыш сорыла-нып калгандай булды. Фажиға итеп кабул иттем ул аерылышуны. Рамилемнең киёмнәрен кочаклап еладым да еладым. Ул чакта бит әле теләгән саен шалтыратырга кәрәзле телефоннар да юк. Балаң нишли, бүген ашаганмы-юкмы, белмисен. Күңелгә әллә нинди уйлар килә. Янында бер якин кешесе юклыгын аңлау тагын да борчуга сала. Тормышымның иң авыр мизгел-ләренең берсе булгандыр ул чор. Аннан соң мин аларны ялгызым гына үстердем. Гел бергә, якин булдык. Балам да, терәгем дә булган инде ул. Шул бушлыкны кичергән, жаныма жылы эзләгән айларда юлымда булачак ирем очрады. Кияүгә чыгып, бала таптым. Дөнья мәшәкатләренә чумсам да, Рамилем уемнан китмәде. Хәзер, дистә еллар узса да, берәр хәл булса, шундук төшемә керә. Сахалинда яшәсә дә, аның белән нәрсә булганын сизеп торам. Ана йөрәгә шул ул... Инде менә өченче улымны чыгарып жибәрдем. Өченче бала булгангамы, жиңелрәк кичердем, әмма күңел тынычсыз булды инде. Житмәсә, ирем дә читкә йөреп эшли. 18 елга беренче тапкыр өйдә ялгызым калдым. Бушлык инде ул. Өйгә керә-сең – ялгызың, чыгасың – ялгызың. Ашау да онытыла... Шәфкать шәһәргә абыйлары янына китсә дә, контрольдә тоттым инде. Бардыңмы, кайттыңмы, нигә алай, нигә болай, дип, шалтыратып кына тордым беренче вакытларда. Хәзергә үс-мерләр сөйләшә торган балалар-мыни – һәр сүзенә сорау бирергә кирәк. Абыйларына ышанып жибәрдем, алар аша да белешеп тордым, тулай торакка киткән булса,

**Солтания ГАТАУЛЛИНА,
психолог, нейропсихолог:
«Бушап калган оя синдромын
жиңеп, тормышыгызга
яңалыклар кертә аласыз.
Мөмкинлекләр чоры бу».**

йөрәк өянәгә хәленә барып житкән булыр идем, мөгаен. Сагыныр инде дип нык борчылдым. Ул чактагы борчылуларым үземнең куркунуы да каплар өчен булгандыр. Ярый, кыш-кы озын кичләрдә «иптәш»кә кул эшләрем булды. Әле бәйлим, әле мозаика тезәм, әле гөлләремне тәрбиялим... Балалар чыгып киткәч, ирең белән тагын да яқынаясың икән ул. Бер-береңә кирәклекең аңлысың сыман. Чыгып киткән балалар моннан соң кунакка гына кайтачак бит инде. Менә шуны аңлау да ирең башкачарак карарга этәрәдер. Без инде гел бергә. Ул – өйдә, мин тышта булып, аеры-чөөре йөргән дә юк. Ишегалдына чыгып бергәләп эшлибез, аннан өйгә кереп бергәләп чәй эчәбез. Бала үсеп житкәч вакытында оядан чыгып китсен инде ул. Алар канат жибәргәч очарга тиеш. Баланың кендеген үзеңнән кисәргә кирәк, аларга ябы-шып йөреп булмый. Моңы мин хәзер бик яхшы аңлыйм.

Гаилә тормышының биш кризис чоры бар, ди психологлар. Шуның соңгысы – 20–25 елдан соң. Балалар мәшәкате белән узган ике дистә ел артта калган, алар инде чыгып

китәләр. Менә шушы вакытта бушап калган оя синдромы барлыкка килә дә инде. Әлегә термин авыруларның халыкара классификациясендә юк, әмма балалары чыгып киткәч, күпчелек эти-әниләр кичергән эмоцияләренә энә шулай дип атый-лар.

– Бу синдром белән очрашканнар сагыш, апатия, кирәксезлек хисе кичерә, – дип аңлата психолог, ней-ропсихолог Солтания Гатауллина. – Мондый халәт бигрәк тә тулы булма-ган йә бер генә бала тәрбияләнгән гаиләләрдә еш күзәтелә. Ике очракта да проблема шунда: эти-әниләр бө-тен барлыклары белән үзләрен бала-сына багышлый, бердәнбер тормыш мәгънәсенә әверелдерә. Балада эреп, үзләре, шәхси тормышлары, мәнфә-гәтләре турында оныталар. Менә шундый эти-әни баласы чыгып киткәч ничек яшәргә белми апты-рый да инде. Бушлыкта калалар, хәтта депрессиягә биреләләр. Синдромның билгеләре: тормышның мәгънәсен югалту, бернәрсә дә эшләргә теләмәү, гел бала турында уйлау, начар аппетит, даими елау... Моннан тыш, күп кенә ата-аналар балаларыннан кунакка килүне таләп итә һәм очрашулар өчен төрле сәбәпләр уйлап таба.

Әниләр борчуы

Буш оя синдромы – хәзергә заман халәте. Элек тә эти-әниләрнең күңелләре таш булмаган, билгеле. Әмма ул чорларда балага табынма-ганнар, гаилә ишле булган, иртә бала тапканнар. Соңгы балалары чыгып киткәндә, эти-әнигә әби-бабай роле дә кушылып, оныклар тәрбияләгәннәр. Эш арасында депрессиягә бирелеп утырырга вакыт та булмаган. Хәзер тормыш башкачарак. Ничек кенә зарланыш-сак та, ул күпкә жиңел. Тизлек ритмында яшибез дип әйтсәк тә, үзебезгә дә, балаларыбызга да вакыт табабыз. Бигрәк тә контрольдә то-тарга. Менә шул тоталь контрольне кулдан ычкындыру да борчуга салмый калмый.

Әлегә синдромнан күбрәк әни-ләр интегә. Безнең халыкта әтиләр, гадәттә, эш белән мәшгуль. (Мөгаен,

Рөстәм хәзрәт ХӘЙРУЛЛИН,
«Гайлә» мәчете имам-хатыйбы

Кыз бала кияүгә чыкканчы аның өчен әти кеше җавап бирә. Кияүгә чыккач, бу бурыч иренә күчә. Кыз бала – ул кунак. Шуңа күрә кияүгә чыкканчы өйдә булуы хәерле, тик хәзерге заманда укырга башка шәһәргә китәләр, кияүгә дә чыгарга ашкынып тормыйлар. Ир бала исә балига яшенә җиткәч, ягъни үскәч, үзе өчен үзе җавап бирә. Шуңа күрә әти-әни улларына ияреп йөрмәсә, үзеннән җибәрсә дәрәсрәк булыр. Әлбәттә, балага ярдәм итү кирәк. Мәсәлән, белем бирү – ата-ана бурычы. Шулай да егетләрне иртәрәк җибәрергә кирәк.

Гиперопека дәрәс гамәл түгел инде ул, ә менә кирәк чакта карау, өйрәтү – башка мәсәлә, чөнки төрле балалар була. Әни кеше балигы булган баласына сайларга, хаталанып, ул хатаны үзенә төзәтәргә ирек бирсен иде. Бу табигый югыс. Бала үстергәндә, әлбәттә, әти-әни бала тормышы белән яши инде ул. Ләкин бу балигылык яшенә җиткәнчә генә дәрәс. Коръән-Кәримдә нәрсә диелә? Һәрбер җан Аллаһы Тәгалә каршында үзе өчен җавап бирер. Ягъни балабыз балига яшенә җиткәч – үзе өчен, без үзбездә өчен җаваплы. Әни кешенең, ирен дә онытып, хатыны ашата микән, ире үпкәләтми микән дип кенә уйлап яшәвә дәрәс түгел. Бала инде үскән, сез аны тәрбияләдегез, ул үз юлы белән барырга тиеш.

аларда бу синдромның билгеләре лаеклы ялга чыккач барлыкка киләдер. Буш вакыт күбәюгә шатланасы урынга, үзләрен кая куярга белми интегәләр.) Әти белән бала арасында элемент нигездә теләктәшлек, ярдәм итүдән гыйбарәт. Мөнәсәбәтләр җылы икән, аларга телефон аша сөйләшү дә җитә. Әни кешегә исә мондый аралашу гына җитми, чөнки аның бала белән мөнәсәбәтләре башкачарак – кайгыртуга корылган. Әни баланы ашата, киёмнәрен барлый, укуында ярдәм итә, әйләнә-тирәдәгеләр белән мөгамәләсә турында кызыксына, гомумән, балага уңайлы тормыш булдырып өчен күп көчен һәм вакытын сарыф итә. Менә шушы балага киткән вакыт көннәрдән бер көнне үзенеке генә булып кала. Җитмәсә, гайләдә бала берәү генә булса, аның чыгып китүе зур югалтуга әйләнә. Әгәр баланы ана үзеннән җибәрми тотып кала икән, киләчәктә бу зур психологик проблемалар китереп чыгарырга мөмкин. Дөньяга туган һәр кеше үз оясын корырга тиеш. Әни кеше үзе дә аңламыйча, баласына бу миссия-

не үтәргә киртә куя, димәк. Шуңа да зирәк әни кендек өзәлүне кабул итә һәм моңа өзәләнә.

– Сепарация процессы (әнинең баласын үзеннән җибәрүе – Ч. Г.) туганнан башлана һәм иң уңай очракта 18–20 елларга тәмамлана, – ди психолог Солтания Гатауллина. – Бу вакыт эчендә бала әнигә тулысынча бәйләлектән алып, үз яшәешен тәмин итү, үз тормышы белән идарә итү сәләтенә кадәр юл узарга тиеш. Мөстәкыйльлек һәм җаваплылык зоналары елдан-ел киңәя бара. Балаларыбызга мөстәкыйль булырга ярдәм итик, ялгышырга, ялгышларын төзәтәргә мөмкинлек булдырык. Балага имин киләчәк формалаштыруда дәрәс юнәлеш бирү өчен берәз контроль кирәк, әлбәттә. Мин контрольне киңәш бирү төшенчәсә белән алыштырып идем, чөнки күп очракта аны гиперопека белән бутыйлар. Бу – үзе зур проблема. Гиперопекалы әни кочагыннан олы тормышка аяк атлаган балалар югалып калырга мөмкиннәр, моны да онытмыйк. Ә балалар аерылып чыккач (йә мөстәкыйль карар кабул итә алуларына ышангач), контрольне

туктатырга кирәк. Аларның инде үз юлы.

Бөтенроссия җәмәгатьчелек фикерен өйрәнү үзәге сораштыруларына караганда, Россиядә 18 яшьтән 35 яшькә кадәрге һәр дүртенче кеше әти-әнисе белән яши. Әйе, моңа бик күптөрле икътисадый, объектив сәбәпләр дә бар, әмма кайбер очракларда гайлә тәрбиясе дә роль уйнамый калмыйдыр, мөгаен. Бала, бик теләсә дә, әти-әнисеннән (бигрәк тә ялгызы гына тәрбияләп үстергән әнисеннән) китә алмаса мөмкин. Ә бит һәркемнең тормыштагы максаты – үзен реализацияләү.

Бер-берсен яраткан, мөнәсәбәтләре яхшы булган әти-әнидән генә кендек өзәлү уңайлы. Әлбәттә, аерылышуга әзерлек кирәк, диләр психологлар. Оядан очарга әзерләнгән бала көнкүреш тормышта үз-үзен карарга, якларга өйрәнергә, акча тота, кешеләр белән аралаша белергә тиеш. Моңа өйрәтү – әти-әни бурычы.

Баласы чыгып киткән әнинең аны сагынуы, вакыты белән елап талуы – гадәти хәл. Әмма әлегә халәт хатын-кызга тормышында комачаулый башласа, элек шатлык китергән вак-төякләр төссезләнеп калса, бу инде проблемага әйләнгән дигән сүз. Психологлар әйтүенчә, стресстан котылу өчен хатын-кызларга ел ярымнан ике елга кадәр вакыт кирәк. Димәк, борчылырга да, күз яшьләренә дә вакыт бар. Һәм ул гайре табигый хәл дә түгел. Тик бу вакыт үткәннән соң, тормышка кайтырга кирәк инде.

– Бушап калган ояга күнәү өчен бер генә көн яшәү җитми. Әмма борчуларны киметү ысулы бар. Исегезгә төшерегез, сез дә бала идегез һәм ата-аналарыгызның оясыннан чыктыгыз. Исән булсалар, игътибарыгызны аларга юнәлтәгез. Моннан тыш, дуслар һәм хезмәттәшләр белән аралашу өчен вакытыгыз барлыкка килгән аңларсыз. Тормышыгызга яңалык кертү өчен дә зур мөмкинлек бит бу. Балагызга аерым бәхет теләгез, – дип киңәш бирә Солтания Гатауллина.

Икенче ширбәт ае

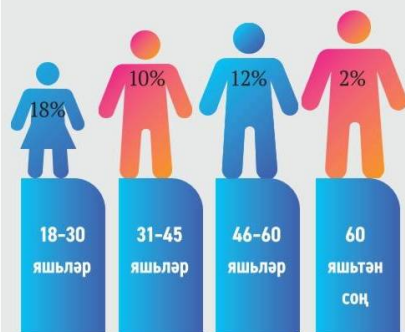
Ялгыз әни булмасагыз, бу чорда, мөгаен, хатын роле турында уйланьрга кирәктер. Чөнки ирегез белән икәү генә каласыз. Кайбер парлар өчен әлеге чор өстәмә кризис та, чөнки моңа кадәр аларны бары балалары гына берләштереп торырга мөмкин. Иң элек «әтисе» белән «әнисе» булып яшәгән ир белән хатынның романтик мөнәсәбәтләр турында онытып бетергән очраклар бар. Менә шул мөнәсәбәтләрне искә төшерү өчен моннан да кулай вакыт була да алмый кебек.

– Эшләмичә өйдә утырып, балалар белән генә шөгыльләнеп яшәгән булсаң, балалар чыгып киткәч, өйнең бушап калганын сизәр идең, чөнки күп вакыт бергә үткәрәсең. Көнө-төнә эштә булган әни буларак, минем бу чор башкачарак узды, – ди балаларын башка чыгарган Казанда яшәүче Гүзәл Мөхәммәтжанова. – Физик яктан миңа җиңелрәк тә булып китте әле. Улымны һәр иртә уяту үзе бер стресс иде. Без шәһәр читендә яшибез. Үзәккә укырга барып житү өчен иртә торырга, тиз-тиз генә җыенырга кирәк. Дөрөсөн әйткәндә, безнең һәр иртә ачуланышудан башлана иде. Менә шул иртәнге стресс бетте. Әле минекеләр институтта укый. Безнең сыртта яшиләр. Димәк, янәшәдә булмасаң да, тормышлары аерылмаган. Алар өчен җаваплылык тоям, әмма тормышларына кагылышлы карарларны үзләре кабул итә инде. Хәзер үземне зур һәм ирекле хатын итеп сизәм. Ашарга пешерсәң пешерәсең, пешермәсәң юк, ирем белән икәү генә булгач, каядыр барып ашап кайту йә заказ бирү кыйммәткә төшми. Кич бие кухняда плитә тирәсендә кайнашулар бетте инде. Иң мөһиме – ирем белән мөнәсәбәтләргә яңа төсмерләр өстәлдә. Икенче ширбәт аебыз дип көлешәбез. Икәү генә булгач, күп сөйләшәбез, кичләрен җитәкләшеп һава сулап кайтабыз. Театр-концертларга ешрак йөри башладык. Бу халәт миңа бик ошый. Рәхәтләнеп яшәләрчә яшәп ятабыз шулай. Яшь вакыттан да рәхәтрәк әле. Ул чакта йөгерәсең, «кирәк тә кирәк», туктап

сулыш алырга да вакыт юк. Өлкәнәя башлагач, тормышны башкача кабул итәсең икән: күбрәк ләззәт алып калырга тырышасың. Үзбездә өчен яшәү дигән чор менә шушынан башлана икән ул. Бу рәхәтлекне балалар белән гөр килеп яшәп, аларны чыгарып җибәргәч кенә аңлайсың. Шәт, килчәктә балалар безгә кунакка гына кайтып йөрерләр дип өметләнәм.

Бу очрак инде ир белән хатын арасында җылы мөнәсәбәтләр булса гына. Әмма болар барысы да үзбездә кулда. Дөрөс, икән бергә тырышырга кирәк. Миңа калса, балаларны туган ояларыннан очырткач, әти-әнинен тормышында яңа чор башлана. Аны тулы канлы итеп үткәрер өчен тормыш тәҗрибәсе дә, көч тә, материал нигез дә бар. Яңалыклар өчен ачык кына булу кирәк, әле күп нәрсәләргә ирешеп була. Яңадан үзгәңе, теләкләреңне ачу чоры бу. Парлылар бергәләп яшәлекләрендә калган хыялларын чыңга ашырырга (алар һичшиксез бар!), ә парсызлар үзләренә пар табарга мөмкин. Балалар исә чыгып китсәләр дә, дөрөс тәрбия алган булсалар, яңа калалар. Аларга әти-әни һәрвакыт кирәк! Әмма хәзер инде сез – сораганда (!) киңәш бирүче генә. Шунысың да онытмыйк: тормыш бары балалар өчен яшәргә генә бирелмәгән.

ИЛ ХАЛКЫНЫҢ КҮПМЕСЕ ӘТИ-ӘНИСЕ БЕЛӘН ЯШИ?

(45 яшьтән соң, гадәттә, картайган әти-әнисен карарга кайталар)

**ҖМЭГАТҮЧЕЛЕК ФИКЕРЕ
ФОНДЫНЫҢ СОЦИОЛОГИК ТИКШЕРНҮЛӘРЕ**

Лилия МӘХМУТОВА,
К. Тинчурин исемендәге
Татар дәүләт драма
һәм комедия театры
артисты

Ләйсән белән икебез дә әти-әни-сез үстек дип әйтсәм, дөрөс булыр. Күчмә театр вакыты иде, һәрвакыт гастрольләрдә булдылар. Без аларны бик сирәк күрә торган идек. Сирәк дигән сүзем аена ике-өч көнне күзаллы. Шул җанга бик тигәндер, улыбыз Ришатны беркайчан да калдырып йөрисем килмәде. Яшь тә өч айдан ул безнең белән гастрольләрдә йөри башлады. Әнисен дә, әтисен дә, дәү әнисен дә, бабасын да күрүгә үсте. 18 яшьләр җиткәч, балаларын чит шәһәрләргә чыгарып җибәрәләр. Бердәнбер баламны чыгарып җибәрә алмадым мин. Югары уку йортын Казанда тәмамлады. Артык нык каравым, яратуым аны буа башлады бугай. Әтисе белән киңәшләштек тә, улыбызны армиягә җибәрергә карар кылдык. 22 яшькә кадәр безнең белән яшәгән баланы армиягә җибәрүләре авырак булды инде. Озатып кайтып керүгә кычкырып елап җибәрдем. Ришатка кирәк бу, дип кенә үземне тынычландырдым һәм аннан аерылуым белән ризалаштым. Ир балага әнкәсенәң итәк астыннан чыгарга кирәк инде ул. Ришатка биргән мөхәббәтемнең күпмедер өлеше ирем Ренатка күчте кебек. Хәзер улыбыз – фатирда, без шәһәр читендә яшибез. Әйе, өйләндергәнче борчылып торасың инде. Көн саен Аллаһыдан акыллы килен сорыйм. Опека да бөтенләй бетте дигән сүз түгел, әмма элеккеге кебек борчылмыйм инде. Улыбыз Росгвардиядә хезмәт итә. Аның өчен дисциплина – беренче урында. Көн саен шалтыратышып алабыз. «Әни, минем белән бар да яхшы» дигән сүзне ишетү дә җитә миңа. Инде ул мөстәкыйль, гаилә башлыгы, әти була алырлык. Балалар тормышы белән яши алмыйбыз инде без. Алар башка. Үстергән вакытта Ришатка тиешле тәрбия бирдек, күңеленә кешелекле сыйфатлары сала алдык дип уйлыйм. Килчәктә без өйрәткән кагыйдәләр буенча яшәсә, аны балаларына да бирә алса, миннән дә бәхетле әни булмас иде.

«ЗМК – СӨТНЕН СЫЙФАТ БИЛГЕСЕ!»

Алсу
ШАКИРОВА

Дөньяга аваз салган беренче минутыннан ук адәм баласы сөтне тәмләп карый. Үскән саен (кайберләренә беренче көннән үк) ана сөтен башкалары алыштыра. Нинди генә тәмдә, формада, куелыкта булса да, сөт ризыклары – кешенең гомерлек азыгы. Сөт тәмен балачакның иң кадерле, иң татлы истәлекләре арасында саклайбыз бит. Сөттән әни жылысы, әни куллары, балачак тәме килә...

Әнә шул күңелгә кереп калган чын сөтне – сыйфатлы сөтне кайдан табып була икән? Гомумән, бернинди консервантлар кушылмаган чиста сөт ризыклары житештерәләрме бүген? Житештерүчеләрнең кайсыларына ышанырга? Эремчекнең, катыкның, майның кайсын сайларга? Озак саклана торган сөтне эчүдән файда күбрәкме, зыянмы?

Сөт ризыкларына кагылышлы сорауларга «ЗМК» акционерлык жәмгыятең сыйфат буенча генераль директоры урынбасары Роза ГАРИПОВА җавап бирә.

Ашыгыйк, Яшел Үзән шәһәрәндә урнашкан сөт эшкәртү заводында иртәнге дегустация башлана. Бездән калмагыз!

Без Татарстан фермерлары белән генә эшлибез – савып алган сөт 8 сәгать эчендә заводка килеп җитә.

Заводка кәргәндә үк таныш исне тоемлап алабыз. Сөт исе килә монда. Төсләр дә сөтнең үзе кебек – ак. Лабораториядә ыгы-зыгы. Өстәлгә бер-бер артлы яңа житештерелгән продукцияне куялар – 110 төрнең һәрберсеннән берничә данә! Аларның барысын да житештерү линиясеннән иреккә рәвештә сайлап алып киләләр. Менә комиссия әгъзалары: директор һәм житештерү мөдирләре, лаборатория җитәкчесе һәм хезмәткәрләре, инженер-химиклар, технологлар җыелышып бетә. Роза Равиловна – уртада. Ул да сөт кебек ап-ак халаттан, чәчләре күрәнмәлек итеп капланган башлыктан. Дегустация башлана. Иң беренче чиратта маркировкасына, тартма-пакетның сыйфатына игътибар ителә. Инде сөт бәләкәй стаканнарда салына. Бер йотым гына кабып, белгечләр ашыкмый гына авызларында тәмләп торалар. Тынлык. Һәрберсе үз бәясен бирә, гади кеше теленә сизелмәлек тайпылышларны тоемларга тырыша. Бәйләнерлек сәбәп юк, бар да яхшы... Өстәлдә яткан протоколга беренче билгеләр төшә. Эремчек кабын ачалар. «Консистенция яхшы», «өсте шом», «ялтырый» ише бәяләр яңгырый, тиешле билге тагын протоколга теркәлә.

– «ЗМК»ның өч житештерү мәйданы бар. Һәр эш көнебез менә шулай башлана, – ди Роза ханым. – Белгечләр хуплаганнан соң гына продукция реализациягә тапшырыла. Дегустатор булып һәр кеше дә эшли алмый. Кайбер тәмнәргә аера алмаган кешеләр була. Моны билгеләр өчен бик күп тестлар узалар, аннары укырга кирәк. Әлбәттә, тәҗрибә дә зур роль уйный. Без сизелер-сизелмәс тайпылышларны да тоемларга сәләтле. Дегустация вакытында тайпылыш табылса, технологлар белән бөтен техпроцесны тикшерәбез, бөтен журналларны карыйбыз. Сәбәбе ачыкланырга, төзәтелергә тиеш.

Сарман районы Чукмарлы авылында туган Роза ханым. Яңа сауган сөт тәме аңа да балачактан таныш. Үзләре сыер тотсалар, әбисендә кәжә сөтен дә эчеп үсә кыз. Кайчандыр партиянең район комитетында хезмәт иткән, сөт комбинатын, соңрак район аэропортын җитәкләгән этисе Равил абыйдан кызыксынучанлык, киң күзаллау сәләтен, максатчанлыкны алмый калмаган, әлбәттә. Әнисе Сания апа – математика укытучысы. Лаеклы ялда булса да, әле дә укучылар белән шөгыйльләп, белемнәрен ныгытырга булыша. Төгәллек, һәрнәрсәне жиренә җиткереп эшләү сыйфатлары әнисеннән килә. Баскетбол, волейбол белән шөгыйльләнгән, бию белән мавыккан кызны «Артек» халыкара балалар лагерена юлама белән бүләкләп хәтта. Мәктәпне тәмамлаганда Роза медицинага, лабораториягә якин һөнәр үзләштерергә теләвен ачык аңлый. Казан дәүләт университетының микробиология кафедрасын тәмамлагач, һөнәри юлын санэпидемстанциядә башлый. Йогышлы авырулар хастаханәсе лабораториясендә дә тәҗрибә тупларга өлгәргә. Аннары хезмәт юлының иң якин иткән өлеше – сөт ризыклары житештерү өлкәсенә кереп китә Роза Равиловна.

Туплаган тәҗрибәсе Роза Гарипова исемен Татарстан сөт ризыклары җитештерү даирәсендә танытып өлгәргә.

2018 елда «ЗМК» АҖнең Яшел Үзән сөт эшкәртү комбинатына сыйфат бүлеген җитәкләргә чакыралар аны.

– Тәҗрибәм зур булса да, «ЗМК»да эшләүнең минем өчен яңа булган бер юнәлеше бар иде. Бары тик Яшел Үзән шәһәрində урнашкан комбинатта гына 0+ билгесе белән балалар өчен продукция җитештерелә. Татарстанда бердәнбер завод! Әнә шул хакта гына берәз борчылдым. Балалар өчен ризык җитештерү – бик зур җаваплылык ул. Тәүлек әйләнәсә эшләп торган производствода җаваплылыгы да – тәүлек буена. Бертуктаусыз!

Үз эченә өч филиалны сыйдырган «ЗМК» җәмгыятендә беренче эш көне барлык комбинатлар белән танышудан башлана. Яшел Үзән, Чистай, Буа җитештерү мәйданарында тәүлегенә 800 тоннадан артык сөт эшкәртелә. Әле дә Роза ханым Яшел Үзән комбинаты буйлап атлый, ә үзе телефон аша Чистайдагы ниндидер бер сорауны хәл итә әнә. Сөт танклары дип аталган емкостьлар, аппаратлар урнашкан цехлар аша күз йомып та үтә алыр иде, җитештерүнең һәр метры таныш аңа. Сөт продуктларын җитештерү тулысынча диярлек автоматлаштырылган, ябык, операторлар пыяла белән әйләндереп алган бүлмә аша пульт белән генә идарә итә. Сөткә бер кешенә дә кулы тими. Хәтта аппаратларны юу да кеше кулларын урап уза.

Роза ханымга кызыксындырган сорауларны биреп җавап ишәтергә ашыгам.

Роза Равиловна, «ЗМК»да җитештерелгән сөт ризыкларын нинди исем астында табарга мөмкин?

– Кулланучылар күптән яратып өлгәргән брендлар инде бу, сез аларның барысын да таныйсыз: «Очень важная корова», «Васькино счастье» һәм «Обнимама» балалар ризыклары линиясе. Һәрбер исем астында әллә

- Сөт, эремчек, кефир, катык, йомшак эремчекләр, майның әллә ничә төре, каймак, аерым бер рәткә балалар өчен җитештерелгән продукция өстәлгә тезелә...

Көн саен ЗМКда 500 ләп анализ ясала – килгән сөт чималыннан алып әзер продукциягә кадәр тикшерелә.

ничә төрле ризык житештерелә. Һәрберсе – дистә еллар дәвамында тупланган тәҗрибәнең тәмле нәтижәсе.

Кибеттә тезелеп киткән продукция арасынан сатып алучы нигә нәкъ менә «ЗМК» житештергән ризыкны сайларга тиеш? Башкалардан нәрсә белән аерылып торасыз?

– «ЗМК» сөт комбинатларына югары сыйфатлы сөт кенә килә. Ышанычлы һәм безнең таләпләргә туры килгән Татарстан фермалары белән генә эшлибез. Савып алганнан соң 8 сәгатьтән дә артмаган вакыт эчендә сөт заводка килеп җитә. Чыгарыла торган продукциянең сыйфатына бик җаваплы карыйбыз. Ризык житештерүдә бернинди өстәмәләр, буяу матдәләре кулланылмый.

Безнең продукцияне бары тик «БЗМЖ», ягъни «без заменителя молочного жира» киштәсеннән генә таба аласыз. Этикеткага игътибар итегез, кулыгызга алган продукциянең составына күз салыгыз. Анда күрсәтелгән бөтен мәгълүмат та составка 100 процент туры килә.

Үз җаваплылыгыбыз да югары дәрәҗәдә, өстәвенә, безнең контрольдә тотучы, тикшерүче оешмаларның да норматив документларга таләпләре еш үзгәрә. Аларны өйрәнүгә, персоналны өйрәтүгә, производствого үзгәрешләр кертүгә бик күп көч китә.

Әле күптән түгел Госалкогольинспекция чираттагы дегустациясен уздырды. Физик-химик тикшерүләргә тиешле дәрәҗәдә үткән продуктлар гына дегустация этабына үтте. Ябык форматта уза ул, кайда житештерелгән сөт ризыгын тәмләп караганын белми дә комиссия. Безнең май һәм сырлар призывы урыннар яулады. Россия дәрәжәсендә эшләүче сөт комбинатлары арасында! Бу инде «ЗМК» сөт ризыклары федераль дәрәжәдәге заводларның иң алдынгыларының берсе дигәнне гамәли яктан исбатлый.

Аннары без «Ашан», «Пятерочка», «ВкусВилл» кебек кибетләргә үз продукцияләре бренды астында сату өчен дә сөт ризыклары житештерәбез. Моңа ирешү җиңел түгел. Һәр компаниянең үз таләпләре, үз чек-листлары. Без аларга туры килергә, тиешле сыйфат белән тәэмин итәргә тиеш. Алардан килгән аудитлар, тикшерүләр безне үсәргә этәрә. Без дә аларга үз таләпләребезне куябыз. Әнә шулай бер-беребезгә җиңел суларга ирек бирмибез (кәлә).

Сыйфатны контрольдә тоту кайсы этаптан башлана? Әзер продукцияне генә тикшерәсезме?

– Юк, без һәр циклы тикшерәбез. Кырдан – кибет киштәсенә кадәр, диләр. Алай гына да түгел, кулланучыга барып җиткәнчә җавап бирәбез әле. Житештерүченең җаваплылыгы һәрвакыт кибеткәннән югарырак.

Кайнар линиягә мөрәҗҗәгать иткән бер кешенең соравын да җавапсыз калдырмыйбыз. Сыйфатсыз товар сатып алган кулланучы, кибеттән җавап ала алмаса, безгә шалтырата. Гадәттә, саклау таләпләре үтәлмәгәндә чыга проблемалар. Продукциянең бездән соңгы юлы өчен җавап бирмибез. Шулай да андый очракка да әзер без. Көн саен һәр продуктны образецлар китапханәсенә урнаштырабыз. Ягъни зур суыткыч кебек бүлмәдә комбинатта житештерелгән һәр партиядән һәр төр продукция үрнәкләре саклана. Алар анда тиешле шартларда саклау вакыты чыкканчы тора. Срогы чыккач та ачып, продуктның үз-үзен тотышын өйрәнәбез. Шуңа, сөтегез әчегән, дип кенә безгә берни исбат итә алмыйлар. Тик шуны әйтергә кирәк, кулланучы тарафыннан шелтәләр юк диярлек. Юкка гына «ЗМК»ны сөтнең сыйфат билгесе дип әйтмиләр бит.

Соңгы вакытта кулланучыларыбыз элементгә ешрак социаль челтәрләр аша керә. Комбинатның ВКонтакте челтәрендә ике төркем бар – 70 000 кулланучыдан торган аудитория. Шул төркемнәргә килгән һәр мөрәҗҗәгать минем җитәкчелектә эшкәртелә. Кайвакыт ай буена бер сорау да булмый, кайвакыт дүртәр-бишәр дә килә. 2023 ел йомгаклары буенча менә шундый кызыклы күзәтү ясадык: проблемаларның күпчелеге сату ноктала-рында сөт продуктларын дөрес шартларда сакламауга бәйле. Башка мөрәҗҗәгәтләр дә комплекслы карала.

Ә инде житештерүгә килгәндә, контрольне фермерлардан сөтне кабул итү этабыннан, хәтта кабул иткәнчә үк сыйфатын тикшерүдән башлыйбыз. Сафчылык хезмәте цистерналарның пломбаларын карый: ачылмаганмы, зыян килмәгәнме? Пломбаның бөтенлеген сөтнең фермада тутырып җибәргәннән соң саклануы хакында хәбәр итә. Тәүлек эчендә комбинатта биш йөздән артык анализ ясала. Әйе, продукция житештерү бик катлаулы процесс. Пробалар алу, лаборатория тикшерүләре, антибиотикларга тикшерүләр, физик-химик, микробиологик күрсәткечләре, температура режимнары, маркировка, саклану вакыты, продуктның тиешле капка салынуы... Транспортировка машиналарына кадәр бөтен әйберне тикшерәбез.

Лентадан узучы меңләгән сөт каплары арасынан берсен ала да җентекләп күздән уздыра Роза Равиловна. Маркировка, чыгару датасы... Бар да төгәл. Дәвам итик дигәндәй, игътибарын янә безгә юнәлтә.

Яшел Үзән сөт эшкәртү комбинаты – Татарстанда яңа туган балалар өчен сөт ризыклары житештерүче сертификатлы бердәнбер комбинат. Конкурентларыгыз юк дигән сүз. Мондый шартларда үсеп буламы? Сезнең продукцияне кулланучы әниләр аның сыйфатына ышана аламы?

– Балалар өчен житештерү – аерым җаваплылык та, зур горурлыгыбыз да. Үз вакытында Татарстанда эшләүче шактый заводлар дөгъва кылган бу юнәлешкә. Заводлар Россия җитәкчелеге дәрәжәсендә сайланып алынган. Яшел Үзән комбинаты исә бик күп күрсәткечләре буенча җиңеп чыккан. Аннары инде тиешле җиһазлар кайтар-

тып, сертификация, норматив документлар алып житештерүне көйлеп жибөргөннәр. Балалар өчен сөт ризыклары житештерү цехы 1998–2000 елларда «Дети России» федераль программасы кысаларында төзелә. Аны тәүлегенә 25 тонна сөт житештерү куәте белән эксплуатациягә керткәннәр. Продуктларның рецептурасын Мәскәүдәге Туклану, биотехнологияләр һәм азыкның куркынычсызлыгын федераль тикшерү үзәге әзерләгән (элеккеге РАМН Туклану институты).

Әйе, Татарстанда без сертификатлы бердәнбер завод. Әмма кибет кишталарендә безнең конкурентлар бар бит, үзбөз генә түгел, Россия күләмендә эшли торган башка заводлар продукциясе дә бар. Шуны белү мөһим – өлкәннәр өчен житештерелгән продукциягә протоколлары, декларацияләре үзбөзнең төбөктә алсак, балалар линейкасы өчен рөхсәт документларын Мәскәү бирә. Моңа ирешү, ай-һай, жиңел түгел. Мәсәлән, эзер продуктның саклану срогы – 14 тәүлек. Ә Роспотребнадзор аны 28 көн дәвамында тикшерә. Шул вакыт эчендә продукт бөтен тикшерүләргә дә «2» коэффициенты белән үтөргә тиеш. 28 көндә тайпылышлар булмаса гына документ бирәләр.

Тагын бер өстенлегебезне билгеләп китик. Федераль закон буенча балалар линейкасы продуктлары өчен сөт чималын дүрт антибиотикка тикшерү таләп ителсә, без тагын өстәмә биш төрле препаратка тикшерәбез. Менә нинди югары сыйфатлы сөт бездә!

Сабыйлар өчен безнең продукцияне кулланган әниләргә шуны да аңлату мөһимдер: балаларга дигән сөт ризыклары аерым ябык цехта житештерелә, анда аерым хезмәткәрләр генә эшли, башкалар керә дә алмый. Сөтне дә аерым линия буенча кабул итәбез. Көчле команда монда, шул исәптән, техник хезмәт күрсәтү дә иң югары дәрәжәдә.

Күп кенә төбөкләрдә «Молочная кухня» төшенчәсе тарихта калып барганда, Татарстанда әле дә 63 сөт кухнясына яңа туган сабыйларга да туры килгән сөт продукциясе кайтарыла. Әлеге программаны тормышка ашыруда турыдан-туры катнашабыз.

Хәзер кибеттә чын сөт юк инде, диючеләр бар. Консервантлар кушыла, эшкәртелә, диләр.

Бу – чираттагы мифмы? Әллә чыннан да замана таләпләре сөтне башкача эшкәртүне сорыймы?

– Андый очракта без сөтне нәрсәдән ясарга тиеш соң? Заводка никадәр чимал керсә, шулкадәр чыгарга да тиеш. Бу – төп таләпләрнең берсе! Замана таләпләре көннән-көн югарырак та әле. Кулланучыны фальсификаттан саклау һәм сөт житештерүне даими тикшерү өчен дәүләт тарафыннан «Меркурий» автоматлаштырылган система эшли. Хәзер алардан башка заводка бер генә литр сөт тә керми. Ә «Честный знак» маркировка системасы аша узмыйча бер литр сөт ризыгы да кибеткә китә алмый. «Меркурий» бөтен ил буенча житештерелгән сөтнең маршрутын, әйләнешен, куркынычсызлыгын тикшерә. Ягъни комбинатка ничә литр сөт керә, шуңа тәңгәл күләмдә майлы һәм аксымлы продукция дә чыгарга

тиеш. Күбрәк чыкса, әйitik, анда сөттән башка бүтән әйберләр, үсемлек мае, коры сөт кушылса, бу инде Россельхознадзор федераль хезмәте тарафыннан өстәмә тикшерүләр өчен бер сәбәп. Сөтне кабул иткәндә без һәр сыерның прививкаларына кадәр күрәбез, алар һәрберсе исәптә.

«Честный знак» маркировка системасы белән һәр сатып алучының очрашканы бардыр. Кассада сөт продукциясен кабындагы махсус коды буенча тикшермичә сатып алып булмый хәзер. Бу кодларны бөтен ил буенча үзәкләштерелгән оператор бирә. Һәр товарга! Мәсәлән, 600 мең продукт житештерелә икән, шулкадәр үк куаркод бирәләр безгә. Кешенең бармак эзе кебек уникаль билге. Ул товарны брактан саклый. Махсус кушымта аша кулланучылар үзләре дә продукт турында бөтен мәгълүматны белешә ала хәтта. Без продукцияне бары тик табигый сөттән житештерәбез.

«ЗМК» комбинатларында ультрапастеризацияләнгән сөтләр дә житештерелә. Андый сөттә бернинди файдасы матдәләр дә калмый, дип саный кулланучыларның күбесе. Чыннан да шулаймы?

– Юк, алай түгел. Ультрапастеризацияләнгән сөтләрдә барлык минераллар һәм витаминнар саклана. Алар гади шешәдәгә сөттән бары тик югары температуралы «асептический розлив» алымы һәм күпкатлы капка тутырылулары белән аерыла. Мондый сөтне 6–8 ай сакларга була. Борчылырга урын юк, сөтнең барлык файдалы сыйфатлары саклана. Барлык лаборатория анализлары шуны раслый.

Татарстанлылар башка төбөктәгә кулланучылардан нәрсә белән аерыла? Кайсы товарларга өстенлек бирәләр? Бәлки, кызыклы күзәтүләрегез бардыр?

– Алай зур аерма юк. Әмма һәр төбәкнең үз милли ризыклары бар бит (*елмая*). Бездә, мәсәлән, катык, башкаларда – кымыз, айрән. Термостат катыкларыбызны Татарстанда гына түгел, күрше төбөкләрдә дә бик яраталар икән. Аңлашыла да, аны әзерләү дә үзенчәлекле – авыл мичендәгә кебек, 42 градус жылыда, савытында ук әчетелә ул.

Роза Равиловна инде хезмәткәрләрдән тыш башка берәүгә дә, шул исәптән, безгә дә керергә ярамаган житештерү үзәгенә ашыга. Туктагыз! Тагын бер мөһим сорауым кала. Роза ханымның «ЗМК» житештергән иң яраткан (димәк, иң тәмле!) ризыкларын ачыкыйсы, аның шәхси топ-исемлеген беләп каласы килә иде бит. Аларны үзем өчен язып ук алырга әле исәбем!

– Бар! Нишләп булмасын? Минем дә иң яраткан продуктларым бар, – ди ул озак уйлап тормыйча. – Йомшак эремчеләргә яратам. Аларның унлап төрен житештерәбез. Чистайда чыккан уалып китүчән эремчек шулай ук минем өстәлдә еш кунак. Тагын Чистайның югары майлы сөт өстеннән ясала торган майларын билгеләп үтми мөмкин түгел. Ашап туймаслык тәмле! Һәм, күпчелек кулланучыларыбыз кебек, мин дә термостат продуктларыбыз: катык, ряженка, снежокка мөкибән.

Лилия КУРАМШИНА, «Ямашнефть» нефть һәм газ чыгару идарәсенең бердәм диспетчер хезмәте операторы

Нефть табу тармагында 30 елдан артык инде мин. Юкса әле генә мәктәптә укып йөргән идем кебек. Әлмәт районында туып-үссәм дә, нефтьче булам дигән теләгем юк иде. Ышан-массыз, мәктәпне тәмамлагач, берәр ел әти-әни янында гына яшисем килде. Сәбәбе дә бар иде: без күрше авылга йөрөп укыдык, анда бер әбидә яшәдем. Өйгә ялга гына кайтам. Шуңа беркая да китмичә туган йортымда яшисем килде. Тик... мәктәпне алтын медальгә тәмамлаган кызларының укырга кермәячәге белән килешә алмады минекеләр. Борчылдылар, уфтандылар... Әти-әнием белән каласы урынга, көзен Чаллы педагогика институтына киттем. Имтиханнарда әзерләнмәсәм дә, зур конкурс аша узып, мәктәпкчә белем бирү факультетына укырга кергән идем. Бик җиңел укыдым анда. Институтны тәмамлаганда 90 нчы еллар иде бу. Диплом алуга Казанга – Ирек майданына юл тоттык. Югары Совет утырышлары вакытында урамда булучыларның берсе инде мин. Бик күп дуслар табып, ИЯЛИгә документларымны биреп, иң мөһиме – суверенитет яулап, байраклар күтәрәп өйгә кайтып кердем. Суверенитет алу гына түгел, эшләргә дә кирәк бит әле. РОНОга барып эш сорадым. Мәктәптә нинди фәнне укытучы юк, шуларны бирделәр. Тарих укытырга алындым. Тарихны киредән язган чорлар бит бу. Искә тарих китаплары чүплеккә ташланган, яңалары юк. Нәрсә һәм ничек укытырга белмәсәң. Күңелем – Казанда. Балалар укытырга сәләте булган, үз эшен үлеп яратканнар гына мәктәптә эшләргә тиеш дип санадым. Шуңа бер елдан хушлаштым. Нефтьчеләр арасына барып кердем. Уйламаганда. Казан дип янганда. Бер ел эшлим дә башкалага китәм дип урнашкан идем югыйсә... Дөнья мәшәкәтләре белән кайнап, Казан да, дуслар да еракта калды. Үкенәсезме, дип сорарсыз. Юк, үкенмим. Тормышым түгәрәк, стабил. Бер җире китек булса гына үкенеп яшисең бит ул.

Эшемне дә яратам. Моннан 33 ел элек диспетчер булып эшкә килгән коллективымны, хәтта шундагы идән юучы мәрхүм Разия апаны да әле дә сагынып искә алам. Югыйсә ул вакытта тәүлек буге эшләп ике көн ял итә идек бит әле. Тәүлек буге эшләү хатын-кыз өчен авыр инде ул. Коллектив әйбәт булганга, яшьлек беләнме, авыр итеп кабул да ителмәде. Хәзер ул вакытлар белән чагыштырсаң, безнең эш шартлары җир белән күк арасы. Беренчедән, тәүлек буге эшләмибез, 12 сәгать кенә. Икенчедән, элек кул хезмәте зур иде. Бүген бөтенесе автоматлаштырылган, программалаштырылган, компьютерлаштырылган. Без инде хәзер барысын да виртуаль рәвештә генә карап барабыз.

Алдыбызда ике монитор, видеодивар. Әнә шулардан күзгә алмыйбыз дисәм дә ялгыш булмас.

Яңа программалар өстәлгән саен, йөкләмәләр дә, җаваплылык та арта, билгеле. Элек без һәрвакыт телефонда идек, хәзер аралашу минимальләштерелде, барысы да мессенджерлар аша башкарыла. Без промыселдагылар белән бер-беребезне күрмибез дә. Камералар насос агрегатларына карап тора. Шунда гадәттән тыш хәлләр була калса, секундлар эчендә хәбәр итү – безнең бурыч. Скважиналардан бик күп күләмдә нефть килә бит. Җаваплылык зур. Нефть резервуарларга җыела, алардан насос нефтьтүткәргечләргә суырта. Нефть, газ, басым күләмен тикшереп торабыз. Насос агрегатлары туктап калса, нефть тулып куркыныч хәлләр килеп чыгарга мөмкин. Сменада кечкенә төгәлсезлекләр килеп чыкса да зур стресс инде. Аллага шөкер, минем сменада гадәттән тыш хәлләр булганы юк. «Күрми калсагыз, кирза итек киясез дә, нефть җыярга китәсез», – дип әйтә иде элекке җитәкчем. Алай нефть җыеп йөргәнем булмады. Насос агрегатларын гына түгел, скважиналарны да карыйбыз. Алар да минут та туктап торырга тиеш түгел хәзер.

Быел Россия Федерациясе сәнәгать һәм сәүдә министрлыгының Мактау грамотасын тапшырдылар. Бу бит инде хезмәтеңне предприятие бәяли дигән сүз. Бәяләнүгәңнең бөлу рәхәт инде. Кайда эшләвенә карамастан, бу һәркем өчен мөһимдер. Бездән битәр, әти-әниләребез куана. Минем дә әни бик шатланды. Кызганыч, бу көннәргә әти генә күрми калды.

«Татнефть»тә эшләвем миңа Аллаһының биргән хәерлеседер. Булды, китәм дигән уй булмады. Стабильлек тотты, әлбәттә. Гаилә булганда, балалар үстергәндә тотрыклылык кирәк инде ул. Безнең тармакны һәрвакыт акчалы тармак дип йөртәләр. Аннан соң уңайлылык зонасынан да чыгасы килми. Хатын-кызның бәхете – гаиләсендә, әти-әнисенә, ә иң мөһиме – Аллаһы Тәгаләнең синнән канәгать булуында. Эш ул мөстәкыйльлек өчен кирәк. Кызларым безнең һөнәрләренә сайламады. Берсе – финансист, икенчесе – күз табибы, өченчесе быел Мәскәүгә китте. Сагынып кайтып кермәсә, шунда белем алачак. Балалар укысын инде ул. Үзем дә игезәкләрем тугач нефть институтын читтән торып тәмамладым. Гомергә белемгә омтылдым. Әле тагын берәр югары уку йортында укыр идем. Бәлки, лаеклы ялга чыккан ул хыялым чыңга ашар. Агроном йә ландшафт дизайнеры һөнәрен үзләштерәсем килә. Мин – Татарстан патриоты. Татарстанның чәчәк атуын теләм. Безнең «Татнефть» моңа зур өлешен кертә, димәк, минем өлешем дә бар.

КӨЗЕН ЧӘЧӘК

Гөлназ
ХӨҖҖӘТОВА

«Бала баласы балдан татлы», диләр. Онык сөяр яшькә житкәч, үзләре бәби алып кайту-чылар исә төпчәкләрен шулай «балдан татлы» дия-дия сөя икән. Үземә дә шундый бәхет насыйп булды: 47 яшемдә бар кешене шаккаттырып, дүртенче бәбиебезне алып кайттык. Бәбчегемне коляскага салып, көн дә урамга йөрергә чыгабыз, күрешкән яшь әниләр белән балаларның яңа һөнәрләре, төн йокламый теш чыгулар, тәне бозылса, нинди крем куллану яхшырак, һәм башкалар турында сорашабыз, сөйләшәбез. Минә яшь-ләр тәҗрибәле әнигә санный, ә мин гүя тәүге сабыемны үстерәм: бала ялгыш төчкерсә дә, эчкә курку йөгәрә; ешрак еламсыраган кебек булса да, эче авыртамы әллә дигән шөбһә чеметә башлый. Ничәнче балаңны алып кайтсаң да, ничә яшьтә алып кайтсаң да, нарасыең өчен бер дәрәҗәдә янасың да, көясең дә, борчыласың да икән.

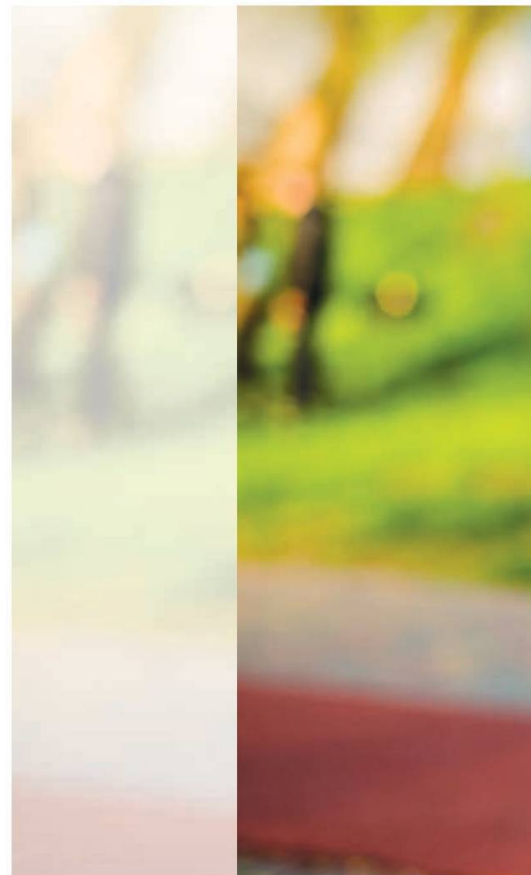
Өлкәнәеп бәби алып кайтуның үз хикмәтләре бар. Инде дөньяң шактый түгәрәкләнгән, йорт-фатир-мал дип борчыласы, карьера дип үрсәләнәсе юк – бу яшькә булдырырдай эшләрен эшләнгән, күңел тынычланган. Балалар да инде үскән, кайсы мәктәп тәмамлау яшенә якынлаша, кайсы югары уку йортында, кайсы эшкә урнашкан. Һәм менә шушы тыныч, бер көйгә салынган тормышыңа кинәт ыргылып килеп кергән яңалыкны кем ничек кабул итәдер... Мин исә бәби көтүемне аң-лагач бик сөендем. Аллаһ бүләге дип кабул иттем. Курыкмадым да, бар да әйбәт буласына тирән ышаныч бар иде. Шулай да барлык тиешле тикшеренүләренә уз-дым. Скрининг үткәндә, ирем үзе дә керде (беренче тап-кыр!). Экран аша нәни сабыеның тәмләп бармак суырып ятуын күргәч, табибның: «Сезнең бар да яхшы, борчы-лыр сәбәп юк», – дигәннен ишеткәч кенә тынычланды.

Әти-әниләребез өчен бу уш китмәле яңалык булды, билгеле. «Кызым, сиңа ничә яшь соң әле?» – дип сорады әнием. «Балагыз укурга кергәндә сезгә ничә була соң әле?» – диде кайнанам. Алга таба исә үзәбезгә дә, туачак нәниебезгә дә бәхет юрап, саулык теләп кенә тордылар. Чаллыдан бала тудыру йортынан кайтканда капка

төбәндә кочагы белән чәчәкләр күтәргән әтиемнең күзләрендә яшь бөртекләре ялтыравын күргәч, аларның моңарчы ничек борчылып торганнарын, бары тик сиздермәүләрен генә аңладым.

Бәбиемне бик жиңел күтәрдем, бала тудыру йортына китәр атнага кадәр эшемне ташламадым. Бик яхшы табибларга туры килдем, сабыемны үзем һәм жиңел таптым, Аллаһка мең шөкер! Ике апасы һәм абыйсы инде сеңелләрен сөеп-яратып туймый. Әтисе яныннан да китми! Ә мин... мин бәхетемә шөкер кылып, үземне яшәргәндәй хис итеп, очып-очынып йөрим. Сөтем мул, балам ай үсәсен көн үсә. Ару-талу да юк, бәбиебезне тизрәк үстереп, утырта башлау, тәпи киткәннен көтү дигән нәрсә дә юк. Һәр минутның, һәр көннең кадерен белеп, ашыкмыйча, тәмләп үстерәбез кызыбызны. Иреннәр бары бер дога пышылдый: «Аллаһым, үзең биргән шушы бүләгәңне тигезлектә, саулыкта үстерергә насыйп ит! Балаларыбыз акыллы, иманлы, тәүфыйклы, сәламәт һәм бәхетле булсыннар! Гомерләрен озын, ризыкларны мул кыл!»

Актанышыбызда 40 яше бусагасын үтеп барганда бәби алып кайтучы яки алып кайтырга җыенучы әниләр бай-

АТКАН АЛМАГАЧ БЕЗ

Фото: ru.freepik.com

так икән. Дусларым, танышларым арасында гына да әллә ничә шундый әни бар. «40 тулгач, бәби алып кайту куркыныч» дигән киң таралган фикерне юкка чыгарып, дәрәс эшлэгәннәрәнә сөнөп, үзләрәнәң бәби табар һәм үстәрер көчләрәнә ышанып яши алар. Бу язмада – дүрт бәхетле хатын, бәхетле ана хис-кичерешләре. Язмада аларның исемнәрәнә үзгәртеп бирдем, бәхетләрәнә ялгыш күз тимәсен...

Римма: «Ирем үзен, миннән малайлар гына туарга тиеш, дип тынычландырды».

– Беренче балабызны без бик олак көттек, ә икенчесен олакка сузмый алып кайттык. Ә өченчесенә инде иремне олак үгетләрәң туры килде – минем өчен курыкты ул. Аны ризалатып бәбигә узганчы, 40 яшем тулып китте.

Ходай Тәгалә хатын-кызга бәби алып кайту вазыйфасын биргән икән, теләге бар икән, нигә тапмаска? Әбиләр 48 яшьтә дә тапкан бит әле. Медицина көчле, бала үстәрү өчен бөтен шартлар бар – киём дисеңме, ашау дисеңме, нинди кирәк – шундый коляска алырга була. Шуңа, Аллаһы Тәгалә бала биргән икән, хатын-кыз аны күтәрергә, үзе дә, бәбие дә сау-сәламәт булса, үзе

табарга тиеш дип уйлыйм. Беренче-икенче баламны үзем карап үстәрә алмадым, яшь тә ике айда икесен дә бакчага бирдем, үзем гел эштә булдым. Шуңа монысын тәмләп үстәрәсем килә. Мин инде дүрт ягымда дүрт егет басып торыр дип өметләнәм – ирем һәм өч улым. Улларым-киленнәрәм килүгә мунчалар ягып, пироглар пешереп, ашлар салып, оныклар карашып, әнием шикелле сөнөп яшәргә насыйп булсын иде дип гел теләк теләм.

Бәби көтүемне белгәч, әти-әнием дә, балалар да бик сөенде. УЗИга бардык. Малай икәннән белгәч, улларым: «Әх, әни, кыз булмаган, сиңа бер иптәш булыр иде, ә без мәктәптән кайтуга чәй куеп торыр кеше булыр иде», – диләр. Менә малайлар ничек уйлый! Әтиемнән күнелә тулды, ирем кыз дип өметләнгәндәр инде, миннән гел малайлар гына туарга тиеш, дип тынычландырды ул үзен.

Безнең район бала тудыру йорты житәкчесе – табиб Рәстәм Хәләф улы икенче улымны тапкач ук, башка тапмыйсың, сиңең өчен куркыныч, дигән иде. «Балага уздым», – дип килүгә, «ай» да димәде, «вай» да димәде, исәпкә куйды, аның күзәтүе астында, әлегә бар да әйбәт,

баламны үзем тудырам, дип торам. Ләкин шундый фикергә килдем: әгәр Ходай Тәгалә кушса, сау-сәламәт, икең дә тигез булсаң, иң әйбәте – 25–35 яшь арасында алып кайту кирәк икән.

Тулгак вакытында теләгән теләк кабул була, дигән иде бер туганым. Анда теләрлек хәл дә калмый бит, шулай да, мин ике улым белән тулгак тотканда да теләдем: бәбиләре булмаган танышларыма, исемнәрен атап, Аллаһтан бәби сорадым. Алып кайтылар бит! Икесе дә! ЭКО белән! Моңысында тагын бер танышыма шуны ук теләчәкмен. Балага уза алмыйча, еллар буе тилмерүне үз башымнан кичердем. Бик авыр. Кеше арасына чыгасы килми башлый, бала елаган тавыш ишетсәң, үзең елайсың. Шуңа хатын-кыз бәби алып кайтырга тиеш. Бөтен хатын-кызга да насыйп булсын ул бәхет. Берне генә булса да. Ә инде дүрт-биш бала алып кайткан, тулы, мул тормышлы гаиләләргә бик сокланып карыйм.

Эльмира: «Ходай насыйп иткәч, бәбигә узганымны сизми дә калганмын».

– Ике малайдан соң берәр кыз алып кайтсак, дип, биш ел элек ниятләгән идек, аналыктан тыш йөклелек (внематочная беременность) булып, барып чыкмады. Аннан берничә ел элек тә бәби алып кайтасым килеп тикшерелгән идем. Ходай насыйп иткәч, бу юлы узганымны сизми дә калганмын. Бәби көткәнне белгәч, беренче уй «табарга!» булды. Алдан планлаштырмасаң да, барыбер диспансеризация үтеп, тикшерелеп, анализ-

лар биреп торабыз бит инде. Үзем сәламәт, барысы да төртиптә булгач, ниятләдек.

Ирем дә, балалар да сөенделәр. Малай икәннен әйткәч тә, ирем, ярар, дүртенчесе кыз булыр әле, диде. Аптырамый ул, ничәне алып кайтсаң да, сөенә генә. Олы улыбызга инде 15 яшь хәзер, икенчесенә – 10. Минем апам да 42 яшендә бәби алып кайтты, хәзер ул бәләкәчкә яшь тә сигез ай. Күргәч, сөеп туя алмыйбыз, безнеке дә шулай иркә, кадерле булыр дип өметләнәм.

Баламны жиңел күтәрдем. Күңелдә, билгеле, курку дигән әйбер бар – сау-сәламәт бала тугармы, 40 тан соң патология белән туган балалар күп, дип язып торалар бит. Табиблар исә тыныч кабул итә, хәзер 40 тан соң бала табу модада бугай бит инде ул. Тикшерелеп тордым, 12 атнада Түбән Камада генетик чирләргә анализ тапшырдым һәм УЗИ үттем. 40 яшьтән узган әниләр риск төркеменә керә, шуңа 20–30 атнадагы скрининг тикшеренүне Чаллыда перинаталь үзәктә үттем. Табиблар кушкан витаминнарга өстәп, апам белән киңәшләшеп, ул төкәдим иткәннәргә дә эчтем. Сау-сәламәт, үзең табасың, диләр инде, исән-сау гына жиңеп чыгарга язсын!

Зөлфия: «Өбезгә кояш керде!»

– Балаларым үскәч, иркәленеп, төмен белеп кенә тагын бер бәби алып кайту теләгем бик күптән бар иде. 43 яшемдә теләгемә ирештем – нәни улыбыз дөньяга килде. Бик жиңел күтәрдем, жиңел таптым – курыкмадым да, берәр начар хәл чыгар дип уйламадым да! Барысы да әйбәт буласына ышанып йөрдем. Аны алып

ТАБИБ СҮЗЕ.....

Актаныш район үзәк хастаханәсенең акушерлык бүлеген житәкләүче табиб-акушер-гинеколог Рستم ЗАКИРЖАНОВ

– 40 яшьтән соң бала табучы хатын-кызлар – сирәк күренеш түгел, аларга тыныч карыйбыз. Ләкин бу яшьтә балага узуну алдан планлаштыру кирәк. Терапевтта хроник чирләргә тикшертергә, табиб-генетикка мөрәжәгать итәргә, гинекологка күренергә, УЗИ үтәргә туры килә. Ярты ел алдан туклануга игътибарны арттырырга, төмәкә, исерткеч эчемлекләрдән тыелырга, өч ай алдан витаминнар кулланарга кушабыз.

Әгәр хатын-кыз бәбине планлаштырмаган, әмма балага узгач, аны алып кайтырга карар кылган икән?

– Ул очракта иң элек табибка исәпкә басарга, бәби көтү вакытында жентекле тикшеренү узарга тиеш. Яшь барган саен хатын-кызның гормональ фоны үзгәрә, баланың патология белән туу куркынычы арта: йөрәк, үпкә зәгыйфьлеге, хромосомалар тайпылышы нәтижә-

сендә Даун синдромлы балалар туу... Андый аянычлы хәлләргә кисәтү максатында, йөклелекнең 11–12 атнасында скрининг тикшеренү үткәрелә: махсус үзәктә УЗИ үтәләр, анализлар тапшыралар. Хромосомалар тайпылышы табыла икән, андый ханымнарны Казанга юллыйбыз, анда жентекләбрәк тикшеренү узалар. Һәммәсе бушлай, дәүләт программасы буенча эшләнә.

Шундый тикшеренүләр вакытында бик житди проблемалар барлыгы ачыкланса?

– Андый тайпылышларның нәрсәгә китерүен белгәнә, йөклелекне өзәргә төкәдим итәбез, ләкин ахыргы карарны эти-әниләр үзләре кабул итә. Техника да бит ялгышырга мөмкин: анализлар тайпылыш барын күрсәтсә дә, дөньяга сау-сәламәт бала килә яки, киресенчә, бернинди шик-шөбһә булмаган килеш тә авыру бала туа кайчак. Чөнки генетик тайпылышлар тикшеренү вакытында үзләрен сиздермәскә дә мөмкин. Минем практикада андый хәлләр булганы бар. 100% гарантияне беркем дә, бернинди тикшерү дә бирә алмый.

Өлкәнәп бәби көтүнең үзенчәлекләре нинди?

– Һәр кешенең организмы төрлечә. Яшьләр арасында да бик авыр күтәрүчеләр бар, һәм киресенчә. Шулай да 40 яшь тирәсендә бала табучылар арасында бала төшү

кайткан көннән өебезгә кояш керде! Бөтенесе шуның тирәсендә бөтерелә, апа-абыйсы сөеп туймый, әтисе яныннан да китми, кайчагында аны сөяр өчен чират көтәм хәтта. Сөтем генә иртә бетте, алты айга кадәр дә имезә алмадым. Әмма бәби алып кайтуыма бер генә тамчы да үкенгәнем юк.

Әлфия: «Бишенче сабыебыз – уйлап эшләнгән адым, теләп, көтеп алган бала».

– Ялгыш кына, сизми калып кына бала табып булмый-дыр инде ул. Авырга очраклы рәвештә узып була, ә менә уйламый-нитми бала тудыру – бу, кимендә, акылсызлык. Әлбәттә, бишенче сабыебыз – уйлап эшләнгән адым, теләп, көтеп алган бала. Бәбигә узганымны белгәч тә, бик сөендем! Шыпырт бәхетегне белү хисе шулкадәр рәхәт – син бәләкәчнә әлегә сизмисең, кагылып тотып карый алмыйсың, әмма ул инде бар! Безнең зур гаилә-бездә һәр яңа нәнинә сөенеп, нык шатланып көтеп ала-лар. Балалар аның белән үзләренең уенчыклары, киём-нәре, бердәнбер конфетлары белән бүлешергә әзер.

Авырлы чакта үзем өчен курку түгел, бала өчен, аны сәламәт итеп тудыру өчен бик зур җаваплылык хисе бар иде. Бәби көтү вакыты алдагыларыннан артык аеры-ла димәс идем. Дөресе генә әйткәндә, һәр бәби көтү үзенчә уза. Моңысында күбрәк, ныграк арыганмындыр, мөгаен. Өйдәгеләр якларга-сакларга тырыштылар, бу – зур ярдәм.

очраклары – еш күренеш. Югары кан басымы, кул-аяклар шешенү күзәтелә.

Мондый әниләр бәбине үзләре таба аламы, ярып алу ысулы тәкъдим итәсезме?

– Элек ярып алалар иде, хәзер аңа тискәре караш. Мин үзем дә аның тарафдары түгел. Ул махсус күрсәтмәләр булганда гына эшләнә һәм хатын-кызның яшенә бөтенләй дә бәйлә түгел.

Өлкәнәеп бәби көтүче әниләргә нинди киңәшләр бирер идегез?

– Хәзер кеше организмы яшәрә – элек хатын-кызларда менопауза 41–42 яшьләрдә башланса, хәзер 50–51 яшьтә. Районыбызда 45, 46, 47 яшьтә бала табу-чылар булды. Куркырга кирәкми, бары тик вакытында гинекологка мөрәҗәгать итәргә, ныклабрак тикшерелергә, эмоциональ яктан тыныч булырга, борчылмаска кирәк. Диета турында онытмагыз – сыеклык, тозлы-борычлы азыкларны чикләү, туклыклы һәм файдалы ризыклар куллану дигән сүз. Эчү-тарту турында сүз дә була алмый. Иң мөһиме – хатын-кыз авырга узганчы ук саулыгын тикшертсен, бала көткәндә проблемалар килеп чыкма-сын. Өлкән яшьтәгеләргә генә түгел, бала көтүче бар хатын-кызларга да кагыла бу.

Татьяна ШИҖАБЕТДИНОВА,
Казандагы 7 нче шәһәр клиник
хастаханәсенең акушерлык
һәм гинекология буенча
баш табиб урынбасары

Заманча тормышның шартлары һәм медицинаның зур тизлектә үсеше бала табарга планлаштырган хатын-кызларның яшенә тәэсир итми калмады. Бөтендөнья сәламәтлек саклау оешмасы әни булу өчен иң яхшы чор 19 яшьтән 35 яшькә кадәр дип киңәш итсә дә, соңлап, ягыни 35–45 яшьтә бала табу тенденциясе бөтен дөньяда күзәтелә.

Дәүләт статистикасы федераль хезмәте күрсәткелләренә караганда, безнең илдә беренче тапкыр әни булган хатын-кызларның яше арта. 28 яшьләр тирәсе ул. Бәбиләүне тагын да соңракка калдыручылар да күбә: соңгы елларда 40 яшьтә бала табып беркемне дә гажәпкә калдырмый-сың. Бу инде гадәти хәлгә әйләнде. Күп кенә илләрдә 40 яшьтә бала табучылар, 20 яшьтә бәбиләүчеләргә караганда, күбрәк була башлады хәтта.

Соңлап бала тапкан хатын-кызлар яшәреп китә дигән фикерләр дә очрый. Мондый эффект көмәнлелек вакытын да гормональ фон үзгәрү һәм бала имезү белән бәйлә. Авырлы чакта организм күп күләмдә эстроген, прогестерон, үсеш гормоны эшләп чыгара. Алар матдәләр алмашын, иммунитет эшчәнлеген стимуллаштыра, шулай ук тән тиресе һәм чәчне яхшыртып, яшәрү эффектын бирә. Бала имезгәндә бүленеп чыккан окситоцин – шатлык гормоны да организмны яшәртеп җибәрә. Бала туу – хатын-кыз тормышында яңа максатлар булдыра, ул да сәламәтлеккә уңай йогынты ясамый калмый. Соңлап бала табуның тагын бер уңышы – әни булуны югары дәрәҗәдә аңлау һәм рухи яктан тагын да үсү. Бу исә балага тагын да ныграк игътибар бирүгә, аны тагын да ныграк кайгыртуга китерә. Фәнни һәм социологик тикшеренүләр күрсәткәнчә, әти-әнисе урта яшьтә тапкан бала яшь әти-әниләре булган яшьтәшләренә караганда тизрәк үсеш ала.

Ләкин соңлап бала табуның куркыныч яклары да бар. 35 яшьтән соң хатын-кызның гормональ фоны үзгәрә. Болар исә билгеле бер проблемалар тудырырга мөмкин. Авырга узу йөрәк-кан тамырлары системасына начар тәэсир итәргә, вакытыннан алда бала табуга, шикәр авыруы китереп чыгарырга, туачак балада хромосома тайпылышларына китерергә мөмкин.

Соңлап әни булуның бар якларын анализлагач, 40 яшьтән соң бала табу хатын-кыз организмы өчен үти алмаслык бурыч түгел дигән нәтиҗә чыгарырга була. Заманча медицина мөмкинлекләре, җитди өзлөгүләр килеп чыгуга карамастан, сау-сәламәт бала табарга мөмкинлек бирә. Әлбәттә, проблемалар вакытында ачыкланса. Шуңа күрә сәламәтлеккә аеруча иътибарлы булырга һәм даими медицина күзәтүе астында булырга кирәк.

БАЛЛЫ НИГЕЗ

Лилия
ГӘРӘЕВА

«Безнең нигездә XVIII гасырдан бирле тормыш учагының сүнгәне юк. Бабайлар сөйләве буенча, авыл барлыкка килгәннән соң шушы нигездә яшәгән биш буынның исемен йорт ниргәсенә балта белән чабып язган булганнар. Балчылар нәселе без, волость архивы язуларына караганда, безнекеләр гел бал кортлары асраганнар. Әтиңең әтисе Низам бабай белән Шәмсия әби гомер буге колхоз умарталыгын караган. Авылдагы башка туганнар да бал кортлары тоткан». Әлмәт районы Габдрахман авылында яшәүче Эльвира һәм Нәфис СӘХАПОВлар белән танышуыбыз энә шулай нәсел һөнәрнән башланды.

Нәсел эшбездә

– Бер генә умартачы да сезгә ничә баш умартасы булганын төгәл әйтәп бирә алмас, – ди йорт хужасы Нәфис «умарталарыгыз ничә баш соң?» дигән соравыбызга җавап итәп. – Бер елны 130 лап иде алар, хәзер кимеделәр инде. Җитмешләп бардыр... Артыгы кирәкми, балны урнаштырасы да бар бит әле.

Безгә, балны өстәлдәге касәдә генә күрәп белгән кешегә, бал кортлары дөньясы – серле бер дөнья. Биреләп Нәфисне тыңлыйм.

– Әтигә бал кортларын караша башлаганда 6 гына яшылек малай идем. Миңа эшнең, үзе әйтмешли, «иң почетлысын» бирә – төтөгечкә агач череге салып, ояга төтен җибәрәп торам. Бал алганда кәрәзләрне ачарга булышам. Күч аерганын сагалыйм... Безнең әти кызыксынучан, энтузиаст кеше, үзенә гел ниндидер шөгыль табып кына тора иде, урыны оҗмахта булсын. Әни белән өйләнешкәч, алар башта Башкортстанга киткәннәр. Мин 5 яшемә кадәр шунда үстем. Аннары Әлмәткә күченеп кайттык. Әтинең бер дә шәһәрдә яшисе килмәгән, туган авылы Габдрахманга кайтып, төп нигезгә каршы гына таштан ике катлы йорт салды. Хәзер ул йортта әни яши.

Әби белән бабай колхоз умарталыгында эшләгәннә, үз хужалыкларында умарта тотарга рөхсәт булмаган ул елларда. Кайту белән әти ике баш умарта сатып алды. Әни белән алар һәвәскәр генә түгел, белемле умартачылар.

– Умарталар алгач, аларны беләп карарга кирәк, дидек тә, Әлмәттәге умартачылар курсына язылдык, – дип кушыла әңгәмәбезгә Нәфиснең әнисе Рәсимә апа. – Бер шөгыльләнгән башлагач, чиргә әйләнә икән ул умарта карау.

– Нәселебез белән шул диагноз инде бездә, – дип шаярта Нәфис әнисе бе-

лән килешеп. – Бал кортлары язылып бетмәгән китап шикелле ул. Ел саен үзгә өчен бер яңа битен язасың.

Умартачы гына түгел, игенче

– Баштарак умарталарыбыз күп түгел, 15–20 баш кына иде. Ул елларда әле колхоз карабодай чәчтә, кортлар төп табышны шуннан җыйды.

Колхозлар таралгач, кортларга баллы үсемлекләр чәчү бетте. «Бал кортлары тотасың, сиңа жир алырга кирәк», – дип, әтигә бер танышы киңәш биргән. Артыннан шактый йөрәп, ташландык басудан арендага 15 гектар жир алдык, әти белән чәчү чәчәргә өйрәнә башладык, – дип, үзе өчен бөтенләй яңа һөнәр – игенче һөнәрен өйрәнү тарихын сөйли Нәфис. Юк, яңа һөнәр дип дәрәс әйтмим. Әнисе ягыннан Расих бабасы яшь чагында колхоз кырларын эшкәрткән. «Урак вакытында безнең гаиләдән алты кеше берьюлы кырга чыгып киткән еллар бар иде. Кем комбайнчы, кем аның ярдәмчесе булып», – дип, үзгә бер горурлык белән әйтәп куйды Рәсимә апа. Җирне шул басудан алыгыз, анда жир яхшы дип, юл күрсәтүче дә Расих бабалары.

– Бабай басуларны биш бармагы кебек белә иде. Үзенә пай җирен дә безгә бирде. Шәмсия әбинекен дә кушып, өч пай җиребезне бүлеп алдык, – дип сүзен давам итә Нәфис. – Чәчүлек җирләребез 30 гектар. Трактор, комбайныбыз бар. Сабан, чәчкечләргә әти үзе ясады. Алтын куллы кеше иде ул, тимер эшен яратты. Гомере буе эретеп ябыштыручы булып эшләде. Хәзер нәрсәгә тотынсак та, барысы да әти кулы тигән әйберләр. Умарталар да, басулар да – барысы да ул башлаган эшләр. Аның эшен хәзер менә без – әни, хатыным Эльвира белән мин давам итәбез.

Әтинең теге танышы чыңлап та бик акыллы киңәш биргән булып чыкты.

Ул җирләргә кортлар өчен баллы үсемлекләр – фацелия, донник, эспарцет, мордовник дигән үләннәр чәчәбез. Тау буенда, бик матур урында тора кортларыбыз. Тауда – юкәләр, болында шалфей котырып үсә. Балның дуены анда. Яз көне умарталарны арбаларга төяп, шунда илтәп куябыз да, көз көне генә алып кайтабыз. Чәчү әйләнеше булсын дип, басуның бер өлешенә арпа белән бодай да чәчәбез. Күршебездә Барый абый Гайнанов, аның уллары Руслан, Раил, Салават яши. Бөтен эшне бергәләшәп эшлибез. Алар – безгә, без аларга булышабыз. Каратай авылында әтинең армиядә бергә хезмәт иткән дустаны Нәфис абый бар. Әти миңа исемне дә аның хөрмәтенә кушкандыр, мөгаен. Кыр эшләрендә Нәфис абый да үзенә тракторы белән киләп ярдәм итә... Быел менә уракка гына чыгып булмый әле, яңгыр коя да коя. Арпалар егылган инде... Киләсе елга карабодай чәчәргә дә кызыгабыз...

Агроном белеме булмаса да, төмам агроном булып беткән инде Нәфис. Хатыны Эльвира белән әнисе Рәсимә апа икесе беравыздан шулай ди.

– Без аның бер ниятенә дә каршы килмибез. Ярар, булдырасың син аны, дип кенә торабыз. Тырышкач, була ул, – ди алар. Бу гаиләнең тырышлыгына гына түгел, татулыгына да сокланырлык.

Авылга – без, безгә авыл кирәк

Габдрахман авылында яшь гаиләләр күп. Авылдагы ике балалар бакчасы, һәр класста унтугыз-егерме укучы укыган урта мәктәп – болар барысы да яшьләргә авылда төпләнеп калуы турында сөйли.

– Авылдан китәргә, кайдадыр башка җирдә яшәргә дигән уем булмады да, – дип уртаклаша Нәфис бу уңайдан үз фикере белән. – Яшәр өчен безнең авылдан да уңайлырак башка җир бардыр дип белмим дә. Мәктәпне төмамлагач, Әлмәт дәүләт нефть институтының электропривод һәм автоматика бүлегенә укырга кердем. Азнакай, Бөгелмә, Лениногорскидан студентларны һәр көнне бушлай автобус йөртте. Иртән юлга чыгып басабыз да автобуска утырып укырга китәбез. Көндәзгә икеләрдә инде өйдә

Балаларының үз туган телләрен һәм мәдәниятләрен беләп үсүе һәр ата-ананың максаты һәм бурычы булырга тиеш. Тел дә, милләт тә безгә җавап итәп бирелгән.

булабыз. Студент еллары энә шулай бик рәхәт үттә. Партадашым Айрат белән институтта да бергә укыдык. Соңыннан ул безнең киявебез булды, бертуган сөңлем Гүзәл белән хәзер Колшәрип авылында яшиләр. Айрат та умартачы. Укуны тәмамлагач, Лениногорскидагы нефть-газ табу идарәсендә, контроль-үлчәү приборлары юнәлешендә эшли башладык. Дүрт ел шунда тәҗрибә тупладык. Словакия, Белоруссиягә командировкаларга бардым. Хәзер «Татнефть газ эшкәртү» идарәсендә өлкән мастер булып эшлим. Эшемне бик яратам. Эшкә барып ял итәм, өйгә кайтып эшлим, дип шаяртам кайчак. Кызык итеп кенә айтсәм дә, бу сүзләрдә хаклык та бар.

– Кечкенәдән эшләп үстеләр, – ди Рәсимә апа, улы белән кызының бала вакытларын искә алып. – 12 яшеннән без эштән кайтышка малларны карап, тирес чыгарып, башак биреп куя иде Нәфис. Тыңлаучан, басынкы малай булды. Укытучылары да: «Гажәп бу Нәфис», – диләр иде. Спортны яратты, катнашмаган ярышы калмагандыр. Энә балалары да үзенә охшаган.

Илдус, Айназ, Айваз

Эльвира белән Нәфиснең гаилә коруларына быел 10 ел. Эльвира – шәһәр кызы. Белеме буенча икътисадчы. Социаль иминият фондында баш белгеч ул. Әлегә декрет ялында. Әлмәттә туып-үссә дә, жәйләре әби-бабасы янында узгангадыр, авыл тормышы кечкенәдән ошый ана.

– Әтием Идрис Әлмәт районының Елховой авылыннан. Әнием Валентина да авыл кызы. Ял көннәре житсә, әле әти ягына, әле әни ягына кайта идек. Авылдагы шикелле, безнең дә үз йортыбыз, бакчабыз булсын иде дип хыялландым, – ди Эльвира да әңгәмәбезгә кушылып. – Нәфис белән без туйда таныштык. Дус кызым Рәмилә үз туена шаһит итеп чакырды. Нәфис белән туганнар булып чыкты алар. Мин инде, туган икән туган, дип, әллә ни игътибар да итмәгән идем, туйдан соң ук Нәфис мине ВКонтактегә чөптәрендә эзләп табып, үзе язды. Дөресен әйткәндә, күпмедер вакыт аның дуслашу тәкдимиен кабул да итмәдем әле. Якын дуслыкның туганы белән очрашу ничектер сәер шикелле тоелды. Ләкин

Нәфис фикерләве, дөньяга карашы белән мине барыбер үзенә җәлеп итте, очрашырга ризалык бирдем.

– Безнең өйләнүшү бик кызык булды ул, – дип хатынына хатирәләр йомгагын сүтешә гаилә башлыгы. – Миңа ул вакытта 29 яшь иде инде. Әти белән әни дә, туганнар да кайчан да бер күңелмә ошаган кыз табуымнан тәмам өметләрен өзгәннәр иде. Бигрәк озақ эзләдем Эльвираны. Таптым да, башка үземнән җибәрмәдем. Бер күрдә ошады ул миңа. Уңган-булган, үзе шундый сөйкемле...

– Мин башта Нәфискә гашыйк булдым, аннары Габдрахманга, – ди Эльвира. – Матур шул авылыбыз. Таулар дисәң, таулары бар – Урал тау итәгендә яшибез. Елгасы дисәң, авылга терәлеп Зәй ага. Чат саен балаларга уен мәйданчыгы. Юллар яхшы. Автобуслар йөрәп тора. Рәхәтләнеп яшәр өчен бөтен шартлар бар авылыбызда.

– Ә балалар өчен? Аларны укытырга, мавыктырырга шартлар бармы соң? – дигән соравым үзеннән-үзе чыгып китә, 2 яшьлек энеләре Айвазны атынгычта атындырып мәш килгән Илдус белән Айназга карап. Мин башта аларны игезәкләр дип торам. Юк, абыйлы-сөңелле икән. Яшь аермалары бер генә ел булганга, игезәк шикелле күренәләр.

Соравыма җавап итеп, Эльвира санап китә:

– Бассейн, спорт комплексы, ачык һавада тренажерлар, музей, мәдәният йорты, футбол мәйданы, Боз сарае... Телисәң икән хоккей уйна, теләсәң тимераякта шу. Безнекеләр энә биюгә, спорт гимнастикасына йөри. Дөрес, әлегә гимнастикадан тренерлары китте, шөгыльләнүләре тукталып тора. Айназыбыз бик сыгылмалы, аны нәфис гимнастикага йөртәргә дә хыялланыбыз.

– Авылда да хәзер балалар урамга чыкмый, диләр. Сезнекеләр ничек? – дип сорашам әниләреннән.

– Безнекеләр эшләп үсә, – ди ул, өй тутырып уйнаган балаларын карашы белән сөеп. – «Кайткач, тикшерәм», – дип, әтиләре иртән эшнә кушып калдыра. Безгә мал чөгәндә алышкан вакытта төшкән фотоларына карап көлешәбез. Йолкыган чөгәндәләре үзләреннән дә зуррак.

– Яшелчә бакчасының чүбе хәзер алар өстендә, – дип килененә сүзен жөпли Рәсимә апа. – Суын да сибәләр. Кышын ишегалдын көриләр, жәен себерәләр. Бакчадан кабак ташыйлар. Илдүс әтисенә бал кортларын да кара-ша иде әле, корт агуына аллергия килеп чыкты бит менә...

Үзләре яшәгән йортны 2018 елда сала башлаган Сәхаповлар. Бу нигез – Шәмсия әбисенә Нәфискә васыяте. «Улым, нигезне сиңа ышанып калдырам, йортны бетермә», – дигән ул.

Жиде буыныңны бел!

Өйгә керешли веранда өстәлен тутырып яткан шәжәрәгә күзем төшкән иде. Хужалардан шул хакта сорашам. Рәсимә апа төзегән аны.

– Әтиләре Нәсимнәң хыялы иде ул. Бездән соң балаларга берәр истәлек калуын, нәсел чылбырының өзәлмәвен теләде. Берзаман авылда музей төзи башладылар. Гамилә апа ул эшнен башында йөрдә. Архивлардан авылы-бызга кагылышлы документларның күчәрмәләрен дә кайтарттылар. Без инде аңарчы да берничә буын баба-бызны белә идек. Авылда туганнары-быз да күп. Әнә бакча башыбызда гына иремнәң өченче буын туганы Әнисләр яши, кайнатамның туганы Мәгъсүм абыйның улы да янәшәдә генә. Безнең фамилия Сәхабетдин бабайдан киткән. Аның әтисе Шәрәфетдин булган. Нәселебезнең яртысы Сәхаповлар, яртысы Шәрәфетдиновлар булып йөри. Бик күп мәгълүматны Наил абый Шөкүровтан алдым. Ул озак еллар Бөгелмәдә РОНО мәдире булып эшләгән кеше. «Шәрәфетдин бабайның жиде улы, өч кызы булган. Шушы туганнарыбыз турында белмисеңме, Наил абый?» – дип бер соравым житте: «Әйдә, яз!» – дип, барысын да әйтеп торып яздырды. Авылда яшәүче кардәшләребез белән үзем сөйләшеп чыктым, һәрберсе үз тармакларын үзләре тутырды. Хәзер шәжәрәбездә 280 кеше бар. Нәселебезнең уртак мирасы, бик кадерле ядкаре ул.

Рәсимә апа белән Эльвирадан гаиләдәге татулыкның серен сорашам. Әле Рәсимә апаның үзенә дә 64 кенә яшь, жир жимертеп йөргән чагы. Ә ул исә сүзгә ерактан, яшь чакларыннан башлады:

– Үзем дә гомер буге кайнамам белән яшәдем. «Яхшы тордыгызмы?» – дип сорыйлар. «Куып чыгармадылар», – дим. Без иртәдән кичкә кадәр эштә булдык. Мин төрле оешмаларда хезмәт куркынычсызлыгы инженеры булып эшләдем. Андагы көзгә эшен белсәгез! Балалар көне буге әбиләре янында. Үземнәң әни аларга кечкенә вакыттан ук әйтеп куйды: «Өйдә нәрсә булганын, әбиегезнең әнигез турында нәрсә әйткәннән, нинди сүз ишеткәнәгезне әти-әнигезгә житкөрмәгез, аларның йөрәген бозмагыз». Балалар өйдәгә сүзгә безгә сөйләмәде. Мин үзем дә шундый фикердә. Үз өендә Эльвира үзә хужа, кереп, өйрәтеп йөрмим. Булыш әле, дисәләр, булышам, ярдәмем кирәкмәсә, комачауламыйм. Болай бөтен эшнә бергә эшлибез үзә. Авылда эш житәрлек, безнең әле, өс-төвенә, умарталар да бар. Умарта караганда ярдәмнәң бер дә артыгы булмый.

Килән кайнама туфрагынан, диләр. Эльвираны да бөтенесе миңа охшата. «Кызыңмы әллә?» – диләр.

Сүзәбез үзеннән-үзә гаилә традицияләре, бәйрәмнәргә ялгана.

– Коръән мәжлесләре уздырсак, кырыклап кунак чакырабыз. Нәселебез зур, туганнарыбыз күп. Туганлыкны саклап, балалар да безнең аралашканны күрәп үссәннәр, дус булсыннар иде, дибез, – ди килән белән кайнама икесе бер сүздә булып. – Балаларның туган көннәрен дә бергә уздырабыз. Андый бәйрәмнәр бер-береңә якынайта.

– Авыл болай да зур бер гаилә инде ул, – ди аларның фикерен дәвам итеп Нәфис. – Мин үзем без үскәндәгә печән өмәләрен сагынам. Урамыбыз белән бергәләшеп әзерли идек. Печән жыю авыр эш, күмәк эшләгәч, нинди күңелле була иде шул вакытлар. Әх, авылга хәзер шундый өмәләр житми, кайтарасы иде аларны! Авыл белән зират чистарту, күл чистарту өмәләре әле дә уза, анысы. Халык күмәк бездә.

Нәфис, Эльвира, Рәсимә апалар белән сөйләшкәндә бер нәрсәгә игътибар иттем: аларның һәр сүзеннән авылларын, нәселләрен, күршеләрен, авылдашларын ярату сизелә. Авыллары алар теләдә – «Безнең Габдрахман», туганнары икән – «Безнекеләр». Эштән, тормыштан тәм табып, үз артларында нәселләренә күчән тоеп яши бу гаилә.

Аның бөтен тормышы,
хезмәт юлы шушы
кыска-кыска өч жөмлөгә
сыеп бетә: Бөрбаш кызы.
Мәскәү галимәсе.
Мөслимә-мөгаллимә.
Бер карасаң, сыеп бетә.
Ә чынлап торып уйласаң...
Педагогика фәннәре
кандидаты, Мәскәү ислам
институтының күп еллар
дәвамында уку эшләре
буенча проректоры булып
торган, хәзерге вакытта
институтның Ислам белем
бирү системасын үстерү
үзәге җитәкчесе, якташыбыз
Гөлфия Юныс кызы
ХӘБИБУЛЛИНА белән
якыннан танышкан, менә
безнең кемнәребез бар, менә
татарга ничек хезмәт итәләр
дип ихластан сокландым.

Вәсилә
РӘХИМОВА

МӘСКӘУ
ГАЛИМӘСЕ

Олы юл сукмактан башлана

Күзәтүчән, күп нәрсә белән кызыксынучан авыл бала-сы, гадәттә, күз алдындагы вакыйгаларны, тирә-юньдәге абый-апаларны күңел илгә аша уздыра, үзенчә нәтижә тырыш, үтә дә пөхтә, укытучысының һәр сүзен йотып барган Гөлфия дә искәrmә түгел. Бик ярата шул ул рус теле укытучылары Ләлә Шаммасова белән Нурлихә Хәйруллина дәрестәрен. Мәшһүр рус язучылары хакында дөньяларны онытырлык итеп сөйләүләрен генә түгел, аралашу рәвешләренә кадәр «сендереп» бара. Гомумән, укытучыларның күбесе аңа үрнәк булып тора: англиз теле укытучысы Алсу Әбсәләмова, химия укытучысы Наҗия Солтанова, тарих-жәмгыять белеме укытучысы Жәүһәр Исмаева... Алар барысы да Гөлфиянең киләчәктә укытучы һөнәрен сайлавына сәбәпче була.

Фронтоник, кулына балта тотса – агачтан тәймә төюче, тимер тотса – шуны буйсындыручы Юныс абыйның уртанчы кызы күңелендә рус теленә, аның әдәбиятына мәхәббәт бөреләнә. Яраткан укытучысы Ләлә Шаммасова

Гөлфияне һәм аның тагын берничә классташын ияртеп, Алабуга дәүләт педагогика институтына юл күрсәтеп, илтеп үк куя.

...Ул елны Смәел урта мәктәбе Казан һәм Алабуга педагогика институтларын тәмамлаган 4 яшь белгече берьюлы кабул итә. Арада Гөлфия дә була. Күршедәге Ор һәм Шеңшенәрен башлангыч белемне үз авылларында алган укучылары, жыл-буранга карамастан, иртәнге жидегә жәяүлөп Смәелгә килеп җитә. (Кайда ул хәзерге кебек биштәрләре авыр, юл озын дип күтәрешеп озатулар, машинада илтеп куюлар?!) Аларны, тагын да алдарак килеп, укытучылары каршы ала. Яшь укытучыларга мәктәп директоры Фаил Зәкиев, бөтен илгә танылган биология укытучысы, завуч Ләлә Һадиева зур таяныч, чын остаз була. Хезмәт юлын башлаганда иң беренче ярдәм кулы сузган, методика, һөнәр нечкәлекләрен төшендергән изге күңелле хезмәттәшләренә онытырлыкмыни?!

Быел мәгариф тармагында эшли башлавына 45 ел тулган Гөлфия Юныс кызы да Смәел мәктәбендәге остазларын һич онытмый. Күңел дәфтәренә энҗедәй хәрәфләр

белән менә ниләр теркәгән ул: «Гаделлек – укытучы өчен иң кирәкле сыйфат. Бала дип кенә карыйсы түгел. Һәр бала – шәхес. Аның күңелен рәнжәтүдән сакландым. Сак эш иттем. Гомерем буга гадел булырга тырыштым». Мәгариф ветеранының үз тәҗрибәсеннән чыгып ясаган тагын бер нәтиҗәсе: «Әгәр укытучы тырышып, бар белемен биреп, бала белән эшләсә, күңеленә ачкыч тапса, аны математик та, физик та, телләр белүче итеп тә әзерли ала!»

Күз яшьләренә ышанмаучы Мәскәү

Мәскәү хакында сүз чыкканда, иң еш искә төшә торган гыйбарә бу. Яшьлек үзенекен итә: Смәел авылында тырышып укытып йөргән Гөлфиянең күңелендә мөхәббәт бөреләнә. Насыйбы да әллә кайда, еракта түгел икән – шушы авыл егете, белгечлеге буенча физкультура укытучысы. Солдат хезмәтен Мәскәүдә үтеп, шунда милициядә эшкә калган Наил белән гаилә корып, бар булган «байлыкны» бер чемоданга төяп, яшьлек хыялларын канат итеп, Мәскәүгә юл тоталар.

Узган гасырның 90 нчы еллары бу. Торыр жир дә, яшь кәләшкә эш тә юк. Никтер башкалага килгән югары белемләренә эшкә алмаган чор... Әмма артка да юл юк. Вакытлы сынауларга баш бирәләр димени?! Тәвәккәллеге, максатын, ниятен ачык итеп аңлата, дәлилли белүе Гөлфиягә ярдәм итә – ул һөнәр училищесына укытучы-тәрбияче булып урнаша. Берьюлы ике проблема хәл ителә: аларга училищениң тулай торагыннан аерым бүлмә дә табыла.

Үзгәртеп кору дип тарихка керәчәк еллар... Тормыш кыйммәтләре асты-өскә килгән дәвер. Бер-бер артлы туган уллары Илдар белән Дамирны башкалада ничек татар итеп үстерергә, тамырлардан ничек аерылмаса соң? Яшь гаиләне торак, акча, карьерадан бигрәк менә шушы сораулар борчий. Моңы чишү юлларын эзләгәндә, Аллаһның рәхмәте, бер газетада яшь әниенң күзенә «Мәскәүнең көньяк-көнчыгышында татар мәктәбе ачыла» дигән кечкенә генә белдерү чагыла. Гүя күк капусы ачыла инде менә. Эзләп бара, таба – алай ук ерак түгел икән.

Мәскәү татар милли мохтариатең бик тә милли жанлы әгъзалары Аяз Ямбаев һәм Урал Шәриповлар тырышлыгы белән балалар бакчасында ачылган классның беренче сыйныфына балалар җыелган, инде бер ел укыганнар. Шундагы ике-өч укытучы янына үзе дә кушылып, татар теле укыта башлый Гөлфия. Әлеге уку елы башында җыелган икенче сыйныфның җитәкчесе дә була. Улы Илдар шул класста укый башлай, ә Дамирлары шул ук балалар бакчасына йөри. Тыныч кына эшләп ятканда, балалар бакчасының бер почмагында эшлүче әлеге татар мәктәбе кайберәүләрнең эчен пошыра башлай. Юктан гына гауга чыгаручысы да табыла. Җыелыш җыялар.

Җыелышка, кырык эшен кырык якка ташлап, әле күптән түгел генә мөфти булып сайланган һәм халыкка хезмәтенең башыннан ук татар балаларына белем бирүне иң алга куючы Равил хәзрәт Гайнетдин килә. Һәм, ни гажәп, килеп туган хәлне оста гына итеп юллап та җибәрә. (Хәзер Мәскәү шәһәрнендә эшләп килүче, Совет-

Күпсанлы студентлары, укытучылар коллективы еш кына аны үзара «институтның терәге» дип атый.

лар Союзы Герое Муса Җәлил исемендәге 1186 нчы номерлы мәктәпнең тамырлары шушы мәктәпкә һәм шул чор энтузиастлары оештырган башка милли мәктәпләргә тоташа.)

Җыелышка килгән һәркем үз фикерен әйтә. Сүз алган Гөлфия ханымга Равил хәзрәт шунда берничә сорау бирә. Мөфти җыелышта озак тормый, әмма милли уку-укытуга карата үзенң төпле концепциясе булган һәм фикерен дәлилли белүче якташына игътибар итә, күрәсәң. Озакламый Гөлфия ханымны мәчеткә чакырлар.

...«Бирегә хатын-кызга керергә ярамый түгелме соң?» дигән сорау белән үзәк федераль округта бик катлаулы елларда да ябылмый калган бердәнбер Мәскәү Җәмигъ мәчете ишеген ачып керә Гөлфия ханым. («Шул дәрәҗәдә надан булганбыз инде», – дип искә ала ул хәзер. Исламда хатын-кызның урыны, дәрәҗәсе хакында ныгытып өйрәнергә еллар кирәк була Гөлфия Юнысовнага. Зур вазыйфалар башкару, төрле даирәләрдә мөселманнар ихтыяжларын күтәрү тәҗрибәсе аша исламда хатын-кызның хокукы никадәр зур булуына соңрак инана әле ул.)

Равил хәзрәт мөфтияттә аны Марат Муртазин белән таныштыра, шунда ук конкрет тәкъдимнәрен дә әйтә. «Тиздән Мәскәү Ислам колледжын ачабыз. Килегез, бездә татар теле укытырсыз. Мәскәү дәүләт университетының төрек теле бүлегенә дә татар теле укытучысы кирәк. Сөз бик туры киләсез!» – ди. Милләтем, туган телем дип янган йөрәккә ишелеп төшкән бәхетме бу, чираттагы сынаумы? Югалып кала Гөлфия. Каушаса да: «Булдырырмынмы икән?» – дигән сорауын бирергә кыпчыгып җитә. Мөфти хәзрәт икеле-микеле уйларга урын калдырмыйча: «Булдырырсыз! Башлап җибәрегез!» – дигән хәер-фатыйхасы белән озата якташын.

Әле кайчан гына өзгәләнеп Мәскәүдә эш эзләп йөргән мөгаллимә илнең иң данлыклы уку йортында – М. Ломоносов исемендәге университетта студентларга татар теле укыта. Ислам колледжында булчак дин белгечләренә татар телен өйрәтү максаты куела: алар өчен уку программасы һәм дәреслек-ярдәмлекләр төзи. Һәм... бер ай үтүгә яңа гына оешкан Мәскәү Ислам колледжының проректоры итеп билгеләнә Гөлфия Хәбибулина. Бөрбаш кызының дин-исламыбызга хезмәткә алынуы – Мәскәүне яулау дәвере башлана.

...Башлаган эшен беркайчан ярты юлда калдырмаган Гөлфия ханым, баш-аягы белән эшкә чумса да, ике улын татар итеп үстерүне, телебезне, мәданиятебезне белүләрен үз агымына куймый. Балалар бакчасы бинасында уллары укыган татар классларын берара, сәбәп табып, департамент ябып ук куя. Укучыларны шул тирәдәге рус мәктәпләренә тараталар. Балалар үзара аралашканда бер-берсеннән күрәп тырышырлар – аларны ничек тә

Ышанычны аклау теләге көчле шул – андый чакта таулар күчерердәй буласың...

бергә жыярга кирәк, дип уйлый Гөлфия ханым һәм үзләре яшәгән күп катлы йортта яшәүче танышлары аша якын-тирәдәге татар гаиләләрен таба. Әти-әниләрне үгетләп торасы да булмый – бу тәкъдимгә куанып ризалашалар. Үзенекеләр белән ун бала жыела киң күңелле, сабыр Хәбибуллиннар фатирына: татарча укырга-язарга өйрәнәләр, шунда ук рус теленнән өй эшләрен әзерлиләр. «Дәрес»кә йөрү ирекле була, әмма бер-берсе белән татарча сөйләшү ошап китеп, тырышып укый 8-10 яшьлек кызлар-малайлар. Шөкер, хәзер дә үзара аралашалар. Очрашканда татарча сөйләшәләр!

Канатлар куйган өч сүз

Бер караганда кул сузымында гына булган вакыйгалар күз ияремс тизлектә вакыт төгәрмәчен әйләндерә. 1994 елның 20 гыйнварында Россиянең Үзәк Европа өлеше мөселманнарының Диния нәзарәте оеша. Яңа гына эшли башлаган нәзарәткә дин тотучыларга бер-бер артлы кайтарып бирелгән Түбән Новгород, Тверь, Мәскәүдәге Татар бистәсе мәчете, Ярославль мәчетләре өчен дини кадрлар, ягъни имамнар, дин әһелләре әзерләү бурычы килеп баса.

1999 елда колледж Мәскәү ислам институты итеп үзгәртелә, аның ректоры Марат хәзрәт Мортазин үз кул астында эшләучеләргә өр-яңа максатлар куя. Быел оешуына 30 ел тулуны билгеләп үтүче Мәскәү Ислам институтында ислам мәгарифен оештырып жибәрүчеләрнең – уку йортының төп йөзен булдыручыларның зур команда-сында чыгышы белән Татарстаннан, Бөрбаш авылынан булган Гөлфия Юныс кызы Хәбибуллина да бар. 1994 елдан ул – уку-укыту буенча проректор, 2012 елдан – көндөзгә бүлекнең деканы, 2020 елдан ислам белемен үстерү үзәге директоры булып эшли. «Психология һәм педагогика», «Рус теле һәм сөйләм культурасы» фәннәрен укыта. «Конфессиональ белем бирү системасында инновация процесслары» дигән темага кандидатлык диссертациясен яклый. Шушы өч дистә ел эчендә теология өлкәсендә дөньяви белем (бу очракта – ислам буенча тирәнтен белем) алып чыккан күпсанлы студентлары, укытучылар коллективы еш кына аны үзара «институтның әнисе», «институтның терәге» дип тә йөртә.

Проректор икенче пландагы житәкче булса да, аңардан җаваплылык һәм күпкырлы эшчәнлек таләп ителә. Күз ияремс тизлектә үзгәрүчән дөнья үз бурычларын куя. Югары уку йортларында тормыш ритмы башка, дип юкка гына әйтмиләр. Әле житәкчеләктә бердәнбер хатын-кыз да булсаң, җаваплылык тагын да өстәлә.

Фән дөньясында лаеклы урынын тапкан зыялы укытучы-галимә, тәржемәче, китаплар, бихисап фәнни мәкаләләр авторы ул бүген. Мәктәп елларынан ук телче,

филолог булу теләге менә хәзер никадәр эшкә ачыкч биргән. Проректорның уку-укыту белән бәйле чаралар оештыруын, педагогик концепцияләр булдыруын, теология буенча стандартлар эшләүдә катнашуын, күпсанлы фәнни-гамәли конференцияләрдә чыгышлар ясавын кем санап бетергән?!

Галимәгә бәя аның фәнни хезмәтләреннән, китапларынан һәм... шәкертләреннән чыгып бирелә. Бүген Россия масштабында дин-исламга хезмәт итәчәк кадрлар әзерләүче укытучыдан: «Институтта давамчыларыгыз бармы? Болар без әзерләгән кадрлар, дип горурланып әйткәндә, кемнәрне күз алдында тотасыз?» – дип сорамый булдыра алмадым.

– Бездә укып чыккан бик күпләрнең халкыбызга файдалы хезмәт итүләренә карап сокланам. Саный китсәң дә күп андыйлар! Рамил хәзрәт Беляев – тарих фәннәре докторы, шактый еллар Финляндия мөселман җәмгыяте имамы булып тора, житәкчелекнең ышанычын аклый. Рушан хәзрәт Аббясов – Россия Мөфтиләр шурасы рәисе, Мәскәү өлкәсе мөфтие; аның урынбасары – ышанычлы, ихласлы ярдәмчәсе – Рөстәм хәзрәт Давыдов; Рәис хәзрәт Измайлов – Мәскәү Ислам институтында уку эшләре буенча проректор; Артур хәзрәт Мөхетдинов – Екатеринбургта һәм Свердловск өлкәсендә мөфти... Бездә укып, теология өлкәсендә бакалавр дәрәжәсендәге диплом алганнан соң күпләр Россиядә генә түгел, Евразиядә – Кыргызстанда, Үзбәкстанда, Тажикстанда һәм Казакьстанда дин-ислам юлында хезмәт куя. Сүз дә юк, Мәскәү Ислам институтының уңышлары – бөтен коллективыбызның тырышлыгы, – ди Гөлфия ханым Хәбибуллина.

Нинди генә эшкә алынса да, Гөлфия Юнысowna мөфти Равил хәзрәт Гайнетдиннең күңелгә онытылмаслык булып кереп урнашкан сүзләрен искә төшерә: «Булдырырсыз! Башлап жибәрегез!» Ышанычны аклау теләге көчле шул – андый чакта таулар күчерердәй буласың...

– 30 ел эчендә институтыбызда бик күп үзгәрешләр булды, ректорлар алышынды. Әмма һәрвакыт хөрмәтле мөфти Равил хәзрәт Гайнетдиннең кайгыртучан, гадел канаты астында булдык. Аңа карата булган ихтирамым чиксез, мин генә түгел, коллективыбыздагы һәркемдә тоям аңа карата ихлас хөрмәтне. Хәзерге ректорыбыз – Равил хәзрәтнең беренче урынбасары – теология фәннәре докторы, профессор Дамир хәзрәт Мөхетдинов тирән фикерле, белемле житәкче. Институтыбызда ислам өлкәсендәге төрле юнәлешләр буенча фәнни эзләнүләр алып барыла, укып чыккан шәкертләрбез илнең төрле почмакларында зур иҗтимагый эшләр башкара, – ди әңгәмәдәшем, үзләренең эшчәнлегенә нәтиҗә ясап.

Мин бу урында хатынының вакыт белән исәпләшмәгән вазыйфаларны башкарганда иркенләп эшләр өчен шартлар тудыра белгән, һәрвакыт ярдәм иткән, ике ел буена фатирларын сыйныф бүлмәсенә әйләндерүгә тыныч караган җәмәгәте Наил Гафиуллиовичка аерым соклануымны, хөрмәтемне әйтми кала алмыйм. Тылы нык, ышанычлы булганда, гаиләсендә тынычлык хөкем сөргәндә генә хезмәтендә үрләргә ирешә ала хатын-кыз.

Кадерле дуслар!

«Сөембикә» журналына икенче яртыеллыкка язылып, квитанция күчermәсен редакциягә җибәргән укучыларыбыз арасында бүлөк уйнаттык.

Җиңүчеләребез билгеле! Алар арасында үзөбезнең Татарстан районнарында яшәүче, озак еллар журналны алдыручы дусларыбыз да бар, чит төбәктә яшәүче укучыларыбызга да бәхет елмайды. Журналны үзенә генә түгел, районда яшәүче тагын бик күп укучыларыбызга алып кайтучы тугры абунәчеләребезне дә сөендергәнбез. Бүлөк оту – очраклылык булса да, яхшылык җирдә ятмый ул!

Шиапова Рәсимә ханым үзе Свердловск өлкәсе Реж шәһәрeндә яшәсә дә, журналны туган ягына – Саба районына яздырта икән. «Сөембикә» – безнең өчен күпер сыман. Нәрсәсә бар?! Журналлар да килгәндер, дип, җыенабыз да кайтып та китәбез», – ди укучыбыз. Редакциягә бүлөк алырга тормыш иптәше Миннемарсель әфәнде белән килгәннәр. Күптәнге танышлар кебек сөйләшеп утырдык. Очрашудан соң, откан сертификатка истәлеккә калырлык бүлөк алабыз, дип, йорт өчен кирәк-яраклар кибетенә җыендылар...

ӘЙДӘГЕЗ, ҖИҢҮЧЕЛӘРНЕҢ ИСЕМЛЕГЕНӘ КҮЧИК

«Cozy home»*

кибетләр чөлтөрeннән
3000 сумлык сертификат ияләре:

1. Галишан Нуриәхмәт – Казан шәһәре;
2. Гөлия Мөкминова – Казан шәһәре;
3. Руфия Мөхетдинова – Казан шәһәре.

*«Коузи хоум»

«МаксидоМ»

гипермаркетыннан 3000 сумлык
сертификат ияләре

1. Әлфия Ишморатова – Саба районы, Байлар Сабасы;
2. Рәсимә Шиапова – Саба районы;
3. Ләйлә Гарифҗанова – Казан шәһәре, Ш. Мәрҗани исемдәге 2 нче гимназия.

ҖИҢҮЧЕЛӘРНЕ КОТЛЫЙБЫЗ! АЛГА ТАБА ДА БЕРГӘ БУЛЫЙК!

«Золотое яблоко»

кибетeннән 3000 сумлык
сертификат ияләре:

1. Венера Хасанова – Саба районы;
2. Алсинә Сабирова – Казан шәһәре, Ш. Мәрҗани исемдәге 2 нче гимназия;
3. Гөлия Җамалиева – Әлмәт районы.

**«ДНС»

Ләйсән ФӘТХЕТДИНОВА

Лйгол САФИЙЕВА

Ләйсән
ТАРАФЕТДИНОВА

Әлмира ТАЙМУЛЛИНА

Лйгол ДӘУЛЕТОВА

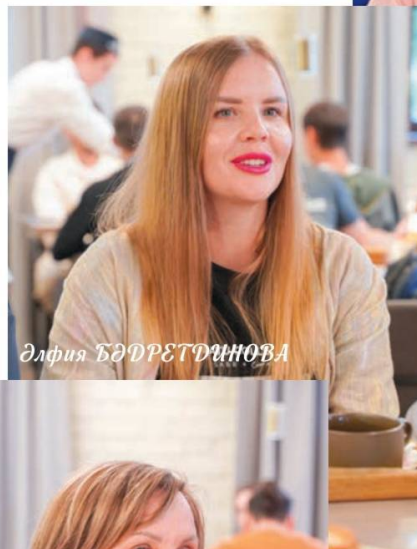
Дилора САРИПОВА

Анисул СИДЫКОВА

Гүзәл МАЛИКОВА

Әлфия БӘДРЕТДИНОВА

Гүзәл ТАРИФУЛЛИНА

Фәридә ШӘМСИЕВА

Әминә ФИЛОНЕНКО

Фото: Анна Арахамия

ТУГАН ТЕЛ УЛ — БАЙЛЫК

Мөһажирләр... Кызлар үзләрен шулай атый. Әмма алар башка буын мөһажирләр. Яңа җирләр, яңа илләр күрү өчен күбрәк хыял артыннан китүчеләр. Тик ни генә булса да, адәм баласын барыбер язмыш йөртә инде аны... Тынгысыз күңелле бу кызларның күбесе – яшь әниләр. Әмма алар, бала тәрбияләү белән беррәттән, үз иңнәренә (үзләре теләп!) тагын бер зур бурыч алганнар: алар кебек үк чит илләрдә гомер итүче милләттәшләрен табу, аралаштыру, берләштерү. Бергә җиңелрәк! Күмәк булганда туган телне, халкыбызның гореф-гадәтләрен, динен саклау, татар милләтен дөньяга таныту күпкә җиңелрәк...

Алар моңа ничек, нинди юллар белән ирешә, нинди кыенлыklar белән очраша, инде нинди уңышлары бар – милли мөһажирләрнең бу түгәрәк өстәл артында сөйләшүләре шул хакта.

Ләйсән ФӘТХЕТДИНОВА: Безнең шулай бергәләп икенче тапкыр җыелуыбыз гына әле. Ватсапта төрле илләрдә яшәүче актив татарлар тупланган үз төркембез бар. Уртак проблемалар җитәрлек: аларны бергә киңәшләшеп хәл итү кирәк. Әле менә бүген иртән генә Сан-Францискодан Сабантуйга чакыру җиңелдәр. Инглиз телендә язганнар. Шунда ук сорау туды: «Инглиз телендә генә эшлисезме?» – дим. Без шулай афишаны нинди телдә ясарга белми аптырап калабыз кайчак: татарчамы, төрекчәме, әллә русчамы?

Инде үзем турында. Тумышым белән Балык Бистәсеннән. Казан дәүләт университетының журналистика факультетын тәмамладым, берничә ел алган һөнәрмән буенча эшләдем. Өч елга якын инде Анталиядә яшим. Андагы милләттәшләребезне берберсә белән таныштырырга тырышабыз: татар гаиләләре, аларның балалары өчен төрле чаралар оештырабыз. Ул чараларның инде даими булганнары да бар. Мәсәлән, милли пикниклар, Сабантуйлар... Гомумән, ниндидер әһәмиятле бәйрәм булган саен җылырга, аны үзара билгеләп үтәргә тырышабыз. Балалар өчен остаханәләр уздырып карадык, тик сездә ничектер, ә бездә татар балаларын җыю авыррак. Пикника теләбрәк киләләр. Бәлки, белем алырга, остаханәләрдә

эшләргә әзер түгелләрдер. Балаларны татар мохитенә кертәп җибәрү өчен алар арасында, мәсәлән, шигырь конкурслары, викториналар үткәргә уйлыйбыз.

Эльмира ГАЙНУЛЛИНА: Без инде сизгез ел Дубайда яшибез. Өч бала үстерәбез. Өйдә алар белән татарча гына сөйләшсәргә – телне, гореф-гадәтләрен тапшырырга тырышабыз. Тик чит илдә яшәгәндә моны эшләү шактый катлаулы шул... Җәйгә махсус Казанга кайтам – балаларны татар балалар бакчасына йөртәм. Өйдә генә түгел, татарча сөйләшүчеләр тагын бар икәннән күрсеннәр, дим. Мин үзем хужабикә, әмма бер тик торганым юк: рәсемнәр ясыим, бәйрәмнәр оештырам... Татарлар Дубайда үзара аралашып яшибез. Моңың өчен, беренче чиратта, Әлфиягә рәхмәт.

Ләйсән ГАРӘФЕТДИНОВА: Мин – Казан кызы. Әнием – Арчадан, ә әтием Кайбыч районы Олы Кайбыч авылыннан. Берничә ел Кайбычта яшәдем, шунда укыдым – бу миңа телемне камилләштерергә булышты. Хәзерге вакытта Истанбулда яшим, ислам тарихы юнәлеше буенча Мәрмәр университетында укыйм. Киләсе елга магистратураны тәмамларга тиешмен. Кызганыч, соңгы вакытта Истанбулда татар чаралары бик сирәк уза. Студент булгач, үзем нәрсәдер башлап оештырып йөргә өлгәргә

алмыйм. 2018 елдан бирле онлайн дәресләр алып барам: төрек һәм корей телләрен өйрәтәм. Бу телләрнең грамматикасын татар телендә аңлатам. Мондый фикер миңа инде күптән килгән иде. Гадәттә, татар мәктәпләрендә дә чит тел дәресләре рус телендә бара бит. Без чит телләрне татарча укыта алмыйбызмыни? Әтием гомер буге зарланды: «Без мәктәптә алман теле өйрәндек. Тик аны русча өйрәттеләр, башта сүзлектән русча тәржемәсен карый идек», – ди. Дөрес, ул инде сугыштан соңгы елларда белем алган.

Ләйсән ФӘТХЕТДИНОВА: Кызык тема. Туган тел аша чит телләр өйрәнүе буенча төрекчә бер китап укыган идем. Төрек хәрефләре аша инглиз хәрефләрен ничек дөрес әйтергә икәннән аңлаталар – кешеләргә бу күпкә җайлырак икән.

Ләйсән ГАРӘФЕТДИНОВА: Америка лингвистлары да чит телне, аның грамматикасын аңлатуның иң яхшы ысулы – өйрәнүче кешенең туган теле аша чагыштырып өйрәтү ди. Инглиз телен бары тик инглиз теле аша гына да өйрәтә була, әлбәттә. Ләкин бу очракта грамматика нечкәлекләрен үзләштерү авыррак булачак. Туган телен белгән кешегә башка халыкларга, аларның теленә, мәданиятенә юл якынрак икәннән исбатларга теләм.

Диләрә ЗАРИПОВА: Без Төркиядә инде дүрт ел яшибез, Аланиядә торабыз. Мин алты бала әнисе. Балаларымның дүртесе Төркия мәктәбендә укый, икесе кечкенәләр әле – үз янымда. Балаларның олыларын башта саф татарчага өйрәттек, тик бакчага баргач русча су да сорап эчә алмадылар – бик авыр булды. Шуңа күрә рус теленә күчкәнәбезне сизми дә калдык. Хәзер менә төрек теле аша кире татар телен өйрәтәбез. Үзләренә кызык өйрәнергә: төрекчә – болай, татарча шулай дип чагыштыралар. Жәй буге Татарстанда тордык: балалар белән Сабантуйларда булдық, туганнар белән аралаштык, татар туйларына бардык. Казанны күрсәттек, кая гына барсак та татар халкы тарихы турында сөйләдек. Үзбездә тырышабыз, әмма алар әлегә үзара күбрәк русча һәм төрекчә аралашалар.

Аланиядә татарлар бик күп булмаса да, гел элементдә торган берничә гаиләбез бар: мәселән бәйрәмнәрен бергә үткәрәбез. Анталиядәгә татар тормышын кызыксынып күзәтәм. Безгә алардан үрнәк алырга инде.

Айсылу СИТДЫЙКОВА: Мин тумышым белән Казаннан. Ирем белән дүрт елдан артык инде Согуз Гарәбстанында яшибез. Соңгы иң зур яңалыгыбыз – берничә гаилә жыелышып ифтар оештырдык. Беренче тапкыр! Татарлар бездә дә шактый икән. Алар барысы да милли ризыклар пешереп алып килде. Шундый күңелле үтте! Балалар арасында уеннар үткәрдек, бүләкләр тараттык. Альмир хәзрәтебез вәгазә сөйләде, Коръән аятләре укыды. Иншалла, киләсе елга да үткәрергә насыйп булсын.

Айгөл ДӘУЛИЕВА: Мин – Арча кызы. 2019 елда гаиләбез белән Төркиянең Анталия шәһәренә күчендек. Өченче балабыз анда туды. Без Төркия буйлап сәяхәт итәргә яратабыз. Мин шул сәяхәтләр турында татарча блог алып барам. Чит илдә яшәүче татарлар да карый: «Син безгә татар телен, татарча укуну онытмаса булышасың, гел шулай татарча язып тор», – диләр. Язарга яратам мин! Кайчак блогымда татар һәм төрек телләрен чагыштырам: уртак сүзләр, уртак мәкаләләр, уртак фразеологизмнар шулкадәр күп!

Ике улыбыз да төрек мәктәбендә укыйлар. Алар белән туган телдә генә сөйләшәм. Жәен авылга кайткач, әби-бабаларына алар белән русча сөйләшүне бөтенләй тыям. Татар атмосферасына, авыл мохитенә килеп эләксеннәр, дим. Нәтижәсен күрәм! Казаннан татарча китаплар алып китәбез, кыш буге шуларны укыйбыз.

Моңарчы кечкенә бала белән өйдә утырдым, быел менә чараларда актив катнаша башладым. Бездә татарлар үзара бик дус – татар тормышы гөрли! Корбан гаетендә очрашып, зур пикник ясадык. Балаларга уеннар оештырдык.

Ләйсән ФӘТХЕТДИНОВА: Татарлар арасында: «Төркиягә күчкәч татарча сөйләшә башладык», – диючеләр бар. Питердан килгән дусларыбыз, мәселән, шулай диләр.

Фәридә ШӘМСИЕВА: Гадәттә, балалар читкә китә дә, аларга якынарак булык дип, әти-әниләр дә күченә бит. Безнең ике улыбыз, кызыбыз, оныклар Татарстанда калды, ә без ирем белән 2016 елда Испаниягә күченеп киттек. Алтмыш тирәсенә жәткәч шулай итеп иремнең күптәнге хыялын чынга ашырдык. Валенсиядән йөз чакрым ераклыктагы кечкенә генә шәһәрдә яшибез. Һәм шунда да милләттәшләрбезне таптык! Безнең шәһәрдә һәр жомга саен базар була. Атна саен базарга, фермерлар янына чыгабыз. Үзара гел татарча сөйләшеп йөрибез. Менә шулай табыштык татарлар белән. Инде гаилә дусларына әйләндек. Кунаклар жыйрга бик яратам, бәйрәмнәргә кызларны гел өйгә чакырам. Барысы белән дә гел татарча сөйләшсәргә тырышам. Ирләребез сорамайча да телефоннан кем белән сөйләшкәнне белә, диләр. Татар булмаган жир юк дигәнгә күптән инандык инде. Безгә бер-беребезне табарга кайда да туган тел булыша.

Гүзәл МАЛИКОВА: Мин үзем Әлмәт кызы, ирем Казаннан. Кияүгә чыкканчы Бөтендөнья татар конгрессында эшләдем, Татар яшьләр форумнарында катнаштым. Беренче «Печән базары»н оештыручылар арасында идем. Ирем белән инде менә алтынчы ел Кытайда, Гонконгта торабыз. Башта Пекинда яшәдек, дүрт елдан соң Гонконгга күчендек. Ирем университтта укыта, ә мин хужабикә, иң мө-

һим эшем – балалар тәрбияләү. Кызыбыз һәм улыбыз бар. Кечерәк чакта татар телендә генә сөйләштеләр, Пекинда исә русчага күчтеләр. Әмма татарча бөтен нәрсәгә аңлыйлар. Һәр елны Казанга кайтырга тырышабыз. Чит илдә үскән балаларыбыз барыбер үзләрен инде дөнья кешесе итеп сизә. Кайчакта татар теленә кыйммәтен дә аңламыйлар, ул кулланымлы торган тел дип санылар. Бер нәрсәгә игътибар иттем әле: балаларны ачуланганда гел русча әйтәм икән, ә ярату сүзләрем гел татарча яңгырый. Шуңа күрә телне бөтенләй онытып бетермәсләр дип өметләнәм. Татар теле алар өчен гомер буге әни теле, ярату теле булып.

Татарлар элек бездә жиде гаилә иде. Бер тирәдә тордык, күршеләр булып, бер-беребезгә ярдам итеп яшәдек. Гаиләләр аз булса да, Казаннан студентлар күп Гонконгта: ифтарларны алар белән бергә үткәрәбез.

Әлфия БӘДРЕТДИНОВА: Тумышым белән Башкортстанның Бишбүләк районынан мин. Шунда туып-үстем, мәктәпне тәмамладым. Казанда ун ел яшәдем. Татар милли хәрәкәте чараларында еш катнаштым: «Сәләт»-тә, «Шәрык» клубында, Татар яшьләр форумында... Ләкин ижтимагый оешмага кереп эшләгәнем булмады. Үз тирәмә кайчан да булса татарларны жыйрмын дигән уй башыма да кермәде. Дубайда яши башлавыма инде сигезенче ел. Күчмәсез милек белән шөгыльләнәм: фатирлар, виллалар сатам. Күчеп килгән мәлдә дуслар белән генә аралаша идем. Аннан танышлар, дуслар күбәя башлады. 2017 елда ватсапта группа оештырдым, анда хәзер 500 дән артык кеше. Берләшкән Гарәп Әмирлекләрендә яшәүче татарлар һәр елны ифтарларга жыелабыз: бу инде группабызның традициясе. Жыелу өчен сәбәпләр гел чыгып тора: «Ак Барс» уенын бергә карадык, Александр Сладковский жәтәкчеләгендә Татарстан Дәүләт академия симфоник оркестры килде – залда ике йөзләп татар жыелдык. Татар артистлары белән очрашулар оештырабыз. Икенче ел рәттән Сабантуйны зурлап үткәрдек. Беренчесенә үк 2 меңнән артык кеше килде. Татарстан көрәш федерациясен чакырдык: көрәшчеләр өчен – бер,

■ Әминә Галиева
әтисе Салихҗан
хәзрәт Галиев-
Баруди белән
Истанбулда.
1909 ел.

ТАРИХЛАРДА ЖУЕЛМАСЛЫК ЭЗЛӘРЭ БАР

Татар халкының мәгариф тарихына күз салсак, анда гомерләре бик кыска, әмма кылган яхшы гамәлләре озын-озак елларны эченә алган затлы шәхесләр бик күп. Аларның берсе – Казан шәһәренең унынчы мәхәллә мәдрәсәсе имам-хатыйбы һәм мөдәррисе Салихҗан Галиев-Баруди хәзрәт кызы Әминә.

Әтисе артыннан сөргенгә барган изге йөрәкле кыз бала барлыгын без хәтта белмәдек тә.

Иске стиль белән 1893 елның 10 июнендә Казанда туган кыз бала искичек күркәм гаилә тәрбиясе ала. Аның бабасы Мөхәммәтжан Ибнеәмин улы Галиев – Казанның атаклы сүздәгәре, 1875 елдан башлап утыз елга якын шәһәр Думасы гласные, биш ел буе шәһәр Управасы әгъзасы (1875–1880), Казан шәһәренә ятимнәр Суды һәм сүздә вәкилләре әгъзасы (1880–1890), сүздәгәрләр старостасы һәм башка бик күп вазыйфалар башкарган кеше. Болар өстәвенә, берничә дистә ел рәттән Яңа бистәдәге татар зиратының даими попечителе дә булып, аны тәртиптә тоту өчен шактый зур суммада акча биреп барган, караучысыз калган өлкән яшәтгеләргә ярдәм йөзеннән махсус тәрбия йорты ачкан игелекле зат та ул.

Мөхәммәтжан Галиев һичшиксез зур гыйлем иясе булган. Жае туры килгән саен китаплар, кулъязмалар сатып ала-ала бай гына китапханә булдырган, үзенә дүрт улын да белемле, мәгърифәтле итәргә тырышкан. Игелекле уларының бары берсе – Газизжан гына әтисе кебек сүздәгәр булып киткән. Калган өчесе – Галимжан, Салихжан, Габдрахман – Бохара, Төркия, Мисыр һәм Гарәбстан мәдрәсәләрендә белем алып, Казан мәхәлләләрендә дин әһелләре булып торганнар, тормышларын Аллаһы Тәгаләгә хезмәт итүгә багышлаганнар. Араларыннан өлкәнә Галимжан Галиев-Барудига нәселләренә исемән мәңгеләштерү насыйп булганы мәгълүм. Ата сүзеннән чыкмаган Галимжан белән Салихжанны Мөхәммәтжан ага өйләнгәндә дә үзе Малмыж шәһәренә I гильдия сүздәгәре Исхак Муса улы Үтәмешевнең кызларына – апалы-сеңелле Бибимаһруй белән Бибинәгыймәгә өйләндерә. Бәхетле никах булгандыр диясем килә. Маһруй абыстайның иренә якын ярдәмче, аңа һәрчак теләктәш, таяныч булып яшәгәнә мәгълүм. Ире Галимжан киңәше һәм ярдәмә белән Казанда аваз методы белән укытыла торган (жәдидчә) кызлар мәктәбен иң беренче булып ачкан абыстай бит ул.

Салихжан белән Бибинәгыймә биш бала тәрбияләп үстерәләр. Әминә шул бишнән берсе инде. Башлангыч белемне ул жингәсе Бибимаһруйның «Мөхәммәдия» мәдрәсәсе янында урнашкан кызлар мәктәбендә ала. Бибимаһруй вафатыннан соң, мәктәп атаклы мөгаллимә Ләбибә Хөсәения кулында кала. Әминә – аның да сөекле шәкертә. Ата-ана ризалыгын алып, гимназиягә кереп уку теләге булса да, килеп чыккан көтелмәгән хәлләр кыз баланың теләгенә киртә сала. Салихжан хәзрәт, патша хөкүмәте тарафыннан сәяси гаепләнеп, сөргенгә хөкем ителә.

Инде мәгълүм булганча, XX гасыр башында Россия мөселманнары, бигрәк тә татар халкы өчен иң әһәмиятле мәсьәләләрнең берсе – милләт буларак югалудан, ягъни инкыйраздан котылу иде. Мөселманнарның 1905 елның август аенда оешкан «Иттифак әл-мөслимин», ягъни «Мөселман иттифагы» партиясенең төп максаты әнә шул мәсьәләләрне бергәләп чишү булды. Партия Үзәк Комитетына сайланган Галимжан абыйсының төп таянычларынан берсе Салихжан булуында һич шик юк. Ул үзе дә партия программасы буенча үткәрелгән җыелышларда катнаша. Архивта сакланган документларда 1905 елның

8 ноябрәндә татарның игелекле бае Әхмәт Хөсәенов йортында үткәрелгән җыелышта «Казандагы барлык мәхәлләләрнең муллалары икешәр шәкертне алып килгәннәр иде», – дип күрсәтелә. Һәр эшләре, һәр адым-нары полиция күзәтүе астында булган, жаннары кыйналган муллаларны гаепләргә бик зур сәбәп инде бу.

Гаепләнүнең тагын бер сәбәбе шунда – Салихжан хәзрәт өлкән абыйсы Галимжан үрнәгендә үз карамагындагы мәхәллә мәдрәсәсендә (ул бу вакытта Касыймия, ягъни Күл буе мәдрәсәсе) эшли, укытуга шактый үзгәрешләр кертә. Мәдрәсәдә тарих, арифметика, география кебек фәннәр укытыла башлый.

Хәзрәт үзе дә, тирән гыйлемле зат буларак, дәрес бирүгә иҗат эше итеп карый, уку-укытуга багышланган методик кулланмалар яза. 1905–1906 елларда үз мәдрәсәсендә шәкертләрнең зур җыелышларын уздыруга юл куя, ул җыеннарда дөүләт жинаятьчәсе саналган Гаяз Исхакый революцион чыгышлар ясый. Бу хәл патшага тугрылыклы мәхәллә кешеләренә хәзрәт өстеннән әләк язарга мөмкинлек бира. Нәтиҗәдә, Салихжан мулла ярдәмче итеп кенә калдырыла. Әмма үз хәленең авырлыгына карамастан, 1907 елның маенда татар мөгаллимнәре

■ Сулдан уңга:
Габдулла Апанәев,
Салихжан һәм
Габдулла
Барудилар,
Габделхәмит
Казаков. Вологда,
1908 ел.

Әминә ханым кыз балаларны сөеп укыта, укучы кызларның иң сөекле мөгаллимәләреннән була.

өчен педагогик курслар оештыру эшендә катнаша. Курслар 2 майдан 21 майга кадәр эшли. Анда Казан, Вятка, Пермь, Өфе, Ырынбур, Түбән Новгород һәм башка губерналардан килгән мөгаллимнәр белемнәрен күтәрәләр. Аларга дин белеменнән тыш арифметика, геометрия, география, тарих, педагогика фәннәреннән дәресләр бирелә. Курслар нибары 10 көн эшләп кала. Тиешле рөхсәт алмаган дигән сылтау табып, Казан губернаторы Стрижевский курсларны ябу хакында күрсәтмә бирә. Мөгаллимнәр арасында тентү үткәрелә, аларның уку әсбаплары, дәфтәрләре тартып алына, күбесе Казаннан куыла.

Шушы вакыйгалардан соң Казан муллалары Галимжан һәм Салихжан Галиевлар, Габдулла Апанаев һәм сәүдәгәр Габделхәмит Казаков, революцион фирка төзүдә гаепләнеп, Вологда губернасына сөргенгә озатылалар. Казан халкы бу хәлне чын фәжигә итеп кабул итә. 1908 елның 8 маенда илдән сөрелгән имамнарны меңнәрчә кеше зар елап озатып кала. Ике баласы берьюлы сөргенгә озатылган Мөхәммәтҗан Галиев олы хәсрәтеннән йөрәге ярылып үлә.

Сүзебез Салихҗан хәзрәт кызы Әминә туташ хакында иде бит әле. Әтисен өзелеп яраткан, чиксез хөрмәт иткән 15 яшьлек Әминә, олыларның хуплап бетермәүләренә дә карамастан, әтисе артыннан Вологдага сөргенгә китә. Әтисенә хәлән берәз җиңеләйтү була аның теләге. Кыз баланың бу адымын каһарманлык дими ни дисен. Безнең буын Себергә сөрелгән декабристларның хатыннарына сокланып үсте. Әтисе артыннан сөргенгә барган изге йөрәкле кыз бала барлыгын без хәтта белмәдек тә. Тарихыбызда без белмәгән мондый соклангыч хәлләр бүтән юктыр дип әйтә алмыйбыз бит әле бүген дә. Татарның чын тарихын, затлы-зиялы шөхесләрен белеп үсәргә насыйп булыр микән килчәк буыннарга? Үз тарихының кадерен белерме икән ул буын?

Россия мөселманнарының бердәм таләбе нәтижәсендә, татар язмышының аянычлы бер чоры булса да, шул ук елны хөкүмәт илдән китәргә мәҗбүр ителгәннәргә берәз ташлама ясый: калган вакытларын чит илдә үткәргә рөхсәт итә. 1908 елның сентябрендә Салихҗан хәзрәткә Истанбулга китәргә мөмкинлек тугач, әтисе белән бергә Әминә дә юлга чыга.

Истанбулга баргач, ул атаклы Шәйхелислам Касыйм хәзрәтнең кызы Хәсния ханымнан берәз әзерлек дәресләре алып, университет каршында оештырылган «Аналар мәктәбе»нә укырга керә. Бу мәктәпне дә уңышлы тәмамлый. Ниһаять, күптәннегә теләге тормышка аша. Ул югары уку йортына – Истанбул университетына укырга керә. Университетта укыганда, гуманитар фәннәрен, бигрәк тә борынгы тарихны яратып өйрәнә, Кубрат хан

хәзинәләре белән кызыксына, туган илгә кайткач музей ачу уе белән хыяллана. Тик укуын тәмамлый алмый: Балкан сугышы башлана, Истанбулга юллар ябыла. Каникулга кайткан Әминәгә дә кабат Төркиягә бару мөмкинлеге бетә.

Белемгә омтылу аңа нәселдән мирас булып күчкән, күрәсен. Ул һаман укырга, белем эстәргә тырыша. Казандагы Шумкова гимназиясенә йөрәп ашчылык курсларын тәмамлай, мөселман хатын-кызлары өчен дә шундый ук курслар ачу, «Аш пешерүчеләргә киңешләр» китабын чыгару мәшәккәтләре белән йөри. Атаклы Иж-Бубый мәдрәсәсенә барып, алардагы уку тәртипләрен өйрәнә.

1914 елда Казанда кызлар өчен коммерция мәктәбе ачылгач, анда дүрт ел бие дин белеме дәресләрен алып бара. Ләбибә Хөсәения мәктәбендә һәм Яңа бистәдәге Кашшафетдин хәзрәт Тәржемани ачкан кызлар мәктәбендә ана телен укытырга да аны чакыралар. Ләбибә Хөсәения мәктәбе нигезендә укытучылар әзерли торган гали (югары) мәктәп, ягъни дарелмөгаллима ачарга тырышып йөрүчеләрнең дә иң эшлеклесе Әминә булуы мәгълүм. Аның хакындагы истәлекләрдә Әминәнең музыкага искейткеч сәләтле, уен коралларында оста итеп уйный белүе хакында язылган. Ул китаплар укырга яраткан, үзенә бай китапханәсен булдырган.

Февраль революциясеннән соң оешкан «Мөселман мөгаллимнәре җәмгыяте»ндә дә канатланып эшли башлай ул. Тик татарның саф күңелле, талантлы бу кызының да гомере бик тиз, нибары 25 яшендә, 1918 елның апрелендә өзелә.

Вафатына багышлап язылган мәрәсимдә аның хакында мондый сүзләр язылган: «Әминә ханым саф күңелле, мөлаем табигатьле, киң холыклы, гали рухлы булып, иптәшләре арасында кадерле урын тотар иде. Уку-укыту эшләрен чын мөкаддәс, чын кирәкле бер эш дип иҗтиһад итә, кыз балаларны тәрбияләүгә зур әһәмият бирә. Аларны бик сөеп укыта, укучы кызлар каршында да иң сөекле мөгаллимнәрдән иде. Женазасы вакытында шөкертләре аңа соңгы сәламнәрен әйтәргә җыелдылар, иң кадерле, иң шөфкатьле аналарыннан аерылган кебек һәммәсе аны еглашып күзәттеләр.

Мәйданда аның белән сабуллашырга килүчеләр бие хисап күп иде. Казанда бер укытучының да женазасына бу кадәр халык җыелганы булмагандыр.

Тәрбияле, киң мәгълүматлы, кадерле иптәшемез Әминә ханымга Аллаһтан рәхмәт сорап, аның туфрагын җиңел, каберен киң, якты, йомшак итүен, жаны рәхәттә булуын сорап Ходайдан ялварамыз. Сөекле Әминәбезне һәммәбез сагынабыз, аның исемен хөрмәт белән яд итәрмез».

«Кызыл Шәрык», «Укытучы» журналларында басылган бу изге теләкләргә кушылып, кызларыбыз Әминә кебек гүзәл шөхесләребездән үрнәк алсыннар иде дигән теләктә калам.

Тәминә БИКТИМИРОВА,
тарих фәннәре кандидаты,
Татарстанның атказанган
мәдәният хезмәткәре.

КИТАП УКУ УЛ – ЧОРЛАРГА СӘЯХӘТ

КИТАП УКУ УЛ...

– Иң элек аң-белем дәрәжәсен үстерү. Китаплар аша чорлар тарихын, ул дәвердәге проблемаларны өйрәнәбез. Халыкның яшәү рәвешен, көнкүрешен, бер-берсенә, дөньяга мөнәсәбәтен матур әдәбият аша беләбез бит. Мин, гомумән, китап укымыйча яшәп булмый дип саныйм. Шәхсән үзем классикларны, башка чорда язылган әсәрләрне укырга яратам. Нигәдер яшьлектә укылган китапларыма кире кайттым әле.

УКЫРГА МӘХӘББӘТ УЯТКАН КИТАП...

– Аерып кына әйтә алмыймдыр. Һәр укылган китап үзенчә якин, үзенчә кадерле. Шулай да Әмирхан Еникеев сугыш турында язылган хикәяләрен атар идем. Автор үзенең хикәяләрендә сугышның куркыныч якларын бомба тавышлары белән бирми, ә аерым әдәби образлар, оста психологик алымнар аша укучыга җиткерә.

ДӨНЬЯГА КАРАШЫМНЫ ҮЗГӘРТКӘН КИТАП...

– Минемчә, Һәр укылган китап берникадәр дәрәжәдә синең карашыңны үзгәртә. Әзһәр Шакировның «Язмыш» дип исемләнган китабын бер сулышта укыдым. Төрле язмышка дучар булган якин кешеләренең тарихлары белән таныштым. Әти-әнисе, апа-абыйлары, күренекле шәхесләр язмышы белән очрашканда, әлбәттә, уйланысың. Карашларың да үзгәрә...

ҮСМЕР ВАКЫТЫМДАГЫ ДУСТЫМ-КИТАП...

– Афзал Шамовның «Рәүфә» әсәрен укыганым хәтеремдә. Әни китап укыганга нишләптер ачулана иде. Мал-туар карыйсы бар, көянтә-чиләк белән су ташый торган чаклар. Эш күп, ә син китап укып утырасың. Төне буе фонарь яктысында укыган идем «Рәүфә»не. Заманалар тамырдан үзгәрдә... Хәзер китап укыган балаларны һич ачуланмас идея.

ӨСТӘЛ КИТАБЫМ...

– Әзһәр Шакировның «Язмыш» китабы минем эш өстәлемдә тора. Дәрәс вакытында да кулланам, өзеңләр укыйм, укучыларыма текст буенча төрле биремнәр эшләтәм...

Мәктәпләрдә татар әдәбияты укытуга бирелгән сәгатьләр юк диярлек. Без, укытучылар, күренекле шәхесләребезнең тормышын, иҗатын яшь буынга өйрәтергә, татар әдәбиятында зур урын алган әдәби әсәрләрне уку-укытуга юнәлеш бирергә тиешбез. Бу – безнең бурыч!

БАЛАЛАРГА УКЫГАН КИТАПЛАРЫМ...

– Укучыларым белән Әмирхан Еникеев «Матурлык» хикәясен, Гадел Кутуйның «Тапшырылмаган хатлар»ын, Аяз Гыйләҗевнең «Жомга көн кич белән» әсәрен, Мөхәммәт Мәһдиевнең «Без – кырык беренче ел балалары»н укыйбыз. Гаяз Исхакийның «Ул әле өйләнмәгән иде» әсәрен укучыларым бигрәк яратты. Ә шигърияткә килгәндә, Хәсән Туфан, Һади Такташ иҗатын укучылар яратып укый, тыңлый, өйрәнә.

ХӘЗЕРГЕ ВАКЫТТА УКЫГАН КИТАБЫМ...

– Аяз Гыйләҗевнең «Яра» повесте. Бу әсәргә күптән укыган идем. Кабаттан укыйсым килде. Камал театрында «Рәшә» спектаклен карап кайткач, Әмирхан Еникеев бу әсәрен, уку теләге уянып, китапны да кабаттан кулыма алган идем. Яшәрәк вакытта бөтенләй икенче төрле фикер йөртәсең икән...

ТАТАР ӘДӘБИЯТЫНДА ЯРАТКАН ӨЧ ӘСӘРЕМ...

– Аяз Гыйләҗевнең «Яра», Мәхмүт Хәсановның «Язгы аҗаган», Фәүзия Бәйрәмованың «Кырык сырт» әсәрләре.

БАСМА ҺӘМ ЭЛЕКТРОН КИТАПНЫҢ УҢАЙ ҺӘМ ТИСКӘРЕ ЯКЛАРЫ...

– Әлбәттә, басма китапларга өстенлек бирәм. Ныграк тоемыйм... Һәр битен ачып уку миңа ләззәт бирә. Электрон китапларның шулай ук уңай ягы бар: укырга теләгән әсәргә тиз генә табып була.

УКЫРГА КИҢӘШ ИТӘМ...

– Гадел Кутуйның «Тапшырылмаган хатлары»н. Заманында завод-фабрикаларда эшләүчеләр чират белән укыган бу әсәргә укымыйча калу мөмкин түгел. Һәм дә Разил Вәлиевнең «Эт кояшы» повестен укырга тәкъдим итәр идем. Үзем дә бу әсәргә кабаттан укырга ниятләп торам.

Миңнегөл ВАФИНА,
Казан шәһәрчдәге
177 нче лицейның
татар теле һәм
әдәбияты укытучысы

Таныш булыгыз – шигърият сәхифәсендә яңа автор, яңа исем: Фирдәүсә Бикмәтова. Зәй районы Карман авылында туып-үсә. Мәктәп елларында ук иҗатка тартыла. Бигеш урта мәктәбеннән соң Казан дәүләт педагогика институтының чит телләр факультетын тәмамлый. Чаллы телерадиокомпаниясендә, соңрак «Другая сторона» газетасы редакциясендә эшли. Төрле елларда төрле урыннарда җаваплы вазыйфалар башкара. Һәм һәркайда үзен тынгысыз, эзләнүчән, иҗади җитәкче итеп таныта. Шигырьләрендә исә ул – хисләр, ихлас, тәвәккәл. Туган тел, туган җир кадере, яшьлекне сагыну, яшәү мәгънәсе турындагы лирик-фәлсәфи шигырьләре шәхси кичерешләр белән баеп, тәэсир көчкә тагын да көчәйтә. Укучылар аның «Әй син, Гомер!» исемле шигырьләр җыентыгын яратып кабул итте дәр инде.

Фирдәүсә БИКМӘТОВА

ЙӨРӘККӘ ЯЗЫЛГАН ИСЕМЕН

Ул чакта...

Сүнмәс дәрт бар иде ул чакта,
Галәм сыймый иде кочакка...
Пысык яшәмәдек сүнәр-сүнмәс,
Дәрәҗә кичтек, яндык учакта.
Кыю бастык чиксез өмет белән,
Сәфәр чыккан чакта һәр чатта.
Күңел тиле, йөрәк дәртле иде,
Бар да башка иде ул чакта!
Язгы ташкын идек яшә чакта...

Бер күрешик әле, туганнар!

Бу арада җирсеп йөрәм әле,
Җанга урын тапмый, зарыгып.
Эчтән генә җырлар көйләп йөрәм,
Туганнарым, сезне сагынып.

Тормыш мәшәкате диеп тормыйк,
Ерак диеп тормыйк арабыз.
Бер җыелып кайтып төшик әле,
Шушы йортта үскән бала без.

Көлә-көлә хатирәләр барлык,
Йөз тыңлаган бәян булса да.
Моң-зарларны себеркеләп куйык
Абый салган яңа мунчада.

Кайнар чәйгә көжә сөте өстәп,
Салмак кына корып әңгәмә,
Кич утырык, рәхмәт укый-укый,
Бөлеш салып көткән җиңгәмә.

Бер абыйга биш кыз бала бит без,
Бер түгәлдә үскән гөл генә.
Әби торган саен әйтер иде:
«Сез күп әле, абың бер генә».

Хатирәле, ямьле булсын бу көн,
Нурлар белән тулсын кичебез.
Абый үзе уң кул анысы безгә,
Бер уч инде калган бишебез.

Дәртле көй дә, моңсу көй дә сузык.
Хисләр китсен, әйдә сүтелеп.
Очраша да алмый калдык диеп,
Сөйләмәслек булсын үкенеп.

Ямансулап эч пошулар калмый,
Матур бер юл булып узганнар!
Бер сәбәпсез, тора салып кына
Бер күрешик әле, туганнар!

Ничек итеп яшәсәк тә бара,
Гомер уза, сизми калабыз.
Бер ананың сөтен имеп үскән,
Бер атадан туган бала без.

Авыл баласы

Уңай җилгә яшә арканны куеп,
Капчык асып чандыр сыртыңа,
Чыгып киткән читкә бәхет эзләп,
Кайтмаса дип туган йортыңа.

Өянкеләр авыр сулап калды,
Олы юлга борылганны күреп.
Малай иден, инде бабай хәзер –
Гомер үткән уктан аткан кебек.

Җансыз таш пулатлар богавыннан
Ычкынырга күпме талпындың.
Дулкынланып торган болыннарда
Ничә чапты тезген акылың.

Яшел яулык болгап калды таллар,
Син аларга ничә ашкыңдың.
Тормыш йөгә арттан этеп килде,
Хистән өстен чыкты акылың.

Җан тырышып, бәллүр бишкеләргә
Салып тирбәтсә дә каласы.
Ачы кычкытканын, әреkmән
Сагынып яши авыл баласы.

Хәлсезләнеп, мең мәртәбә тузып,
Ятты туфрак кайтыр юлыңа.
Ятим нигез каршы чыгар кебек
Колач җәеп газиз улына.

Нәсел чылбырының божраларын
Сындырмыйча ничек кушасы?
Түбәтең салып тез чүгәргә
Исән әле нәсел тупасы.

Йолдызым

Ничә көз, ничә яз жемелдәп,
Атлаймын мәңгегә – юл озын.
Тын белән жылытып уемда,
Сүндермим гомерем йолдызын.

Өметтән сырылган юрганым,
Төннәрен ятарга төренеп.
Йолдызым ерак та, якын да –
Кул сузып алырга үрелеп.

Юл сызып күгелжем күкләрдә,
Сүрелер ул берчак атылып.
Моңаеп, чылатып күзләренә,
Сөйләрләр мине дә сагынып.

Шакымагыз

Еллар арты еллар килә,
Жилләр исә, ага сулар.
Йөрәгемдә кеше салган
Шатлыгы бар, ярасы бар.

Килүчеләр... китүчеләр...
Үтүчеләр мизгел булып...
Кемдер жанда – юан нокта,
Кайсы калган өтер булып.

Кемдер матур сурәт төсле –
Тормышымны ямьләп үткән.
Икейөзләр һәм йөзсезләр
Йөз төрләнгән инде күптән.

Чеметем генә борыч төсле
Тормыш тәме биргәнә бар.
Ялгышларга төреп сине,
Гыйбрәт өчен килгәнә бар.

Тугры карап, туры карап,
Күңеләң төкергәнә...
Дус дигәнәң дошман күреп,
Исән килеш үтергәнә.

Кайсыберсе төн йокламый
Газапланып сорап алган!
Орынган да язмышыңа...
Төтен калган, исем калган.

Кайсы – күкләргә күтәрәп,
Йолдыз чөчкән алларыма.
Көнләшүдән мәкер корып,
Булды аяк чалганы да.

Синең тормыш учагыңа
Торганнар бар ялкын салып.
Бер шикләнми калганнары,
Жаңда жылы урын алып.

Сиңа күктән язганнары
Ташламыйлар ни кылсаң да.
Синең белән, синең өчен
Ипсезрәк кагылсаң да.

Исемнәрен алтын коеп,
Асылташлар белән уйдым.
Ө калганнар, шакымагыз,
Күңелемне ябып куйдым.

Әһ, рәхәт чак!

Тормыш корабында чыктык,
Киереп жылкәннәрне.
Артта калмый, уздырмый да
Жылкәнле бүтәннәрне.
Яшылек әле.
Кайгысыз чак.
Балалар вак.
Әлегә вак.
Көйсезләр – хак.
Күңелле чак!
Сөюле чак!
Тормыш йөгә авыр түгел,
Яшылы күрә бар да жиңел.
Тик торалмый йөрәк тә,
Анда – дөп-дөп,
Монда – дөп-дөп...
Алгып тора кирәккә!

Каты тотып жылкәннәрне
Жил уңаена карап,
Вақыт килгәч, тормыш белгәч,
Бер жайга бара кораб.
Әле рульне тота куллар,
Үсеп житте кызлар, уллар!
Оныклар вак.
Тәмелеләр – хак.
Рәхәтләнеп яшәп торган
Иң рәхәт чак!
Әһ, рәхәт чак!

Тумас иде

Жаңда мәхәббәт язының
Уянып килгән мәле.
Сөю бөреләнгән генә,
Чәчәк атмаган әле.

Синең белән каршыларга
Хыялландым кыр казын.
Чиста хисләр белән йөрдем,
Синең хакта жыр язып.

Ике йөрәк дөп-дөп типте,
Көтеп беренче таңын.
Әллә кайда качып калды
Бәхетсез сөю тагын.

Ул безнең кулларда иде,
Тотып кала алмадык.
Вақытлыча үпкәләшне
Мәңгелек дип аңладык.

Сөеп яшәдек яшәвен,
Син – мине, ә мин – сине.
Әгәр бергә булган булсак,
Бу жыр да тумас иде.

Юксынам

Өметем томандай таралды,
Жылысын тоймаган яз сыман.
Ул көннәр бик ерак калса да,
Һаман да мин сине юксынам.

Жай гына гомерем агыла,
Сагыныр сәбәбем юк сыман.
Моңнарым – хыялым читендә,
Һаман да мин сине юксынам.

Йөрәккә язылган исемен
Күптәннән жырланган жыр сыман.
Боеккан чагыңда тын гына
Һаман да мин сине юксынам.

Хуш инде, хуш!

Озата чыктың мине олы юлга
Кабат очрашмасны белгән кебек.
Арткы тәрәзәдән карап бардым,
Истә калсын гәүдәң дигән кебек.

Машинаны күздән югалтканчы
Син дә басып тордың горур таудай.
Өянкеләр авыр сулап калды,
Яшел яулык болгап калды таллар.

Бу минутта жан әрнеткеч сагыш,
Әллә нинди хисләр иде жанда.
Үткәннәре үткәнәңдә калсын,
Киләчәккә урын юк шул анда.

Гыйшык уты көлдән туфрак булды,
Вақыт каберендә калды өелеп.
Мин дә ялгыз түгел, син дә парлы –
Уртак сөю булмаган да кебек.

Күңел моңын озын жыр итмичә,
Шушы жирдә туктыйм, юк бит үпкәм.
Йөрәк бизгән, хисләр калмаган да,
Онытырга вақыт инде күптән.

Булсаң да син элекке тормышымда,
Жылың белән бозлар эретерлек,
Хуш инде, хуш, син дә үпкә йөртмә,
Хисләр беткән жанда йөрертерлек.
Хуш инде, хуш!

Фирузэ ЖАМАЛЕТДИНОВА

КАЙГЫ
УРТАКЛАШУ

– Еладыңмы әллә, Сафинә? Ә нигә еладың син?..

Кыз сискәнеп китте. Башын аска иде. Моңа башкалар да игътибар итте. Офык исемле кыз:

– Еларга кирәкми, – дип, жөмлөсөн русчадан тәржемә итте. Офыкның бөтен жөмлөсә шундый, чөнки әбисе әнисе белән ана телендә бер дә аралашмаган, имеш. Хәзер Офык шул хаталарын төзәтергә тиеш ди. Ә ул тырыш кыз. Ничек тә туган телендә сөйләшәргә тырыша.

– Сезнең елаган кеше күргәнегез юкмы әллә?

Монысын Нурзия әйтте. Аннан кыз янынарык елышып:

– Йә, ни булды? Нигә балавыз сыгасың? Күз яшемне күрсә, әнием миннән гел шулай сорый, – дип, башын артка чөеп кычкырып көлөп жибәрде.

– Нигә көлөсәң? – дип, Таңсылу аның кабыргасына төртеп алды. – Кеше елаганда авыз еру бер дә килешми инде... – Аннан кызның йөзөнә якынап сорау бирде:

– Йә, әйт инде, Сафинә? Берәрсә суктымы әллә? Берәр юнәсезенә очрамаганыңдыр бит?

Кыз тавышын тагын да көчәйтә төшөп сүлжылдады:

– Эти китте... – диде ул жаны әрнеп. – Бездән китте...

Сыйныфының бар аягынан да «Әтисе киткән!» дигән рән-жүлө авыр авазлар ишетелде. Ул арада Офык кыз янәшәсенә килеп утырды да үксі башлады. Сафинә артына борылып карады. Һәммәсә парталарга йөзә белән капланган, бөтенесе дә мышык-мышык килә. Хәер, бөтенесе түгел икән. Алсу әнә нишләргә белмичә аптырап әле уңга, әле сулга каранып утыра. Боларга кушылып иде – күзләренә яшь эленми... Шамил белән Камил дә кагазь очкыч ясау белән мәшгуль. Алар сыйныфында малайлар икәү генә. Алар шаяра гына белә, кайгыра да, шатлана да белмиләрдер кебек тоела Сафинәгә...

– Елама, – диде Сафинә Офыкка. – Минем эти китте бит, синеке түгел...

Тик кыз Офыкның күңелендә ниләр кайнаганын күз алдына да китерә алмады. Офык кинәт бер мизгелдә бөтенесен жаныннан уздырды. Шул вакыйгалар аның күз яшьләрен сыгып чыгарды.

«Китмә, эти!» «Үскәч аңларсың, кызым, син бәләкәй әле». «Димәк, син мине яратмыйсың?» «.....»

Нигә дөшмәдә икән әтисе? Хәзергәчә жавабын таба алганы юк. Дөрөс, әтисе бөтенләйгә югалмады. Телефоннан шалтыратыштыра, туган көнөндә, елга бер тапкыр кафега алып бара. Жәен машинасында жүлдерең кенә авылга әбисенә кайтарып куя. Әлбәттә, кызның аңа гел «биш»кә укуы, яхшы дуслары турында сөйләсе килә. Алдан әзерләнгән. Тик әтисе берни дә сорашмый шул. Хәзер жылы сүз көтмәскә дә өйрәндә сыман ул...

Юк, юк, әбисе янына кайтса, кызга канатлар үскәндәй тоела. Бигрәк тә әбисенә кызы белән киявен – Офыкның әти-әнисен – гаепләмәвен ошата. Сүз кузгала калса, жир өстендә адәм баласы гөнаһсыз булмас, балакаем, дип тигезләп куярга да жай таба. Бармаклар да тигез түгел бит әнә, кешеләр ничек бертөрлө булсын инде, ди. Кыз аны аңлый да, аңламый да сыман. Шулай да авылда ул тыныч-лана төшә. Монда бөтенесе аның хәленә керә, сөйләсә – тыңлый, жырласа кушыла белә. Жилләре йә башыннан сөя, йә үртәп чәчләрен чуалта. Бакча дигәнә үзә бер мөгжиза инде менә! Гөл-чәчәкләр, мәмрәп пешкән жиләкләр аның

бар хәсрәтен тараткандай тоела. Кыз жәй буге кыяларга, жиләкләргә су сибә. Әбисе дә мактап туя алмый:

– Балакаем, синең күлдән шифалы су эчкәнгә шулай тәгәрәшәп үсә алар, – ди. И рәхәт була да соң Офыкка! Шуңа ул: «Тагын нәрсә эшлим, әбекәем?» – дип кенә тора. Менә бит татлы телнең кодрәте! Әтисе белән әнисен ник өйрәтмәделәр икән соң бу тылсымга? Бәлки, аерылыш-маслар да иде... Шушындый жылы сүзләр аларның уртак мәхәббәтен дә саклап калыр иде, мөгаен.

Бер тапкыр укытучысы әнисеннән: «Ата кеше үзә аша-ганны баласына да ашатырга тиеш, дия иде минем әби. Әтигез алимент түлидер бит?» – дип сорап куйды. «Алар бит алиментны балага түлсә дип белмиләр, хатынга түлим дип уйлыйлар, шуңа ирләрнең күпчелеге бу эштән баш тарта», – диде әнисе мәсхәрәле елмаюын яшермичә.

Шушы сөйләшү кызның күңеленә кер төшерде. Әнисенә ачуы килде: «Ни дип чит-ятларга әтиемне сата инде», – дип үпкәләде. Әтисенә дә карашы үзгәрдә сыман. Тик мөнәсә-бәтләре ничек кенә киеренке һәм катлаулы булса да, әтисен бөтен йөрәгә белән ярата ул. Чөнки аның өчен жир йөзөндә башка эти юк һәм булмагач та. Менә шуларны уйлап ул ябыгып, сулыгып калды. Тузганак кебек, өрсәң очарга торган кызчыкка әйләнде. Югыйсә әнисе дә һаман аны йөрәгендә йөртә. Сагына да. Нич теленнән төшөрмәгәнгә, Офык моны сизеп тора. Бер-берсен яраткан кешеләрнең ни өчен аерылышканнарын гына аңлай алмый иза чигә.

Әтисе киткәннән бирле әнисенә гел үзгәрәсе, матурла-насы килә кебек. Кыйммәтле духилар, иннекләр сатып ала. Итле, баллы ризыклар ашамый. Моңысының да серенә төшенә алмый кыз. Ул әтисе белән яшәгән чактагы өчпоч-макларны, бөлешләрне сагына. Бүлмә тутырып таралган өчпочмак исен күкрәк тутырып кат-кат сулыгысы килә...

Әйе, күп нәрсәне аңлай алмый йөди... Әтисе әнисенә исемен пәке белән уеп язган ак каен яныннан ул көн дә үтеп йөри. Күргән саен күзләренә яшьләр килә. Куге ябал-дашлы каен аңа барча каеннардан да аграк күренә. «Мәхәб-бәт мәңгелек түгел микәнни?» дип уйлый. Әйе, яшь булган алар ул чакта. Хәзер инде әтисе дә, әнисе дә олыгайган. Каен гына шул ук. Серле язугы саклап, һаман төп-төз басып тора. Аннан әле дә ниндидер жылылык, нур агыла...

Офык дигән исемне дә аңа әтисе кушкан. Офык кебек киң күңелле булсын, яктылыгы белән бөтен кешене соклан-дырсын кызыбыз, дигән.

Шуларны хәтерләде Офык. Күңелендә еллар буена жыелып килгән әрнүен түгәргә, ниһаять, жай чыкты менә, хәтта эчтәге, бик тирәндәге кара төен чишелеп киткәндәй тоелды. Беркем сизмәсен тагын дигәндәй, жыерылып, юеш кулъяулыгын учына кыса-кыса, «Минекә генә түгел, Сафинә-неке дә киткән бит әле...» дип уйлап куйды. Болай уйлау жанына ниндидер тынычлык өстәде сыман. «Димәк, мин бердәнбер ятим түгел...» – дип юанды.

* * *

Сафинә янә артына борылып карады. «Минем әтием китте ласа, сезнеке түгел», – дип, иреннәрен чак турсайтып, беркем ишетмәслек итеп пышылдады. «Күрчә, Нурзия дә партага ук капланып яткан...»

* * *

Нурзия исә: «Боларның әтиләре исән бит әле. Сау-сәламәт кеше белән очрашып та буладыр», – дип, үз уйларына чумган иде. Авылга киткән жирдән әтием кире кайтмады. Аһ, ул юл һәлакәтә булган көнне искә төшерү ничек авыр! Хастаханәдә жан биргән әти. Әни белән икәүләп коточкыч хәбәрдән тораташтай каттык кебек. Әле һаман да...»

Кыз нигәдер әтисе сөйләгәннәренә исәнә төшерде. Пластик стаканнан кайнар кофе яки чәй эчәргә ярамавы, аның агулы матдәләр бүлеп чыгаруы һәм сәламәтлеккә зыян салуы хакында сөйләгән иде бит ул. Шуңа кибеттә күрсә дә гел кадерле кешесенә сүзләре хәтерендә яңара. Менә бит әти киңәше ничек үтемле! Шуннан бирле кафегә мазар барсалар да, сумкасында чынаяк йөртә... Их, әтисе генә юк шул...

«Туганнарыбыз еш кына уенчыклар, матур күлмәкләр, шоколадлар алып килә. Тик мине бернинди уенчык та, конфетлар да бәхетле итә алмый иде шул инде...»

Кыз һаман әтисенә бәйлә рәхәт мизгелләренә хәтерендә яңартты. Бәләкәй чакта, нигәдер, әтисен күбрәк яратадыр кебек тоела иде. Моның сәбәбе дә бар: әнисе аны иртә таңнан елата-елата жаны сөймәгән балалар бакчасына илтә, ашыга-кабалана чишәндереп, шунда калдырып китә. Ә әтисе... шул тәмугтан коткаручы. Әкрән генә, ипләп кенә киендереп, өйгә алып кайта, юл уңаенда кызының кулына тундырма йә шоколад та тоттырып куя. Хәтта бер тапкыр тәрбияче апасы әнисеннән: «Ни өчен кызыгыз әтисен сизгә караганда күбрәк ярата?» – дип тә сорап куйды әле. «Ә сиз моны каян беләсез?» – дип гажәлләнде әнисе. «Сигезенче мартка әниләргә кулъяулык чигәбез дигәч, Нурзия, ә мин әтигә чиксәм ярыймы, дип сорады», – ди. Үзе көлә тәрбияче апа.

Алтын куллы иде әтисе. Әле дә алар әтисе обойлар ябыштырган өйдә яшиләр. Бакчага йорт төзде, бер дигән мунча салып куйды. Эшнәң дә, яшәүнәң дә төмен тоя белә иде. Шундый әти бер мизгелдә юк булсын инде...

Һәм ул тагын да катырак үксәргә кереште. Шул хәлне жаны аша уздырудан сыгылып ук төште. Әлбәттә, моны берүгә дә сиздерәсе килмәде. Минем кайгымны уртаклаша дип уйлагандыр инде Сафинә...

* * *

Сыйныфка укытучы апалары кәргәнне дә абайламады алар. Укытучы да аптырап китте.

– Ни булды? Кем кемне рәнжәтте?

Бер мәлгә тынлык урнашты. Башлап сүз дәшүче күренмәде. Кызларның күзләре кызарган, йөзләреннән нур чаккан иде. Өч зур тәрәзәле сыйныф та ничектер караңгыланып калгандай тоелды. Тынычлыгын жуйган балалар укытучының иң бәхетсез көннәрен хәтеренә төшерергә мәжбүр итте. Әйе, булды андый көннәр... Әниләре үлеп киткәч, әтисе аны район үзәгендәге интернатка илтте. «Башың хәсрәтән арынсын, чит жирдә барыбер башкачарак булыр», – диде. Аннан: «Район үзәге район үзәге инде, авылда калу булмас, киләчәгеңне кайгыртам, кызым», – дип өстәде.

Иртәләгән көзнәң салкын жылләре өрәңге-каеннарның желегенә үткән, алардан бер-берсенә сыена-сыена юеш

яфраклар коела иде. Коточкыч моңсу тоелды кызга монда. Ул каеннар кышка кәргәнчә сагыш сипте. Аннан ул сагыш тагын да салкынайды, ак төскә кереп, юлларын томалады... Кызның бу сагыш утравыннан еракка-еракка качасы килде. Бер дә әйләнәп кайтмаслык итеп... Беркайчан да искә алмаслык итеп...

Директор белән сөйләшәп, урнашу мәсьәләләре хәл ителгәч, алар әтисе белән икәүләп мәктәп бакчасына чыгып утырдылар. Кыз, төенчекне чишәп, үзе пешергән йомыркалардан үзенчә табын хәстәрләде. Әтисенә кайтып китәсе дә бар бит әле. Ачыккандыр. Үзенә дә ашказаны суыра башлаганга әллә кайчан. Әйтергә генә кыймады. Алар сары яфракларның кайсын сыпырып, кайсын өреп төшереп, бакчадагы эскәмиягә елыштылар.

Кыз берничә телем икмәк белән йомыркалар төрелгән газетаны туздырды. Йомыркаларны әтисе ягынарак этә төште.

– Аша, әти...

Ул кинәт аның йөзенә төбәлдә: әтисенә күзләре тулы яшь иде. Шулай да кызына сиздермәскә тырышыпмы, бер йомырканы эскәмия читенә бәрәп ватты да арчый башлады. Кулларының жиңелчә калтыранганын күреп, кыз аны бөтен йөрәге белән жәлләде. Күз яшьләре йомырка өстенә дә тамды.

– Тоз куярга онытканбыз бит, әти...

– Кирәкми дә кебек, кызым... Болай да тозлы сыман...

Нигәдер әтисенәң дә, үзенәң дә тамагыңнан ризык үтмәде. Кыз тәмам тыелгысыз сулкылдау коллыгында калды. Бик авыр иде аңа. Үзен дөньяның бердәнбер ятиме дип хис итте. Әтисен озаткач кына бу интернатның ятим балаларныкы икәннән белде... Ә әтисе кызын урнаштыруга яшь әни алып кайтты. «Әтиемә дә кирәкмәгәч, мин кемгә кирәк?» дигән яман уй укуын төгәлләп шәһәргә күчкәнчә тә кызның йөрәгеннән китмәде.

Әйе, сагыш бистәсеннән качты ул. Ерак таш калага качты. Гомеремдә дә ятимнәр тирәсендә йөрмәм, дип, үз-үзенә сүз бирде. Яңа төзелештән соң әлегә агач-куак утыртылмаган урамны эзләп тапты. Фатирга шунда урнашты. Аның яшәеше белән әнисе генә кызыксынды: һаман төшләренә керде...

Соңрак, тулы гаиләле егеткә генә кияүгә чыгачакмын, дип хыялланды. Чыкты. Һич читенлек тоймыйча, кайнана-кайнатасына «әти», «әни» дип эндәште. Күңеле рәхәтлеккә тиенде. Хәзер ул, бала гына булсалар да, кызларга да хыялга омтылу юлын күрсәтә, киңәшләрен бирә. Аларны гаилә бәхетенә әзерли. Шулай ятимлекләрен оныттырырга тырыша... Кайчак үзен меңьяшәр борынгы карчыклардай хис итә: авылда алар, юлда очраганда да, баланың кулына ипи кыерчыгы йә кипкән жимеш тоттыра йә башынан сыйпап үтә иде. Хәзер анда да баштан сыйпауның ни икәннән дә белүче калмаган инде. Мөгаен, рух зәгыйфьләнгәндер...

Укытучы сискәнәп китте. Аның дәресе башланмаган да түгелме соң? Әнә Камил белән Шамил кул көрәштереп маташа. Алсу да телефонына чумган, әйтерсәң алар бөтенләй башка йолдызлыкта яши. Ә калганнар парта өстенә капланган...

Рәсем: Наталья Васильева

– Йә, нигә болай күз яше түгәргә жыендыгыз әле?

– Сафинәнең әтисе киткән... Бөтенләйгә...

Партадан башын күтәреп әлегә хәбәрне әйтергә жөрйәт иткән Сара исемле кыз жөмләсән укмаштырып бетергәнчә янә кычкырып елап жиберде. Укытучы кызда нинди хисләр кайнавын шундук төшенде. «Күңелен бушатырга жай эзлэгән икән бала», – дип куйды. Әтисенен башка гаиләгә китүендә ул әнисен гаепләвен дә белә иде. Кырысрак шул әнисе, юл куярга яратмый. Әтисе дә үзсүзле. Сара да аларга охшаган. Әтисен дә, әнисен дә кичерә алмый. Әтисен үзенеке иткән чит апага рәнжи дә әле.

* * *

Ә бер почмакта малайлар шаулашты. Алсу елмаеп, телефонын актарды.

«Камил белән Шамилгә дә, Алсуга да әти-әни канатына сыенып, аларның уртак мәхәббәт жимешләре булып яшәргә язган. Бәхетле жаннар! Мондый ят хистән Аллаһы Үзе сакласын! Әнә бит, үнөч баланың унысы әтисез үсә... Ятимлекнең күз яше ачы! Авырлык иңгә баскан да чаманы да жуеп куясыңдыр, бөтен тормышың бер төенгә укмашкандай буладыр. Нишлисәң, жәмгыять ятимлектән торадыр, ахрысы... Ә кешелек шушы йөк белән яшәвенен дәрәс булмавына ияләшкән дә шикелле... Укытучы шулай фикер йөртте. Үзе ятимлекнең бөтен нечкәлекләрен белгәнгәме, ул ятим балаларның күзләренә туры карый алмый. Әллә нинди таныш сагыш аны упкынга тарткандай тоела. Хатирәләр, учак куздай, хәтерендә сүнә язган көлләрне янә тергезеп жиберә...

Интернет челтәрәндә күрсәткеч-саннарда бирелгән хәбәрләр укытучының күз алдыннан чагылып үтте: «Бу айда аерылышучылар тагын да артты...»

...Ул укучыларны авырлык белән темага кертте.

Таләпчәнлекне дә эшкә жигәргә туры килде. Әмма сиздә: дәрәс беткәндә дә ун бала әтиләрен сагына һәм ятимлек хисләре чолганышында бәргәләнә иде.

...Мәктәптән кайтканда борчуы кимемәсә дә, адымнары бераз жинеләйгәндәй тоелды Сафинәгә. Гүя япа-ялгыз калган дөньясы тулылана төште. Кайгысын бүлештеләр ләбаса! Өй каршындагы ап-ак каенга карап: «Әллә беренче тапкыр күрәм инде?» – дип гажәпләнде. Иңнәрен салындырып утырган каеннан сап-сары яфрактар коела иде. Бер тапкыр әнисе: «Сары яфрактар – сүнгән тормыш уты», – диде. Әле кайчан гына аның яфрактары яшел иде, алар әтисе белән шунда яңгырдан ышыкланып тордылар. Коеп ява башлагач, сәфәрләрен дә кичектерергә булдылар.

Кыз юлыннан тукталды, үтә жете каен яфрагын кулына алды, аңа кинәт моңсу булып китте.

Салкын ялгыз яфракны учларына кысып өйгә керде. Әнисе дә кәефсез күренде. Шулай да кызының кысылган учларына игътибар итми калмады:

– Нигә йодрыгыңны йомарладың әле, кызым?

Сафинә кулын алга сузып учын ачып жиберде: бармак арасынан ялгыз сары яфрак шуып төшеп идәнгә ятты.

Әнисе кашларын гына жыерып куйды, бер сүз дә дөшмәде.

Кыз исә хәсрәтнең үзләре өчен генә түгел, тагын бик күпләр өчен уртак икән белдерергә теләпме:

– Әнием, бүген безнең сыйныфта бөтен кеше дә мине жәлләп елады, – дип куйды.

– Ник жәлләделәр сине, балакаем?

– Әти киткәнгә...

– Барысы дамы, кызым?..

– Әйе... Алсудан, Камил белән Шамилдән башкалары. Ә алар елый белми. Көлә генә беләләр...

МИН ЖЫР БУЛЫП КАЛАМ...

Эльмира
ЗАКИРОВА

Беренче сентябрь. Укытучы апа. Һәм шул жыр!.. «Хәтерлим мин әле бүгенгедәй!» Беркайчан искерми, онытылмый, югалмый торган бу жыр, һаман күңел кылларына кагылып, жаннарны айкап, балачакка алып кайта.

*Хәтерлим мин әле бүгенгедәй
Сентябрьнең бере житкәнен.
Хәтерлим мин әле бүгенгедәй
Көтә-көтә арып беткәнем.*

Узган гасырның 60 нчы елларында әлеге жыр, гитарага кушылып жырлаучы егетләрнең ашкынулы-талгын ритмында эфир аша яңгырап, йөрәкләрне жылкендерде, әллә кайларга очырды. Радиодан жырның авторларын да әйттеләр: Энжә Мөзминова сүзләре, Ифрат Хисамов музыкасы, диделәр. Аннары инде Энжә Мөзминованың үзе дә укытучы булуын, Әлмәт районы Габдрахман авылы мәктәбендә математика укытуын белдек. Әлмәт шагыйрәләре укытучылар да бит әле! Сәжидә Сөләйманова, Клара Булатова, Энжә Мөзминова... Ә быел Энжә Мөзминованың тууына 100 ел тулды. Менә шундый зур вакыйга! «Халкым күңелендә бөртек энжә булып калырмын...» дип язган шагыйрә тормышта нинди булган соң? Шигъриятебезнең дәү әнисе, энжә бөртеге, физика белән лириканы бергә куша алган укытучы апа илһамын каян алган? Аның бай мирасы ничек саклана? Энжә апа эзләре буйлап, Әлмәт якларына, Габдрахман авылына юлга чыктым.

Зэй буйларында күк томан

Әлмәттән Габдрахманга ерак та түгел: күп булса, 20 чакрымдыр. Түбән Мактамаларны, томан сарган тауларны, сары көнбагыш басуларын калдырып, Энже апа язганча, күк томанлы Зэй буендагы Габдрахманга якынлашабыз. Ә теге матур жыр юл буге күңелдә кабатланып бара.

*Иң беренче булып килим диеп,
Өскә матур яңа күлмәк киеп.
Хәтерлим мин әле бүгенгедәй
Ашыга-ашыга чыгып киткәнем.*

*Ләкин миннән бик күп алда килеп,
«Хуш киләсең, әйдә, әйдә!» – диеп,
Хәтерлим мин әле бүгенгедәй
Укытучы апам көткәнән...*

Миңа инде Энже апа үзе көтеп торадыр төсле тоела... Габдрахманың талантлы кызы – үзешчән композитор, үзе баянчы, үзе жырчы, мәктәптә балалар укыткан, мәдәният йортында эшләгән оста оештыручы, авылларының «мәдәният министры» тынгысыз Рузалия Касыйм кызы Галләмова каршы алып, көне буге озатып йөри мине. Энже Мәэминова белән мәктәптә бергә эшләгән, аның шигырьләренә көйләр язган Рузалиянең Энже апасы турында үз хатирәләре дә шактый икән.

– «Хәтерлим мин әле бүгенгедәй» жырыннан башка берәр мәктәптә «Соңгы кыңгырау» бәйрәме үтә микән? Ул елларда мәктәп турында бер жыр да юк иде бит. Мәктәп гимны булып китте ул жыр!.. Ә «Мәктәптә бәйрәм бүген» дигән шигыренә Мәсгут абый Имашев көй язган... – ди дә Рузалия, үз жырларына күчә. – Энже апа белән ижәтташ дуслар булдык без. Яшь аермалары зур булса да, бер-беребезне аңлап, дуслар кебек аралаштык. Энже апа белән беренче очрашу болай булды. Катлаулы операциядән соң клиник үлем кичерергә туры килгән иде миңа. Хәлем жиңеләеп, больницадан кайткач, Энже апа хәл белергә килде. Шигырь китаптарын да алган. «Рузалия, син жырлысың да бит әле. Бәлки, шушы шигырьләренң берәрсе жырлап жибәрер», – ди. «Бер кайтырсың кебек» дигән шигырен укыгач, гомер буге бабамның сугыштан кайтуын көткән әбием күз алдыма килеп

басты. Әйтерсең лә 29 яшендә дүрт бала белән тол калган әбием, сугыштан кайтмаган бабамны көтеп, тәрәзә янында утыра, ә үзе жырлай.

*Үләннәргә чыклар коелганда
Бер кайтырсың кебек тоела...*

Шаккаттым: үзем жырлайым, үзем елайым. Үзеннән-үзе көй чыкты, жыр туды. Энже апа китабын кулга алсам, башка шигырьләре дә «жырлай» башлады. Үзем баянда уйныйм, жырлап магнитофонга яздырам, нотага төшереп барам... Бер ел эчендә 12 шигырен көйгә салдым.

Шулай сөйли-сөйли, Рузалия мине Энже апалар өенә алып бара. Бергәләп мәктәпләргә, китапханәләргә, якын-тирә авылларга очрашуларга йөрүләрен сагына.

– Бик ярдәмчел иде ул, тыйнак иде. Беркемнән бернәрсә сорап, зур исемнәр даулап йөрмәде: язды да язды. Өйләренә еш бара идем. Ул бит төнлә торып та яза торган кеше. Шигырь теләсә кайчан килергә мөмкин. Шигъри юлларын әйтеп тора, йә мин, йә ире Рәфыйк абый кәгазгә күчәрә барабыз. Бер егерме еллап күзләре күрмәде бит Энже апаның, – дип офтанып та куя. – Ак йортны күрәсезме? Мәэминовлар өе шул инде! «Үз өемдә минем – үз сыем, үз өемдә минем – үз көем» дигән шигыре дә бар әле аның... Энже апаның

■ «Әти-әни
утырткан шомырт
агачы һәрчак
балачакны
искә төшерә...»

**Балалар югарылыгына
күтәрелгән якын кеше,
якын апа булган ул.**

улы Расих, килене Лилия яши анда. Аларның уллары, оныклары Әлмәттән гел кайтып йөри.

**Үз өемдә минем –
үз көем**

Монда бар да Энже апаны хәтерләтә. Укытучылар яши торган урам. Көн төнгә авышкач та утлары балкып янган Тукай урамындагы ак кирпеч йорт... Бүлмәдәге матур гөлләр... Энже апа ят гөлләрне Казаннан ук алып кайта торган булган... Гаиләне бер табынга жыйган ак ашъяулыклы өстәл. Еш кына монда кунаклар – Әлмәт язучылары чәй эчәргә яраткан... Туган көнөндә – ямьле майда ачык тәрәздән бүлмәгә ак чәчөккә күмелеп утырган шомыртның хуш исе тарала, кашкарьлар, розалар, чалма чәчөкләренә күмелеп утырган бакча күренә, икенче тәрәздә – томан сарган тау тезмәләре, ерактагы Зэй картина булып илһамландыра... Энже апаның шигырьгә кергән ефәк яулыгы да каядыр шушында гынадыр кебек... Пианино да шул ук –

Шагыйрәнең укытучыга багышланган Жыры мәктәп гимнына әйләнде.

■ Рузалия Галләмова шагыйрәнең дистәдән артык шигырен жырға салган.

менә хәзер аның йөрәгәндә туган жыр аккордларын яңгыратыр сыман.

*Сине генә көтәм,
Сине генә сагынам...*

Зәйтүнә Әхтәмова тавышы белән күңелгә кереп калган жыр.

– Моңысы әниңең кабинеты, – дип елмая Расих, әниле балачагын искә төшереп. – Шунда төне буге кочак-кочак дәфтәрләр тикшерә иде, Роза апам белән мин дә кайчак әнигә булышып дәфтәрләр тикшерешә идек... Без, бала-чага, әниңе чыгырдан чыгарган чаклар да булды инде. Ул дәресләргә әзерләнеп утыра, ә без шау-шу киләбез. Ләкин аның бер сүзе бар иде. «Әтигезгә әйтәм!» – ди иде ул. Шуңа сүзгә ишетүгә шым була идек. Әни әтигә «әтисе» дип дәште, ә әти «әнисе» дип эндәшә иде. Әти 40 ел буге Габдрахман урта мәктәбе директоры булды, физика укытты, ә әни математика укытучысы иде. Без, балалар да, математиканы яраттык... Күрше малайлары белән шахмат уйнап, урамдагы эскәмиядә шахмат турнирлары уздыра идек. Футбол командалары оештырып мәш килдек.

Ул жай гына гаилә тарихы белән таныштыра.

– Әтиңең абыйсы Рәхим өйләнеп башка чыккан. Әти төп йортта калган. Әни белән өйләнешеп, шуңа нигездә – алты почмаклы өйдә яши башлаганнар. Аннары шушы йортны житкерделәр. Без өч бала үстек: апам Роза, мин, сөлем Рәзинә, – дип, истәлекләр яңарта ул. Фотоальбомнан яп-яшь Әнжә апа елмая...

– Әни 1924 елның 18 маенда Әлмәт районы Яңа Кәшер авылында туган. Әтисе Ниләлетдин бабай нәселдән килгән оста һөнәр иясе – тимерче булган. Әниңең шигърияткә килеп керүе дә «Әткәй чүкченең тавышы» дигән шигърьдән башланган. 10 нчы классны бетергәндә язган... Бабайның әтисе Нуретдин дә Әлмәтнең атаклы тимерчесе булган бит. Әлмәтнекеләр алар. Андый оста кешеләр күп булмаган, сирәк һөнәр саналган ул. Алар авылдан авылга күчеп йөрәп эшләгән. Бабай Кәшердә эшләгәндә әни туган инде. Ә балачагы Азнакай районы Тымытык авылында үткән. Әнисе Чупайныкы булган. Сүз уңаеннан, хатыным Лилиянең әнисенең әнисе, ягъни әбисе минем тимерче бабамда чүкүче булган! Тимерне суытырга ярамый, тимерче аны чардан алуға, чүкүче тиз генә суга инде. Аларның да фамилияләре Нуретдинова, ә безнең бабай Нуретдин! Икебезнең дә әниләр укытучы әле! Менә шундый кызык очраклык!.. Әни Әлмәтнең 1 нче мәктәбен гел «биш»кә генә тәмамлаган. Имтиханнарсыз гына югары уку йортына керү хокукы биргән ул аттестат. Әмма шуңа елда сугыш башланган. Башта Югары Мактамада, аннары Мәмәт авылында үз яшьтәшләрен укыткан. Аннары Казанда пединститутка укырга кергән. 3 нче курстан соң Ташкент пединститутына киткән. Чөнки анда студентларга тулай торак бушлай булган, стипендия түлгәннәр. Аннары кайтып, Габдрахман мәктәбендә математика укыта башлаган. Авылдагы бөтен жәмәгәт эшләрен дә оештырып йөри иде. Бер көнне – педсовет, икенче көнне – политкулар, өченче көн – түгәрәкләр көне, аннары ата-аналар жыйыны, кичке мәктәптә укытулар, әле спектакльләр дә куялар... Колхоз газетасын да чыгара иде әни.

Улы хатирәләреннән Әнжә апа яңа яклары белән ачыла бара.

– Авылда гаилә проблемалары була торган хәл инде. Кайсы өйдә ире кул күтәрә, кайдадыр талаш-гауға чыккан... Шундый чакларда гел безгә киләләр иде. Төн уртасында «мировый судья» булып, кыерсытылганнарны якларга чыгып китә иде әти белән әни, тынычландырып, жайлап кайтып керәләр иде.

Сөйләшү ак ашъяулык ак бүлмәдә – чәй табыны артында дәвам итә.

– Язучылар еш килә, алар көтелгән кунак иде һәрчак. Гариф абый Ахунов Әлмәт язучылар оешмасы житәкчесе чаклар бу. Аның да килгәне бар. Сажидә апа Сөләйманова, Клара апа Булатоваларны яхшы хәтерлим... Безнең өйдә, дөресен генә әйткәндә, көн-төнә педсовет иде. Әтиңең туганы Наил абый Шәкүров ул елларда Бөгелмәдә РОНО мөдире булып эшләде. Хатыны, табибә Маһни апа белән авылга кайтканда гел безгә керәләр иде. Төнә буге дөнья хәлләрен, мәктәп тормышын, магариф аңалыкларын сөйләшәп утыралар. Әни яңа шигърьләрен укый, үзара киңәшлешәләр, кайчак бәхәсләшәп тә китәләр. Безнекеләр өчен Шәкүровлар «источник информации» дә булган әле ул чакларда... Әниңең 1968 елда Мәскәүгә, Бөтенсоюз Укытучылар съездына киткәннән дә яхшы хәтерлим әле, – ди Расих, альбомдагы кайбер фотоларга тукталып. Әнә шагыйрәнең Хәсән Туфан белән төшкән фотосы. Моңысында – Ләбибә Ихсанова, Габдрахман Әпсәләмов, Әдип Маликовлар арасында... Яраткан укытучы алары булып, укучылары уртасында төшкәнә дә бар...

– Әни беркемгә дә тынгы бирми торган бик үжәт, энергияле кеше иде. Башында тулы бер телефон кенәгәсе! Үзенең даулы белә иде ул! Бөтен түрәләргә шалтыратып чыга. Казанга да, Әлмәткә дә шалтырата. Ләкин үзе өчен бервакытта да бернәрсә дә сорамады! Авыл өчен, кешеләр өчен сорый иде. 70 нче елларда безнең Габдрахманда, күрше Тайсуган авылындагы проектны кулланып, яңа сугезеллык мәктәп салырга жыйнадылар. Әти белән әни Казанга барып,

министрлыкларга кереп, шул проектны үзгәртеп, унъеллык мәктәп төзүне хәл итеп кайттылар. Тайсуганда бер катлы иде ул, ә бездә ике катлы урта мәктәп төзелде. Әни гомергә алданрак барды. Гел киләчәкне күздә тотты, балалар күбәер, укучылар саны артыр дип, алдан күрә белде. Авылга, үз эшләренә жаны-тәне белән бирелгән кешеләр иде алар. Әлмәткә күчәргә кыстап карадылар, шәһәр фатиры да әзер иде инде. Юк, авылдан беркая китмим, диде. Күзләре күрмичә бик озак интекте. Уфага атаклы күз табибына берничә тапкыр алып бардым. Әмма операцияләр дә булышмады. Соңгы вакытта яктылыкны аз гына күрә иде. Ләкин без аны күрә кебек итеп кабул иттек. Чөнки ул үзен шулай тотты. 2009 елда әни 85 яшендә китеп барды...

Энже Мөәминованың шигырьләрен хәзер инде Расих белән Лилиянең оныклары сөйли икән. Әлмәттә шагыйрәнең тууына 100 ел тулуга багышланган бәйрәмдә әнә Амира да дәү әбисенең шигырьләрен укыган.

Беренчеләр белән киләм сентябрьдә

Челтәр күперләр аша чыгып, Укытучылар паркына юнәләбез. Тиздән бу алмагачлар үсеп житәр, биредә зур бакча шаулап утырыр. Һәр елны чыгарылыш класс укучылары үзләреннән шундый истәлек калдырып, агачлар утырта икән. Әнә Энже апалар нигез салган мәктәптә, балалар бакчасы да шунда гына. Безне Укытучыга куелган бронза һәйкәл каршылый. Никтер миңа ул яшь Энже апаны хәтерләтә. Алдында – чәчәкләр. Ә кара тактага: «Рәхмәт Сөзгә, укытучым!» дип язылган. Энже Мөәминованың мондый шигырь юллары бар:

*Беренчеләр белән киләм
сентябрьдә,
Майда китәм унынчылар белән
бергә.
Яз башында яшем җитсә
унсигезгә,
Көз керүгә кабат төшәм мин
сигезгә...*

Класстагы кырыклап баланың
холкын-фигылен, уй-хисләрен, кайгы-

шатлыкларын үз эченә сыйдыра
алган кеше генә шулай әйтә аладыр.
Кырык төрле бала, кырык язмыш.
Укытучы күз алдында характерлар
формалаша. Якын, бик якын дус кирәк
андый чакта, күңелдә эз калдырырлык
кеше кирәк. Ә Энже апа нәкъ менә
шундый! Ул балалар югарылыгына күтөрелгән
якын кеше, якын апа була алган.
Мәктәп каршында бик күп фотолардан
панорамалы мозаика ясап куйганнар.
Анда укытучылар, укучылар, дәресләр,
тәнәфесләр, имтиханнар... Энже апа да
елмаеп тора. Ә минем күңелдә һаман шул
кадерле җыр яңгырый.

*Кара ничек иртә торган, диеп,
Бүген бигрәк матур булган, диеп.
Хәтерлим мин әле бүгенгедәй
Чәчләремнән сыйпап үткәнән.*

*Шушы көннән башлап безнең өчен
Кызганмыйча биреп бөтен көчен.
Хәтерлим мин әле бүгенгедәй
Аның ничек хезмәт иткәнән.*

Зур тарихлы матур авылга соклана-соклана, Укытучылар аллеясыннан «Туган якны өйрәнү» музеена юнәләбез. Бүрәнәдән салынган искиткеч бу бина Габдрахман авылының данлыклы уллары Шәфәгат Тәхаутдинов, бертуган Жәләевләр тырышлыгы белән төзелгән. Ишегалдында чәчәкләргә күме-

леп, әкият геройлары сыннары каршылый... Ә музей залларында – ил тарихы, авыл тарихы. Шагыйрә Энже Мөәминова эзләре дә саклана анда. Бөек Ватан сугышы елларына багышланган 5 нче залда әнә Рәфыйк абый Мөәминовның сугышка киеп киткән күлмәге... Фронттан килгән хатлар... 6 нчы зал нефть чыгару тарихына багышланган... Без, Энже апаны эзләп, «Танылган якташлар» залына үтәбез. Әнә Энже апабыз! Елмаеп каршылай! Язу машинкасы да шунда. Ә бу кечкенә сандыкта аның шигырьләре сакланган... Фотосы янындагы шигырь юллары канатлы сүзләр булып күңелләргә керә:

*Мин җыр булып калам –
Җырлар язам –
Язар өчен хакем бар!
Җырлар язам –
Җырлар өчен халкым бар!*

Август ахыры. Казанга кайту юлында – тагын шул җыр:

*Хәтерлим мин әле бүгенгедәй
Укытучы апам көткәнән...*

Илсүә Хужина белән Филүс Каһиров яңа аһәңнәр белән жанны иркәли. Беренче сентябрьдә мәктәпләрдә тагын укытучы апа турында җырларлар. Ә мин Энже апага рәхмәтләр укып кайтып барам...

Кадрле
«Сөембикә»
редакциясе!

*Кеше гомеренең иң ма-
выктыргыч чоры мәктәп
елларына туры киләдер,
мөгаен. Укыган чаклар үзенең
шуклыклары, шул ук вакытта
кайбер авырлыклары белән дә
онытылмаслык булып хәтергә
уелып кала.*

Урманай сигезьеллык мәктәбенен алтынчы сыйныфында укыган чак. Рус теле һәм әдәбияты укытучысы Рәйсә апа башка сыйныфларга рус телен укытса, безгә ул елны тарих фәннәннән белем бирде. Без, башка авылдан йөрәп укучылар, мәктәп белән рәттән төзелгән интернатта яшибез. Анда дәрес әзерләгәндә берәз гына булса да хәрәмлешү гадәте булмый калмый, ягъни бүтен укытучы синнән сораган булса, иртәгә сорамакка мөмкин. Бу, әлбәттә, язма фәннәргә кагылмый, аларын эшләмичә кала алмыйсың. Менә беркөнне мин дә, алдагы көнне генә җавап бирүне сәбәп итеп, тарих фәннәннән дәресне укымыйча кердем. Озын тәнәфескә чыккач:

«Бүген укымадым, миннән сорамакка гына ярар иде», – дип кызларга әйтүем булды, шул вакыт Рәйсә апа безнең яннан үтеп бара икән. Ул директор бүлмәсенә кереп китүгә, тиз генә парта арасына утырып, дәресне укырга тотындым. Менә кыңгырау шалтырады. Рәйсә апа дәрескә керде һәм иң беренче миннән сорады. Бер-ике кат укып чыгарга өлгергәнлектән, яхшылап сөйләп бирдем. Рәйсә апа: «Утыр, «биш»ле, яңадан алдашма», – диде.

Икенче очрак җиденче сыйныфта укыганда булды. Ул вакытта да дермантин тышлы калын дәфтәрләр бар иде. Менә шуны җыр дәфтәре ясап, бер-беребезгә җырлар язышабыз. Берәрсә төсле карандаш белән чәчәк рәсеме дә ясап куйса, күңелләр күккә тигән кебек була. Сирәк-мирәк булса да бер-ике куплет мәхәббәт шигырьләре дә язылырга мөмкин. Шулай бер көнне бер кыз минем дәфтәрәмә җыр яза гына башлаган иде, уйламаганда бүлмәгә Рәйсә апа килеп керде. Тагын шулай ук елмаеп: «Дәресегезне укыгыз», – дип, җыр дәфтәрәмне алып ук чыгып китте. Күңелем бик тырналып калды ул вакытта. Каршы сүз әйтү башка да килмәде. Укытучылар безгә әүлия кебек тоела иде бит.

1965–1967 нче елларда Рәйсә апа укыту һәм тәрбия эшләре буенча директор урынбасары булып та эшләде. Болай да тынгысыз укытучыга бу эше тагын да тынгысызлык өстәгәндер, шуңа без һәрвакыт аның күзәтчелеге астында булганбыздыр.

Инде без дә җиденче сыйныфны тәмамладык. Ул чорда җәйге ял вакытында мәктәп бакчасында эшләр өчен исемлек эленә иде. Исемлекне кат-кат карыйм, минем фамилиям юк. Ни сәбәпле төшеп калганмындыр, анысын белмим, әмма күңелгә үй килде – әгәр җәй көне йөрәп эшләсәм, теге дәфтәрне алып булыр кебек. Рәйсә апаны туры китереп, үземнең исемне исемлеккә өстәттем. Менә көтеп алган көн дә килеп җитте. Мин һәр иртәдә велосипед белән ун чакрым аралы үтеп, эшләргә йөрим. Бер көнне йөрәгем җитеп, теге дәфтәрне Рәйсә ападан сорыйсы иттем. Ул аны берсүзсез миңа тапшырды. Белсәгез ничек куанганымны! Ул дәфтәр әле дә исән. Кайвакыт үткәннәрне искә алып, караштырам. Шундый чакларыбыз да булган бит!

Берәз гына Рәйсә апа турында да языйм. Урманай сигезьеллык мәктәбенә килгән яшь укытучы үзен Рәйсә исеме белән таныта. Ә аның исеме бөтенләй башка – Рәхимә Мостафа кызы булган икән ул. Күрәсен, үзенә шулай ошаган булгандыр. Без аның дәресен кайчан белгәнбездер, хәтерләмим. Тик шунысы хак: аңа бөтен авыл халкы үзенең яраткан исеме белән дәште, бакыйлыкка күчүенә шактый еллар үтсә дә, шушы исем белән сагынып искә алалар.

Авыл халкының сайлавы буенча, Рәхимә Мостафа кызы 1976 елның мартыннан 1985 елның мартына кадәр авыл Советы рәисе булып эшләде. Бу эшендә дә үзен оста оештыручы, эшлекле, таләпчән җитәкче итеп танытты. Халык белән уртак тел табып эшләү өчен үзенең бөтен тырышлыгын куйды. Бу язмамда Рәхимә Мостафа кызын искә алуым аның рухына дога булып барсын. Хезмәт елларының күп өлешен балаларга аң-белем бирү һәм тәрбияләүгә багышлаган яраткан укытучыбызның урыны оҗмахта булып, иншаллаһ!

Роза ГАЛИӘХМӘТОВА.
Азнакай районы, Урманай авылы.

*Безнең Чишмәбаш –
жәннәт бишегенә тиң
урында урнашкан авыл ул.
Сөн ярынан башланып, урман-
гача тау булып күтәрелгән озын
бер урам.*

Асылмалы күпердән чыгуга бер аз
гына чәчәклә болыннан атлыйсың да
берсеннән-берсе матур йортлары тезе-
леп киткән Чишмәбашка – 1927 елда
Иске Байсардан аерылып чыккан
салага аяк басасың. Каравыл тавы,
Чәүкә тавы, Татарстан–Башкортстан
чиге... Авылның исеме үк чишмәләргә
бай булуын сөйли. Эндрәй чишмәсе,
Батырай чишмәсе... Соңгысы үзенең
дәвалау көченә ия шифалы сулары
белән дә аерылып тора әле. Шунысы да
кызык: Батырай чишмәсе кыйблага
таба карап ага! Бу да табигатьнең
бер хикмәтедер, мөгаен. Үзе бик матур
урынга – тау астына урнашкан. Кышын
да, жәен дә суга килүчеләр өзелми.

Быел уйлаштык та «Батырай
чишмәсе» бәйрәме уздырырга булдык.
1988 елда Ринат Муллаянов белән
Халит Рәхимов төзекләндергән чишмә
тирәләрен оста куллы ир-егетләр
профнастил белән коймалап алды.
Чәчәклә көянтә-чиләкләр, милли
киемле кызлар, чишмә турындагы
жырлар, шигырьләр бу көнгә үзенә
бер ямь бирде. «Жәүһәр» ветераннар
ансамбле әгъзалары чиккән сөлгеләр,
кызыл башлы тастымаллар беседкалар-
ны бизәп торды. «Иң яхшы сәдака –
су эчерү» диелә бер хәдистә. Бәйрәмгә
жыелган һәркем чишмә суыннан авыз
итте. Яшь килгәнә су юлы күрсәтү
йоласы, «Батырай гүзәле-2024» бәйгесе,
махсус хәрби операциядә катнашучы
райондашларыбызга гуманитар ярдәм
жыю – болар һәркайсы бәйрәмгә үзенә
бер мәгънә өстәде. Әйе, авылдашлар
игелекле эшләр дә башкаралар, күңел-
ле итеп ял да итә беләләр. Эңә, авыл
апалары чишмә, коелар тарихы белән
таныштыра. Авылдашыбыз, Татарстан-
ның атказанган мәдәният хезмәткәре,
районыбыз сандугачы Лилия Хөсәено-
ва жырларына чишмә чөлгөрәве үз
аһәңнәре белән кушыла. Ринат Мулла-
янов исә үзен савыктырган Батырай
чишмәсенә бөтен халык алдында
рәхмәтен белдерде. Ул сөйләгән истә-
лек тә уйландырырлык. Солдат хезмә-
теннән сәламәтлеге какшап кайтып,

шактый еллар сихәтләнә алмый ул.
Бертуган энесе киңәше белән Чаллы
ягындагы халык табигәсенә бара.
Белемле карчык аңа кыйблага карап
аккан чишмәнең таң суын эчәргә куша.
Бездә андый чишмә юк бит, дип уйлый
башта. Аннары Батырай чишмәсен
исенә төшерә. Һәм шул чишмә суы
аны сихәтләндерә дә! Менә нинди
көчкә ия безнең Батырай чишмәсе!

Әлеге матур бәйрәмне оештырып
йөргән Иске Байсар мәдәният йорты
мөдире Фәнзилә Хәйриевага, Чишмә-
баш мәдәният йорты җитәкчесе
Илгиз Гыйздәтуллинга, чишмә тирәләр-
ен төзекләндерүдә катнашучыларга
авыл халкы чиксез рәхмәтле.

Рәзилә ГЫЙЗДӘТУЛЛИНА.

Актаныш районы.

*Мин Актаныш районы
Күржәкә авылында туып-
үссәм дә, гомерем буга
Мөслим кешесе булып яшә-
дем. Минзәлә педучилищесын
тамамлагач, укуымны Казан
дәүләт педагогика институтын-
да давам иттем. Юллама белән
мине Мөслим районы Түбән
Табын сигезьеллык мәктәбенә
укуытырга җибәрделәр.*

Күптән лаеклы ялда булсам да,
укуытучы булып эшләгән елларым,
укучыларым белән килеп чыккан
кызыклы хәлләр – барысы да күңелдә.
1 сентябрь – Белем бәйрәме көнне
ул хатирәләр яңадан жанлана.

Беренче класста – беренче дәрес.
Совет чорында ул Ленин дәресе итеп
үткөрелә иде. Каршыга Владимир
Ильич портретын элп куеп, дәресне
башладым. Балалардан бу портретның
кемнеке булуын сорашам. Бер бала
рәсемгә текәлеп карап торды да:
«Бу безнең колхоз председателе бит!» –
диде. «Уйлагыз әле. Сөз бу кешене рә-
семнәрдән күрүгез беләсез. Ул инде исән
түгел», – дим. «Әллә кайчан үлгән
кешене без кайдан белик инде?» –
дип әйтеп салды бер укучымы.

Өченче класслар белән татар халык
авыз ижаатын өйрәнәбез. Жырлар,
такмаклар турында аңлаттым. Соңын-
нан укучылардан нинди жырлар бе-
лүләре турында сорарым. Бер укучымы
торып басты да, «әтиңең иң яраткан
жыры», дип, такмак әйтә башлады:

«Әй эчәбез, эчәбез, / Кайда безнең ше-
шәбез?...» Аны тиз генә туктатып, уку-
чыларыма андый жырлар жырларга
ярамаганлыгын аңлаттым. Бу – әти-
әниләрнең балалар алдында саксызлы-
гы нәтижәсе инде. Бала кеше бит
аны-моны уйлап тормый, өйдә отка-
нын мәктәпкә килеп күрсәтә. Тагын
кемнәрнең нинди жырлар белүен
сорыйм. Оялчан гына бер укучы кы-
зым кул күтәрдә. «Әйдә әле, жырлап
күрсәт әле», – дип, аны торгызып
бастырдым. Чак ишетелерлек тавыш
белән: «Күбәләккәй, син бәләкәй, /
Гөлдән-гөлләргә күмел. / Инде еламый-
мын хәзер, / Сабый чакларым түгел», –
дип жырлап та бетерде, елый да баш-
лады. Дәресне балалар белән «Туган
те»не жырлап тәмамладык.

Беренче классларда дәрес бара.
Бер укучымы яштышлареннән бер елга
кечерәк. Күрүгез торам, ул башкаларга
караганда тизрәк арый, игътибары да
житеп бетми. Бер аз гына тыныч утыра
да боргалана башлый. Утырган урын-
дыгыннан акрын гына идәнгә шуып
төшөп, өстәл астына качып уйнап ала.
Янына килеп: «Әйдә, эшләрең беттеме?»
Хәзер урыныңа утыр инде», – дим.
Берни булмагандай, тиз генә менеп
утыра. Менә шуңа күрә дә баланы
мәктәпкә яштышларга белән бергә
бирергә кирәк. Мәктәпкә бару яшен
юкка гына 7 яшь дип билгеләмәгәннәр.

Озак еллар эшләгән тәҗрибәле
педагог буларак, яшь әти-әниләргә
әйтәсе килгән сүзем шул: укуытучы
белән ата-ана бер фикердә булса гына
балаларга яхшы тәрбия һәм белем
бирә алабыз. Мин укучыларымның
әти-әниләренә гомерем буена рәхмәтле
булдым: алар һәр эшемдә ярдәм
иттеләр. Класс бүлмәсенә май азагында
ук алар ярдәме белән ремонт ясап,
мәктәп дирекциясенә тапшыра идик.

Укучыларым һәрберсе тормышта
үз юлын тапты. Араларында хезмәт
алдынгылары да күп. Аларның һәрбер-
се өчен куанып яшим.

Фәннисә ГЫЙЛЬМЕТДИНОВА.

Татарстанның атказанган укуытучысы.

Мөслим районы.

*Хөрмәтле укучыларыбыз!
Сездән хатлар көтөп калабыз.
Безнең адрес:
Казан, Декабристлар ур., 2.
e-mail: ssuim@yandex.ru*

ЯШИСЕМ КИЛӘ

Фото: Анна Арахамия

Лилия ГӘРӘЕВА

Ничәнче ел булды икән ул, Мөнирне «Татарстан–Яңа гасыр» каналындагы «Хәерле иртә» тапшыруына чакыралар. Тапшыруның ул чактагы дикторы Раил Өметбаев эфир кунагының хыяллары белән кызыксына. «Ике зур хыялым бар. Беренчесе – радиода эшләү, икенчесе – машиналы булу...» – ди егет. Бу сүзләренә үзе хәзер дә аптырый: ике аягы да йөрмәгән килеш, бу хыяллар башына каян килде икән? Ә бит чынга аша алар! Радиода да эшли, машиналы да була.

Мөнир Шакиров – Өтнә районы Күшәр авылы егете. 1984 елда гаиләдә бишенче – төпчек малай булып дөньяга килә ул. Сау-сәламәт, тупырдап торган малай! Кечкенә чагында әнисе белән кибеткә барганнары әле кичә генәдер шикелле. Абыйсының трактор белән кайтып туктаганын ишетеп, каршысына йөгөргәне дә... Гомерлеккә инвалидлар арбасына утыртчак мәкерле авыру аны нәкъ шул мизгелдә куып тотта. Абыйсының каршысына барып житә алмый ул, бер аягы рәшәткә арасына кысыла... «Малайларның алай гына була инде.

Ямаулыгы үзгәндә, ялгань», – ди сынган аягына гипс куйган хирург. Чынлап та, яшь сөяк тиз ялгана. Ләкин... кинәт кенә тагын сынып куя. Тик торганнан сөяк сынулар ешай: катырак бәрелсә дә, урындыктан егылса да... 6 яше туласы елның жиде аен Казандагы балалар хастаханәсендә уздырырга туры килә Мөниргә. Бер-бер артлы сигез операция кичерә. Инде шуның белән бар да узар, дисәләр... Узмый... Сөякләр тагын да юкара. Берсендә Илизаров аппаратын салдырган вакытта ук шартлап сына. Хирург өстәлдә, табиплар кулында! «Бәллүр» малайны Мәскәүдән килгән профессор карый. «Организмда кальций житешми, сөяк зәгыйфьлегә шуннан», – профессор әйткән соңгы сүз бу. Яңа сауган сөт эчеп, каймак, эремчек ашап үскән баланың организмында кальций кытлыгы кайдан килгән, ни өчен үзләштерелми – бу сорауларны бирүче дә, аларны чишәргә омтылучы да булмый. Бер сынып, бер ялгань тора торгач, сөякләр үсүдән туктый. 6 яшендә аяклары нинди булса, шул килеш кала. Әле кичә генә авылның кайда тузанлы, кайда яшел чирәмле юлыннан йөгәргән малай ул сукмактардан башка беркайчан да йөгәреп уза алмый инде...

Мөнир белән Этнә театры бинасы каршысында, аның машинасында сөйләшеп утырабыз. «Нинди сорауыгыз булса да, тартынмагыз, бирегез. Мин бер сорауга да үпкәләмим», – дип, әңгәмәбез башланганда ук әйтеп куйды ул. Яшермим, мин Мөнирне берәз башкачарак итеп күзаллаган идем. Йомыкыйрак, тартынучан итеп, диимме соң. Яралы жанның дөньяга үпкәләре булса да гажәпләнмәслек бит. Ә каршында шат күңелле, ачык карашлы, бар нәрсәдән мәгълүматлы чибәр егет утыра. Мин аның озын нәфис бармакларына карыйм: яһүдләр гаиләсендә туса, музыкант булып иде, мөгаен. Колагымны аның бай, матур теле, профессионалларча куелган тавышы иркәли.

– Татар филологиясе факультетын тәмамладыңмы әллә? – дигән сорауны ихластан бирәм. Мөнир көлә (шулкадәр матур итеп көлә):

– Бүгенге акылым һәм хәзерге мөмкинлекләрем булса, тәгаен шул факультетны тәмамлар идем. Ә бит минем мәктәптә укуым да юлымда яхшы кешеләр очраудан гына булды.

Аягыма баса алмый башлагач, бар дөнья өй эченә сыйды да бетте. Хәтта бергә уйнарга дусларым да юк иде. Күршебезгә шөһәрдән кайтып йөрүче Илнур беренче дустым булды. Уйнарга керә иде ул яныма. Аннары урамдагы малайларны да ияртеп керә башлады. Ишегалдында өелгән комны ишепме ишәбәз! Кичтән абыйлар аны бер күчкә өеп кенә куя, иртән тагын жимерәбез... Кышын тау шуабыз! Малайлар мине чанага утыртып тартып йөри.

Миңа 9-10 яшьләр булгандыр. Жизнинең абыйсының хатыны Зөлфия апа безгә кәргәләп йөри иде. Шушы яшемә житеп, мәктәптә укымавыма иң беренче булып ул игътибар итте. Әни көне-төне фермада, ул турыда уйларга вакыты юк. Әти миңа 3 яшь тулгач ук вафат булган... Шушы Зөлфия апа үзе РОНОга барып сөйләшеп, мине тәки укытуга иреште. Мәктәптә укыйсымны белгәч и сөенгәннәрем! Укытучылар белемне өйгә килеп бирде. Беренче укытучым – Гөлнәра апа Халикова. Ул минем өчен үзе бер дөнья булды. Аның килгәннен якын туганымны көткән кебек көтеп алам. Ул минем фикерләрем, уйларым белән кызыксына. Без аның белән бөтен нәрсә турында сөйләшәбез – бүлмәгә пәси килеп керсә, пәсигә, урамда яңгыр яуса, яңгырга күчәбез... Миңа, өйдән чыкмыйча гына яшәгән малайга, дөньяга бер якты тәрәзә ачты. Икенче класстан Гадения апа Вәлиева укытты. Аны да бик яраттым. Жырчылар белән кызыксынганымны белеп, ул миннән артистлар турында сөйләтә иде. Ә минем ул сораган саен күбрәк беләсем килә. Гадения апа чын психолог булган икән, дим. Соңрак эстрада өлкәсенә кереп китүемдә аның роле бик зур булды. Татар телен, татар әдбиятын яратырга да ул өйрәтте. Тагын дәрәс сөйләшсә, сүз байлыгын арттырырга, фикерләргә дәрәс итеп житкерсә... Без аның белән бүген дә аралашабыз, жаныма иң якин кешеләрнең берсе ул.

Яхшы укыдым, чөнки стимулым бар иде. Этнә авыл хужалыгы техникумында укыткан Дамир абый кабызды аны. 18 яшем тулганчы әни белән ел саен Этнәгә барып, аякларымның кабаттан үсмәвен, йөри башламавымны раслатып, инвалидлыкны тагын бер елга озынайтып кайтырга кирәк була иде. Машина белән алып бар әле, дип, гел кешегә ялынып булмый, Күшәрдән Этнәгә биш километрны жәяү киләбез. Жәяү дип, мин – педален кул белән әйләндерә торган өч көпчәккә коляскада, әни – арттан... Шулай бер барганда Дамир абый очрады. «Мәктәпне тәмамлагач, безнең техникумга кил», – диде ул. Аның бу сүзләре минем өчен бер маяк кебек булды. Ләкин торышыма килеп чыккан күңелсез хәл аркасында мәктәптән соң укуымны дәвам итә алмадым. Биш елга өйдән китеп торырга туры килде, күрше авылда апам белән жизнәмдә яшәдем. Бертуган апам Хәтирә бездән биш километрдагы Мокшы дигән авылга торышка чыккан иде. Аның янына кечкенәдән барып йөрдем. Коляскага утырам да китәм. Авырлыклардан курыкмыйм мин. Миңа авыр инде, читен инде, дип, беркайчан да елап утырганым булмады. Үземне мөмкинлекләргә чикле кеше дип тә хис итмим. Әле киресенчә, жәлләгәннән сизсәм, тагын да көчләрәк булырга тырышам. Рух ныклыгынандыр ул. Проблема бит аяктарда түгел, башта. Син үзеңне ничек хис итсәң, шулай була.

Авырлыклардан курыкмыйм, Аллаһы Тәгаләнең хөкеменнән генә куркам.

Балачагымнан иң зур юанычым музыка булды. Ул вакытта әле музыкаль каналлар юк, көне-төне радио тыңлыйм. Тора-бара яраткан җырчыларым барлыкка килде. Кумирым Иркә минем. Әле «Йолдызлар фабрикасы»нда катнашканчы ук, аның җырлаганын радиодан көтеп алып тыңлый идем. Эх, күрәсе иде Иркәне дип тә хыялландым. Ул вакытта өйгә җиде-сигез төрдәге газета-журнал алдырабыз. «Кәеф ничек» дигәнәндә игълан бастырганнар – кем Иркәнең портретын ясап редакциягә җибәрә, җиңүчегә бүләккә җырчының диски һәм фотосы төшкән плакат. Рәсем ясарга яратам мин. Тиз генә портретны ясап, почта аша редакциягә юладым. Күп тә үтмәде, газетада җиңүче кызның исеме атадылар. Күңеләм төште инде, ясаганымны ошатмады микәнни? Бик тырышып ясаган идем югыйсә... Аннары ул конкурс турында онытылды.

Кнопкалы кесә телефоннары чыккан вакыт. Ят номердан шалтыраталар. «Мин – Иркә, – ди элементәң теге очындагы кыз. – Конкурста катнашкан булгансыз, хатыгыз вакытында килеп җитмәгән. Рәсемеgez бик ошады. Сөзгә бүләгем бар...» Алтын таулары бирәбез дисәләр дә, бу кадәр сөенмәс идем. Иркә белән без шул көннән дуслашып калдык. 2018 елда бер төркем артистлар «Яшьләр ни кылана» дигән концерт программасы белән Әтнәгә кайтты. Шулкадәр барасым, Иркәне күрәсем килә. Тик ничек, өйдән дә чыга алмый ятам бит. «Киләсәңме?» – дип шалтыратты Иркә. Бик барасым килсә дә, юлга чыгарга машина юклыгын белеп, мине алырга үзе кайтты. Кызыл «Мазда»сына утыртып концертка алып барды, аннары кире кайтарып куйды. Иркәнең сәхнә образы аның эчке дөньясыннан бик аерыла. Нечкә күңелле, кешеләрне кызгана торган олы жанлы кеше ул. Шушы бер очрашу күңелемә ышаныч бирде. Шул көнне жанымда, болай өйдә генә ятып булмый, кеше арасына чыгарга кирәк икән дигән уй туды. Күңелдә ният булса, аны тормышка ашыру юлларын Аллаһы Тәгалә үзе ача икән. Ышаныгыз, бу чынлап та шулай.

«Байтик»та ел саен инвалидлар арасында ярыш уза иде. Ул елларда Әтнәдә яшьләр эшләре, спорт һәм туризм бүлеген җитәкләгән Фәридә Жәләлетдинова районнан бер команда туплап, безне шунда алып китте. Җиңмәсәк җиңмәбез, катнашуыбыз мөһим, дидек. Минне дөньяга чыгаручы кешеләрнең берсе әнә шул Фәридә апа. Ижатка тартылуымны күреп, шигырьләремне «Әтнә таңы» газетасына биреп карарга да ул әйтте. «Кит инде, Фәридә апа, үзем өчен генә язам бит», – дисәм дә, беренче шигырем газетада басылып чыкты. Аннары хикәя, мәкаләләрем дөнья күрдә. Язганнарым күбесенчә социаль темаларга, нәрсә күрәм, нәрсә борчый, нәрсә кызык – шул турыда язам.

«Җибәрим», – дип йөри иде, Фәридә апа тоткан да шигырьләремне «Иделем акчарлагы» конкурсына җибәргән. «Сөз җиңүчеләр исемлегендә», – дип, конкурстан чакыру килеп төште. Андый чарада беренче катнашуым, җәмгыятькә беренче тапкыр чыгуым иде. Язучылар белән дә очраштык, мастер-классларда да катнаштык. Тормышымдагы мөмкинчәләр шул вакыттан башланды. Раил Өметбаев минем турыда тапшыру эшлисем килә, диде. Авылдашым Рөстәм абый Һашимов белән иртәнге дүрттән торып Казанга киттек. Әнә шул вакытта сорады инде Раил хыялларым турында. Радиода эшләргә теләвемне һәм машина йөртәсем килүен сөйләдем. Каян машина дип әйткәнмендер? Әллә тагын машина йөртәргә правам бармы? Аны ничек йөртәсен дә белмим. Тапшыру шуның белән бетте. Берәздән телевидение журналистлары Күшәргә кайтып, минем тормышым турында сюжет төшерделәр. Уңай шартлары булмаган кечкенә өйдә яшәвемне, коляскада йөрүемне, шигырьләр язучымны, машина йөртү турында хыялануымны сөйләделәр... Шимбә көнне тапшыру эфирга чыкты. Икенче көнне үк республиканың Авыл хужалыгы министрлыгыннан шалтыраттылар. «Машина турындагы хыялыңны чыңга ашырасыбыз килә», – диләр. Бер атна дигәндә Казаннан кул белән идарә ителешле, яшел төстәге бишенче модель Жигули машинасы кайтып та җитте. Коляска белән каршыларына чыктым. Машина миннән дә зур. Ай Аллам, дим, моны ничек йөртәргә соң, никләр генә машина дип авызымны ачтым... Әле бит аны йөртәргә өчен правага укырга кирәк. Инвалидларны өйрәтә торган курслар Казанда гына. Әтнә районы хакимиятенә рәхмәт, район башлыгы Габделәхәт абый Һәкимов машинаны тапшырган вакытта ук укыту мәсьәләсен үз өстебезгә алабыз, дип, мине Казандагы шул курсларга яздырган. Атнага ике тапкыр укырга бару-кайтуны да администрация үзе оештырды. Укыганда әле ярады, ахырга таба күңелгә курку керде. Минем өчен күпме кеше тырышты, өч ай ярым Казанга йөрттеләр, имтиханны бирә алмасам, куйган тырышлыклары бушка булачак бит, ничек күзләренә күренермен дип борчылдым. Аллага шөкер, беренче омтылыштан ук машина йөртү хокукына имтиханны тапшырдым. Экзаменга барасы көнне ничек борчылганымны бер Аллаһ белә дә, үзем генә беләм. Машиналы булуга караганда, машина йөртү таныклыгы алуыма ныграк сөендем бугай. 2009 елның декабре иде ул. «Татарстан-Яңа гасыр» каналыннан Чулпан Гарипова шалтырата. Хыялымның чыңга ашуында аларның да катнашы булганга, вакыйганың ничек булып беткәне турында тапшыру төшерәселәр икән. Нишлим, риза булдым. Гәрчә әле бер тапкыр да яшел «Жигули»ема утырып караганым юк иде. Күшәрдә

Проблема аякларда түгел, башта.
Син үзеңне ничек хис итәсең, шулай була.

гараж булмагач, ул кыш буе хакимият гаражында торды.

Без килешкә машинаны гараждан чыгарып куйганнар. Коляскадан руль артына күчеп утырдым. Барысының да күзе миңа текәлгән. Камераларны төбөп куйганнар. Беренче тапкыр үз машинамың ачкычларын борам. Кулым калтырый. Инструктор белән өйрәнчек машинада йөрү – бер нәрсә, ә монда бит инструктор юк! Өстәвенә, таулырак та жиргә куйганнар. Кузгалып кына китә алмыйм! Алай да үземне кулга алып, өйрәнгәннәремне искә төшереп, Өтнә урамыннан берничә тапкыр уздык. Аннары ун елга якын йөрдем ул машинада. Йөрмәгән жир калмады, Арчага да бардым, Казанга да... Рәхмәт яусын, беркайчан да юлда хыянәт итмәде. Аны сатып жибәргәндә үзгемнең ничек өзәлгәннән белсәгез! Якын туганымнан аерыламмыни! Багажнигына колясканы куярга уңай дип, кредитка менә монысын – хәзер йөргән «Киа»ны алдым.

Хыялымның икенчесе дә бар иде бит әле. Кечкенәдән гел радио тыңлагангамы, шунда эшлисем килде. Арчага бер баруымда радиога кереп чыгарга булдым. «Котлау тексты яз да микрофонга сөйләп кара», – диләр. Сөйләп карадым, була шикелле. «Киләсе атнага кил, эфирга чыгып карарсың», – дип озатып калдылар. Каушавымнан, ул эфирның ничек узганын да белмәдем. Ярый әле үзем генә түгел, Лилия Фәйзрахманова белән икәү идек. Эстрада белән кызыксынганымны белеп, радионың баш мөхәррире Гөлшат Моратова музыкаль тапшыру эзерләргә кушты. «Музыкаль бишлек» дигән тапшыру шулай барлыкка килде. 2011 елдан 2013 елга кадәр Арча радиосында эшләдем. Мине таний, белә башладылар. «Мөһир сез-мени инде ул?» – дип, яныма килеп танышалар. Эшемне бик яратып, чын күңелемнән башкардым. Акчасы да шуның кадәр генә иде, Арча белән Өтнә арасында йөрөп, бензинга күбрәк тә киткәндер әле. Баштарак акча турында уйламасам да, юлда йөри башлагач, финанс ягы да калкып чыга икән. Өстәмә эш эзләргә кирәк дигән фикер барлыкка килде.

Аллаһның рәхмәте, кирәкле кешеләрне гел каршыма чыгарып торды. Шулай берсендә интернетта игълан күрүп алдым: «ТМТВ» музыкаль каналына модератор эзлilәр. Кызыксындым, сораштым. Көн дәвамында килгән СМСларны филтрлап, эфирга чыгарырга икән. Аның кагыйдәләре күп инде, шәхесне кимсетмәскә, яла якмаска, текст эчендәге яшерен мәгънәләрне күрергә... Өйдән торып кына эшлilсе. Тик яллары юк. Атнага жиде көн, тәүлеккә 24 сәгать кулыңнан телефон төшмәскә тиеш. Ял һәм бәйрәм көннәрендә СМСлар аеруча күп килә. Жиде ел эшләдем анда. Бик зур тормыш мәктәбе булды ул. Жырчылар белән дә аралаштым, күпме чараларда катнаштым. Үземнең дә беренче жырларым шул елларда туды. Башта Реваль Хисмәтуллин «Яшьлек назым» дигән шигыремә көй язды. Булат Жиганшин көй язган жырларым да бар.

2019 елның декабре житте. Тормышымны икегә бүлгән көн. Әнигә ул көнне insult булды. Хәзер инде миңа башкача яшәргә өйрәнергә кирәк иде. Яңа ре-жимга, яңа кагыйдәләргә күнәргә... Ижат икенче планга күчте. Эштән дә китәргә туры килде. Мин моңарчы жәмгыятьтә бик актив кеше идем. Исемем республика күләмендә яңгырап тормаса да, бу як халкына ул яхшы таныш. Тик нишлисез, күңел таләпләре кушкан эшләрдән читләшергә мәжбүр булдым.

Өй эшләрен башкару кыен түгел миңа. Ашарга да әзерлим, керләргә дә, идәнне дә юам. Мунчасына да яга алам, кибеттән кирәкле ризыкларны да алып кайтам. Әнине карашырга Мокшыдагы апам да килеп булыша. Бертуган абыем да безнең белән яши, гел берүзем генә димим. Өебез иске инде искелеккә. Су да кермәгән. Биек бусагалардан коляска белән дә йөрөп булмый. Өйдә кулларыма таянып йөрим. Машинага да шулай чыгып утырам. Шулай жайлашкан инде. Арчада фатирым бар. Анда күчсәк, уңайрак булыр иде дә бит, әнинең күчәсе килми. Ә аны калдырып китә алмыйм.

Бу фатир – чынга ашкан өченче зур хыялым. Радиода эшләгәндә Арчаның матурлыгына сокланып, эх, шушында яшәргә, дип кызыга идем. Артыннан шактый йөри торгач, социаль найм белән фатир алуга ирештем. Жигел бирелмәде ул. «Йортыгыз иске», – дип, беркем дә ачкычын кулыма китереп тоттырмады. Кайбер авылдашларның: «Барыбер анда яшәми, нәрсәгә аңа фатир?» – дип, күпсенеп әйткәннәрен ишетәм. Машина биргәч тә, йөри алмаган Мөһиргә машина нәрсәгә, диделәр. Кешеләрнең хөсетлегенә инде бу. Югыйсә аларга Аллаһы Тәгалә миндә булмаган сәламәтлекне, мөмкинлекне биргән. Барысы да кешенең үзеннән тора.

Күп йөргәч, күп аралашкач, тормышны аңлый башлайсың икән. Психология белән күптәннән кызыксынам. Төрле каналлар карыйм, мөкаләләр укыйм. Авыр ситуацияләргә психологик күзлектән анализлый белүем бик ярдәм итә.

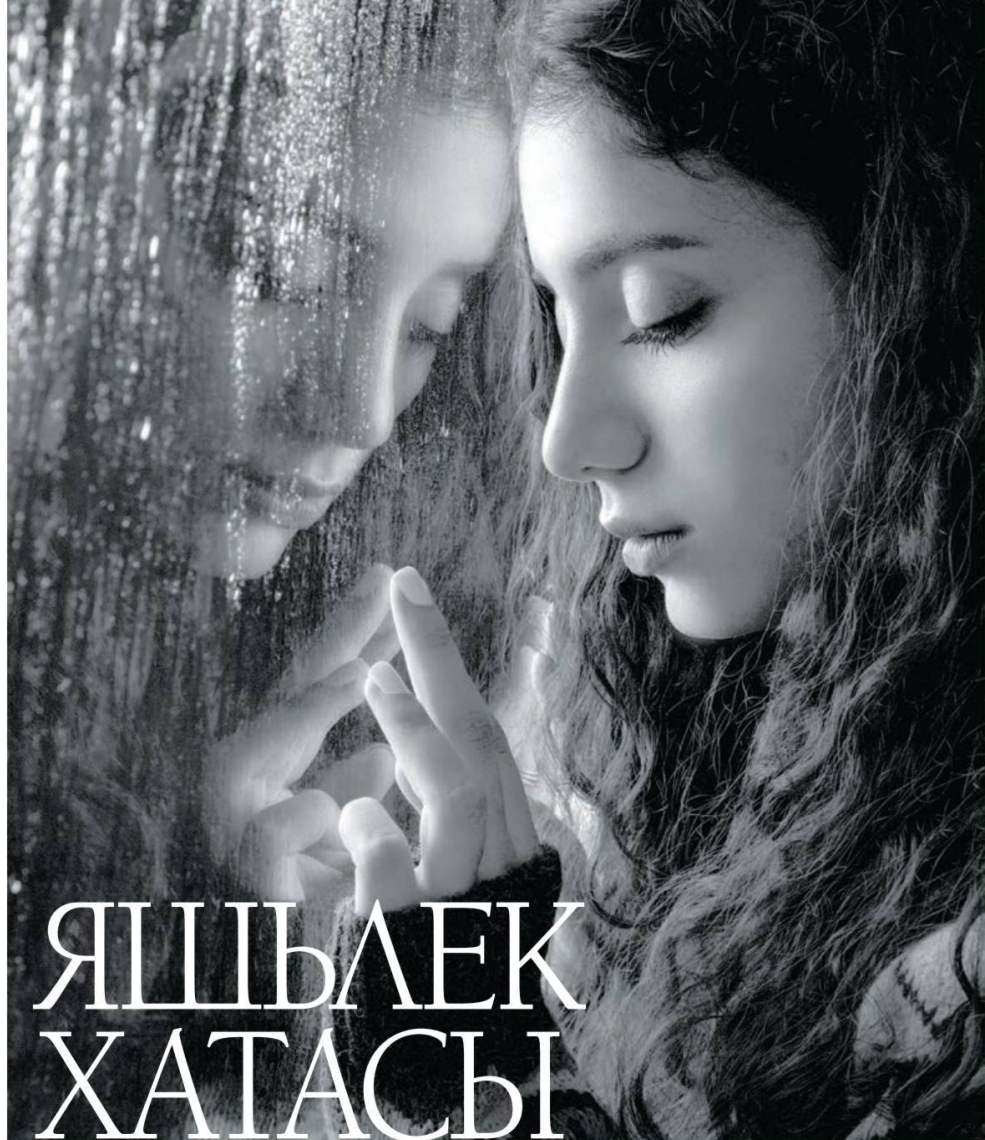
Житеш тормышлы, саулыклары ташып торган кешеләр кайчак яныма киңәш сорап килә. Язмыш миңа йөри торган аяклар бирмәгән, ләкин кешеләргә ярдәм итәрлек мөмкинлек биргән. Безнең авылда почта юк. Газга гына түлөп алыык, кредит түләр вакыт житте, телефонга акча саласы бар, Арчага гына алып барып кайт, дип килә авылдашларым. Кайчагында иртәнге жиде, кайчагында төнге ун була... Эш сәгәтләремне язып, ишеккә табличка элмичә булмый инде, дип тә шаярткалыйм. Килсеннәр, ярдәм итә алуыма мин бик шат. Кешеләргә үзеңнең кирәклегеңне белеп яшәү үзе зур бәхет бит ул.

Язмышыңа үпкәләп яшәмисеңме, дип сорыйлар миннән. Нич кенә дә юк! Дөньяны ничек кабул итәсез бит. Әйе, тормыш миңа карата кайчак бик аяусыз булды. Инде беттем, сындым дигән чаклар да бар иде. Ләкин авырлыкларны биргәч, аларны жигәрлек көчен дә бирде. Тормыш ул – көрәш. Ә көрәш гел жигел генә булмый.

Мәдинә
АВЗАЛОВА

Ни өчен аны язмыш
уттан алып утка салды
икән?
Нигә тормышы
тоташ сынаулардан
гына торды икән?
Бу сорауларга җавапны
ул гомер буге эзли.

ЯШЫЛЕК ХАТАСЫ

...Ул аны тагын төшендә күрде. Уянып китте дә озак кына уйланып ятты. Нәрсә инде бу, ни дип керә ул аның төшенә?! Берни дә кайтарып булмый ич хәзер. Гөлназ тәрәзә янына килеп басты. Күкрәп яуган яңгыр, юл буйлап аккан гөрләвекләр аны янә күңеленә мәңгегә кереп оялаган истәлекләренә кагылырга мәжбүр итте. Ул чагында да күк күкрәп, яшен яшнәде. Ишеп койган яңгыр бер мизгелдә бөтен жирне су эчендә калдырды. Гөлназ яңгырын да, кинәт килеп чыккан кояшын да күрер хәлдә түгел иде. Хәзер, менә хәзер поезд кузгалыр да сөйгәннен бик еракка – ул төшендә дә күрмәгән океаннар артына алып китәр. Ничек түзәр ул өч ел аннан башка? «Үтә дә китә ул, борчылма. Тик көт кенә мине. Ә аннан... – Биш-тәрен аркасына асып, армия хезмәтенә алынган иптәшләре артыннан атлаган егет кызын кочып алды да, – без гомер буге бергә, күз алдына китерә аласыңмы – бергә!» – дип, иреннәреннән үбеп алды.

Поезд кузгалып китте... Үзе белән тормышының нурын, кояшын да алып китте. «Күз алдына китерә аласыңмы...» – диде ул. Ничек китермәсен, кыз шул хыял, шул өмет белән генә яши дә бит инде. Көтәр ул аны, әлбәттә, көтәр. Бергә булмыйча... Алар бер-берсеннән башка яши дә алмыйлар. Их-х, белсә иде ул шул чагында аны ни көтәсен, язмышының нинди хәсрәт-борчуларга саласын.

Гомере сары көзләргә кереп уралган ханымның бүген, дистәләгән еллар узып киткәннән соң да үткәннен бүгенгедәй күзаллап, яшьләрен жиң очлары белән сөртә-сөртә, үзе генә белгәннәрне әледән-әле исенә төшереп, йөрәген сулкылдаткан хатирәләрен кузгатуы берәз сәер, гажәп тоела башлый. Аны тыңлап, аның белән бергә балачак, яшьлек сукмакларына әйләнеп кайткан саен, артта калган ул елларда төзәтә алмаслык хаталар, кичерә алмаслык уйланылмаган гамәлләр ятуына, иң якын кешенең дә, үзе дә сизмәстән, дөньяда яшисе

килә алмаслык хәлләргә төшерүенә жан әрни башлый. Гөлназ белән очрашуга шактый вакыт үтеп китте. «Гыйбрәт өчен яз», – дигән иде ул. Кайчак ялгыш ясалган бер адым да дөньяның астын өскә китерә. Сүз нәкъ менә шундый очрак турында бара.

Әни сүзе

Гаиләдә алар өч бала үсә. Көнозын эштә булган әти-әни балаларын бер йодрыкта тотта. Дус-тату, эшчән, өстәвенә, каршы сүз әйтә белмәгән сабыйлар турында күршеләре: «Нинди акыллы балалар!» – дип соклана. Тегү фабрикасында эшләгән әниләре кызын кечкенәдән тегәргә өйрәтә. 10 яше тулып кына киткән кызчык өен дә жыештыра, ашарына да булдыра алганча пешерә. Үзенә матур-матур күлмәкләр дә тегеп кия башлый. Тик ул күлмәкләренә киеп, кич чыгарга әнисе генә рөхсәт итми. «Бик усал иде, – дип искә ала ул әнисен. – Минне беркая җибәрмәде, дуслар белән аралаштыртмады, гел аның кү-

зәтүе астында булдым. Бөтен сүзе – егетләргә ышанма, егетләр алдый... Бала гына идем ич әле. Нинди егетләр турында сөйли әни?! Аңламый идем».

Без әңгәмәдәшем белән аларның өйләреннән кул сузымында гына жәйрәп яткан шау чәчәкле кырда йөрибез. «Әйдә, йөрөп керәбез», – дип, мине үзенең хатирәләре артыннан ияртә дә, янә гомеренең иң кадерле, онытылмас мизгелләренә алып кереп китә.

– Мин аның белән тугызынчы сыйныфта укыганда таныштым, – дип сөйли башлый ул, үткәннән сак кына кагылып. – Дус кызлар белән кинога бардык та, урыннар янәшә туры килде. Соңыннан озата кайтты. Мин бик оялчан идем. Аңа күтәрелеп карарга да кыймадым. Ә ул сөйли дә сөйли. «Без синең белән икебез бертөрле икән: чөчләр дә сары, күзләр дә зәңгәр...» Шунда гына күтәрелеп карадым. Каршымда басып торган озын буйлы, сары чөчлө, зәп-зәңгәр күзле егеткә бер күрдә гашыйк булдым. Шуннан башланды инде безнең мәхәббәт, беренче һәм соңгы мәхәббәт. Әйе, мин яшә идем. Әйе, әни әйтмешли, мин «аңгыра» идем. Әмма хисләренә алдап та, кемнәндер яшереп тә булмый. Әнигә әйткәч, өстәлгә китереп сукты. «Кара аны, яратам дип әйтмә, артык сүз сөйләмә. Ирләргә ышанарга ярамый», – диде. Хәзер уйлыйм, нигә гел шулай дип әйтте икән? Безнең әти шулкадәр дә тыйнак, акыллы, сабыр кеше иде. Кулыннан килмәгән эш юктыр да сыман иде. Безне яратты, әнине күтәрәп кенә йөртмәде. Аптырыйм менә...

...Ә безардан ул егетен: «Көтәрмен, тизрәк кайт», – дип вәгъдәләр бирә-бирә армиягә озата. Хатлар яза. «Яратам, дип яза күрмә, ничек яратсаң да әйтмә», – әнисе тагын һәм тагын теңкәгә тигән шул сүзләренә кабатлый. «Таһирымның кайтырына да күп калмый», дип очынып йөргән көннәре була Гөлназның. «Туганымны армиягә озату кичәсендә кызлар белән жыелышып утырабыз шулай, – дип искә ала ханым тормышының астын өскә китергән ул минутларны барлый башлап. – Бер егет килеп керде. Озак кына кемнәдер күзләп торды да каршыма ук килеп утырды. Үзе белән таныштырды. Илдар исемле

«Безнең гаиләдә әни ни әйтә, шул була торган иде. Мин кечкенәдән бик юаш, оялчан булып үстем».

булам, диде. Минем белән сөйләшмәкче була. Жиләк-жимеш сузган була. Аннары «кирәкми» диюемә карамыйча, артыман озата чыкты. Ачулангач кына борылып китте. Котылдым, дигән идем. Юк икән. Икенче көнне адресны табып, өйгә килгән. Шундый әрсез менә. Ә минем унынчыны тәмамлап килгән чагым. Кайтып керсәм, әни белән чөкердәшәп чәй эчеп утыралар. Килешкәннәр болар. Әйләнәп тә карыйсым килмәде. Әни ирексезләп утыртты. Безне килештерергә азаплана. Ул киткәч, өзми-куймый мактый, янәсе, авыл малае, имеш, армиядән кайткан. Кыскасы, әни димчегә әйләнде дә куйды. Шуннан көн саен килә башлады. Бер ай да узмады, әнидән мине сорап ята. «Мин каршы түгел, унынчыны бетерсен инде», – ди әни. Күз алдына китерәсезме: әле генә курчак уйнаудан чыгып килгән бер кыз бала. Һәм миңа ниндидер бер кияү турында сөйлиләр».

...Эшне тиз тоталар. Әнисе кызының аңа каршы килә алмаячагын белә. Көннәрдән бер көнне аларга Илдарның әнисе килә. Чәй янында Гөлназдан сорый: «Минем улыма кияүгә чыгасыңмы, еламыйсыңмы?» Хәтта булачак кайнаңасы да кызының гаилә корыр өчен әле бик яшә булуын аңлаган, күрәсәң. «Юк», – ди кыз үзенең шул мәлдә кияүгә чыгарга ризалык бирүен аңлап бетермичә. Шул минуттан... бары да төштөгечә: никахы да, язылышуы да. «Сез нәрсә кардыгыз?» – дияр соңыннан Гөлназ әти-әнисенә. Чыннан да, әле балалыктан да чыгып житмәгән кызы үзенең ун яшкә олы кешегә бир әле. Ни эшләргә, бу хәлдән ничек качарга белмәгән Гөлназ, дус кызының: «Син, нәрсә, акылдан яздыңмы әллә, Таһирыңа ни әйтерсең?» – диюенә, аны, бәләкәй бала сыман: «Таһир кайткач, аңа кияүгә чыгам», – дип өнсез калдыра. Чынын да шулай уйлый. Кайтсын гына, китәр, ул чагында аны яклаучы кеше булыр. Ә хәзергә...

«Күрмәгәннең күрсәтәм»

Өйләнешүнең беренче көннәдә әнисенәң инде яратырга өлгергән «шәп» кияве Гөлназга шулай ди. Кызың аңа теләмичә чыкканын күрә ул. «Көн күрсәтмәчәкмен сиңа», – дип кисәтеп куя. Һәм күрсәтми дә. Һәркем үз язмышын үзе яза, диләр. Алай түгел, язмыш дигән хикмәтле күрәчәк алдан ук – туганда ук Аллаһы Тәгалә тарафыннан язылып куелган була. Тәкъдиреңә ни язган бит. Мөлдәрәмә яшә тулы зәңгәр күзләрен ара-тирә баш очыбызда гына агылган ак болытлар тарафына текәп, сүзсез калган ханым, шул мәлдә үзе дә иксез-чиксез киңлекләргә кереп югалтандыр сыман тоела.

Беренче көннән ук тормышны «мин ничек әйттем, шулай була», дип башлаган ир, гаилә башлыгы буларак, ямьсез, тупас сүзләрдән ары китә алмый. Башта бик озак эш таба алмый йөри. Тапкач, югала башлый. Йә төн уртасында исереп кайта, кайтмый калган чаклары да була. Гөлназ әнисенә әйтеп карый. Ә ул янә: «Беркем дә сине ирексезләп кияүгә бирмәде», – дип, шундук туктата. Димәк, аңа ярдәм итүче дә, киңәш бирүче дә юк. Ул – ялгыз. «Шулай да мин бирешмәдем. Күптәнге хыялымны тормышка ашырырга булдым, – дип искә ала ул вакытларны хәзер Гөлназ. – Мөкәттә гел «биш»легә укый идем. Читтән торып сәүдә институтына укырга кердем. Зур бер сәүдә тармагына эшкә урнаштым. Минә шундук бүлек мөдире итеп куйдылар. Ни өчен, нинди хезмәтләрем өчен?! Үзем дә аңламадым. Әмма ышанычны акладым, бик тырыштым. Мохтажлыкта яши идем бит. Азык-төлек алырга акча юк. Илдарга мин кирәкким, атналар бую эчеп йөри, мин аңа әллә бар, әллә юк. Аннары балага уздым».

Юкка гына бала тугач, ире эчүдән туктар, гаиләсе барлыгын исенә төшерер, дип өметләнә ул. Бары да элек-кечә дәвам итә. Иң кирәкле әйберне

Бер-берсен өзелеп сөйгән ярлар да кайчак икесе ике якка каерыла һәм ТӨЗӘТӘ алмаслык ялгышларга килеп абына икән.

алырға да акча булмагач, алты ай тулып килгән баланы әнисенә калдырып, Гөлназ эшкә чыга. Эшләгән урыны вокзалдан якында гына. Кем белә, бәлкәм, аның Таһиры да шушы мизгелдә ул эшләгән кибет яныннан үтеп барадыр. Ул да Гөлназ шикелле аны эзлидер... «Уйлап кына бетердем, – ди яшылеге инде күптән суларга агып китсә дә, элеккеге матурлыгын азым-күпме саклап кала алган ханым, – каршыма килеп басмасынмы! Кеше ышанмаслык хәл. Нәкъ әкияттәгечә. Кулымнан тотып алды да, бармагымдагы балдагымны күреп, йөзө үзгәрәп, караңгыланып китте. Аннары: «Димәк, дәрәс әйткәннәр, син кияүгә чыккансың», – диде дә, артына борылып та карамый, йөгәрә-атлый китеп барды. Минем аны соңгы күрүем булды. Артыннан йөгәрәп тә, кычкырып та карадым. Китеп күздән югалды. Минем мәхәббәтем, бердәнбер мәхәббәтем! Мине тыңлап та тормады. Хәер, тыңлаган булса, аңа ни дип әйткән булыр идем! Сәбәбе бик сәер тоелган бу хәлне ничек аңлаткан булыр идем? Әни кушты дипме, син кайткач, сиңа кияүгә чыгармын дип уйлаган идем дипме... Көлкә, бер уйласаң. – Ул берәз дәшми тора да өстәп куя, – юк көлкә түгел, фаҗига бу – мәхәббәт фаҗигасе...»

«Яратмаган, теләмәгән кешен белән торма икән». Ул шулай ди. Бер уйласаң, ул кадәр үк зирәкләк тә, тәҗрибә дә кирәк булмаган мондый нәтиҗәгә килер өчен. Гомер көзләреңә кадәр тилмереп яшәргә, газап чигәргә кирәк микән?! Бу бит күз алдында яткан хакыйкать, чынбарлык. Әлбәттә, кирәкми. Гомер бер генә, һәм ул күз ачып йомганчы уза да китә.

...Ә бервакыт Гөлназга иренен хатыннар белән чуалуын житкерәләр. Житмәсә, каяндыр бик ерактан хат килеп төшә. Чит телдә язылган ул хатны тәрҗемә иткәч, хатын чүт авып китми. Баксаң, моның ире армиядә хезмәт иткәндә үк хатыннар белән

йөргән. Хәзер әнә шуларның берсе баласына алимент таләп итә. Аннан башка да аз хезмәт хакы алып эшләгән йөрәмсәк ирнең ярты эш хакы чит илгә оччак. Хатынның ул вакытта икенче бала белән декретта утырган чагы. Ул заманда хәзергечә ана капиталы да, өстәмә ташламалар да юк иде бит. «Матди хәлебез бик авыр иде. Алимент та килеп өстәлгәч, инде ничек яшәрбез, дип кайгырдым. Икенче бала тугач, Илдарның әнисе килде. Әйттем: «Тагын хатыннар белән йөрсә, аерылам», – дидем. Шул сүзләргә барып әнигә житкергән. Әни янә өстәл сугып жикеренде. Кара аны, имеш, аерылсаң, ике балаң белән урамда каласың. Бу юлы инде мине житешсезлек, хәерчелек тотып калды. Мин тагын каршыма килеп баскан проблемалар корбанына әверелдем. Гел менә шулай. Ниц ычкынып китә алмадым».

Туктаусыз якалап торган әлеге борчу-хәсрәтләреннән арыну өчен аңа, үзе әйтмешли, ниндидер бер этәргеч кирәк булган, күрәсәң. Ә ул аның бар. Итәгендә ике нәни баласы булган яшь әни бернигә карамый институтны тәмамлый. Балаларын бакчага урнаштыра, эшкә чыга. Зур сәүдә тармагында житәкче урында эшли башлый. Һәм... кинәт кенә үзгәргән тормышына үзе дә хәйран кала. Ашыйсы килгәнне ашый, киясе килгәнне кия... Ул моннан ары беркемнән дә бәйлә түгел. Өйгә үзе шикелле эчкеләр алып кайтып, «бәйрәм» оештырырга яраткан ире көннәрдән бер көнне: «Әллә кем булма, бик азынсаң, канатыңны сындырырга да күп сорамам», – дип кисәтә. «Мин аңа шул чагында әйттем, син сындырган канатларымны төзәтеп яткан көннәрем, башка сиңа ирек куймам, дидем», – ди ханым. Күрәләтә ясаган хаталарыннан арында беренче адым була ул. Тотап газапка әверелгән тормышын балалары хакына уңай якка үзгәртү өчен бөтен көчен жигәчәк ул.

«Соң инде, иркәм...»

Әйе, дәрәҗәле эшләрдә эшли башлагач, бары да үзгәрә: тормышны инде күптән үз жылкәсенә аударган һәм зарланмыйча тартып барган, ә иң мөһиме – кичергәннәре хакында әнисеннән башка берәүгә дә сөйләмәгән ханым, алдагысы, киләчәге турында уйлана башлый. «Болай яшәп булмый бит инде. Миңа әле 27 генә яшь. Аның белән яшәгән ун елым – утлы кисәү. Төн уртасында уянып китә дә, йоклап яткан жи-ремнән: «Син кем белән чуаласың, өстерәлчәк?» – ди, бугазыма ябыша. Бик каты көнли дә иде әле ул. Түзүнең дә бер чиге була икән. Үземә аерылам дип сүз бирдем. Бер минут истән чыкмаган Таһирым мине һәрчак эчкә бер жылылыкта тотта иде. Бәлкәм, эзләп табармын, бәлкәм, яңадан очрашырбыз, кавышырбыз, дигән уй мине кайчак акылдан язар дәрәҗәгә житкерә иде. Шашып яраттым, диләр бит. Миндә менә шундый мәхәббәт! Яшылегем, юк, балалыгым белән мин моны аңламаганмын, миңа аңлатучы, кулдан житәкләп дәрәс юлга кертүче булмаган. Ә үзем жебегән, йомшак... Хәзер дә яратам».

Ул шулай ди. Әңгәмә әкрелләп ахырына якынлаша. Гөлназ ханым сөйли-сөйли дә: «Бергә генә була алмадык», – дип куя. Иреннән аерылганда аңа 30 гына яшь була әле. Сөйгәнненең, иптәш кызлары әйтмешли, «мәхәббәттеннән качып» ерак шөһәргә китеп баруын ишетә. «Телефонын таптым да шалтыратам, – ди ханым иң авыр көннәренә әйләнеп кайтып, – ул минем аклануларны дәшмичә генә тыңлап торды да, бер генә сүз әйтте: «Соң инде...» Ул мине гафу итмәде, аңларга теләмәде».

...Бик яратсаң, кичерәсәң дә... Яшылек хатасы адәм баласын әнә шулай гомер буге эзәрлекли, язмышыңнан көлә-көлә, үч ала-ала эзәрлекли. Ханым телефонын кабызып жибәрә. Ә анда без йөргән яшел киңлекләргә айкап, күңелдә ташкын булып агылырга торган кайнар хисләргә кузгатып, йөрәкне өзәрдәй жыр яңгырый:

«Эләмә мине, хәзер мин бүтән;
Гомерләп үткән, соң инде, иркәм...»

ФАЙДАЛЫ МӘГЪЛУМАТ:

**4 ОКТЯБРЬДӘН 14 ОКТЯБРЬГӘ КАДӘР ҺӘМ
2 ДЕКАБРЬДӘН 12 ДЕКАБРЬГӘ КАДӘР 2025 ЕЛНЫҢ БЕРЕНЧЕ ЯРТЫЕЛЛЫГЫНА
«СӨЕМБИКӘ»ГӘ ТАШЛАМАЛЫ БӘЯДӘН ЯЗЫЛЫРГА БУЛА.
МӨМКИНЛЕКТӘН ФАЙДАЛАНЫП КАЛЫГЫЗ!**

Почта аша язылу

«Почта России»ның «Подписные издания» (ПАП) рәсми каталогы буенча
Татарстанлылар өчен бер елга индекс – **П8299**
ярты елга индекс – **П2204**
Республикадан читтә яшәүчеләр өчен индекс – **П0279**

ОНЛАЙН ЯЗЫЛУ

Компьютер аша

Смартфон аша

- 1 Почта России сайтына кереgez:
<https://podpiska.pochta.ru/>

- 1 QR-код буенча кереgez

- 2
-
- Төбәкне/
шәһәрне
үзгәртеgez
- «Сююмбикә»
дип язып,
журналны
эзләп
табыгыз

- 2
-
- Менюга кереп,
төбәкне/
шәһәрне
үзгәртеgez
- «Сююмбикә»
дип язып,
журналны
эзләп
табыгыз

- 3 Тәкъдим ителгән алгоритм буенча барыгыз

- 3 Тәкъдим ителгән алгоритм буенча барыгыз

Хәзер «Сөембикә» журналын Wildberries, Kazan Express, Ozon,
«Татмедиа» онлайн кибетеннән дә сатып алырга була.

БЕЗНЕ УКЫГЫЗ
Сайтта: www.syuyumbike.ru
ВКонтактеда: vk.com/suumbike
Телеграммда: <https://t.me/suumbike>

РЕКЛАМА

16+

**Сорауларга Казандагы
21 нче сырхауханәнең хатын-
кызлар консультациясе мөдире,
акушер-гинеколог
Ольга КОВАЛЬ җавап бирә.**

Ирем дә, мин дә сәламәт. Ләкин балабыз юк. Табиб безгә «иммунологическое бесплодие», ди. Бу хакта җентекләбрәк аңлатыгызчы? Димәк, эти-эни булу шансларыбыз юк булып чыгамы?

Иммунологик кысырлык вакытында хатын-кыз организмы ир-атның сперматозоидларын патоген организм дип кабул итә һәм аларны юкка чыгару өчен антитәнчәкләр эшләп чыгара. Әлбәттә, бу очракта балага узду мөмкинлегә кими, ләкин бу хөкем карары түгел. Дөвалачы табибтан үзегезне «Гаиләне планлаштыру үзәге»нә репродуктологка консультациягә язудын сорайыз. Дөваланганнан соң табигый юл белән балага узду ихтималы артачак.

Миңа 28 яшь. Авырға узду алмыйм. Райондагы үзөбезнең гинеколог «бесплодие неясного генеза» дигән диагноз куйды. Минем җентекләбрәк тикшеренәсем килә. Аны нидән башларга икән?

Сезгә беренче чиратта район үзәк хастаханәсендәгә акушер-гинекологка мөрәҗғәгать итәргә кирәк. Хәзер репродуктив сәламәтлекне бәяләр өчен гаилә парларына бергәләп тикшеренү узду мөмкинлегә бар. Әлегә тикшеренүгә чисталык дәрәҗәсен белү өчен мазок алу, җенси юл белән йога торган инфекцияләрне ачыклау, кече оча сөяге органнарына һәм, кирәк дип табылса, сөт бизләренә УЗИ ясату керә. Шулай ук ирегезгә урологка күренеп, спермограмма тапшырырга да киңәш итәм.

Минем организмда никтер пролактин гормоны күп. Табиб балага узду алмавымның сәбәбен шуннан күрә. Пролактинны ничек төшереп була? Аның артык булуының сәбәбе нидә икән?

Пролактин күләменең артык булу сәбәпләре күп. Тәгаен сәбәбен ачыклар өчен эндокринологка күренегез. Өстәмә тикшеренүләр дә кирәк булуы ихтимал. Диагноз куелганнан соң дөваны табиб-эндокринолог билгели, берникадәр вакыт аның күзәтчелегендә булырга туры килер.

Балабыз юк. Аналык торбалары аша күкәй күзәнәк үтә алмый, дип аңлатты табиб. Дөвалану курслары уздым. Берничә ел элек гидротубация ясадылар, ләкин нәтиҗәсе булмады. Бу очракта нинди киңәш бирер идегез? Тагын ничек дөваланырга була?

Моңа кадәр ирегез тикшерелмәгән булса, аңа да тикшеренергә киңәш итәм. Әйткәнемчә, хәзер репродуктив диспансеризация кысаларында ир-атларның да, хатын-кызларның да репродуктив сәламәтлеген мәҗбүри медицина иминияте нигезендә яшәу урыннарында бушлай тикшертү мөмкинлегә бар. Авырға узду алмауың сәбәпләрен ачыклау өчен икегез дә тикшеренү узган булсагыз, репродуктологтан консультация алыр өчен «Гаиләне планлаштыру үзәге»нә мөрәҗғәгать итегез.

СОРАУ—ҖАВАП

Кадерле укучылар!

«Сорау–жавап» рубрикасына сездән сораулар кабул итәбез.

Жавап бирүче белгечләр: педиатр, гинеколог, стоматолог, невролог, хирург-ортопед, кардиолог, иммунолог-аллерголог, гастроэнтеролог, эндокринолог, офтальмолог һәм башкалар.

Үзегезнең һәм балаларыгызның сәламәтлегенә кагылышлы сорауларыгызны – 8 (843) 2-22-09-77 телефоны аша,

Казан шәһәре, Декабристлар урамы, 2 нче йорт адресы буенча яисә ssuum@yandex.ru электрон адресына «Сорау–жавап» дип язып жиберә аласыз.

Сорауларга Казан шәһәренең 8 нче балалар хастаханәсе логопеды Юлия ХЭМИТОВА жавап бирә.

? Кызыбызга 3 яшь. Сөйләшүе начар, аңлаешсыз. Сүзлек запасы да аз, жөмлэләр белән сөйләшми. Бу очракта безгә логопед ярдәм итә аламы?

3 яшьтә балаларның кайбер авазларны дөрес әйтмәве мөмкин, ул яшькә бәйле дислалия дип атала. Әмма күпчелек авазларны дөрес әйтмәсә, фразалар белән сөйләшә белмәсә, өстәвенә, анамнезда перинаталь энцефалопатия, баш миенең дисфункциясе дә булса, баланы логопедка һәм балалар неврологына күрсәтергә кирәк. Бу очракта сөйләмнең тоткарлануы булырга мөмкин. Андый балалар белән белгечләр шөгыльләнәргә тиеш.

? Улыбыз тотлыга. Бу проблеманы логопед белән хәл итеп буламы?

Тотлыгы – сөйләмнең катлаулы бозылу очрагы. Аны дөвалап булмый, ләкин контрольгә алырга була. Бу бер генә белгеч белән башкарылмый; невролог, логопед, балалар психологы ярдәме кирәк. Тотлыгы – комплекслы хәл итү сарала торган очрак.

? Балабызга 7 яшь тула.

Кайбер авазларны дөрес әйтми. Бу яшьтә авазларны дөрес әйтергә өйрәтү өчен соңга калмадыкмы икән?

Бала 7 яшенә кадәр барлык авазларны да дөрес итеп әйтергә өйрәнми икән, монда житдирәк сәбәп булуы ихтимал. Авазларны дөрес әйтмәгән очракта беренче сыйныфта уку һәм язу белән кыенлыктар килеп чыгарга мөмкин. Андый балаларда еш кына дисграфия һәм дислексия күзәтелә. Баланы кичекмәстән логопедка күрсәтегез.

? Баланы «р» авазын дөрес итеп әйтергә өйдә генә өйрәтеп буламы? Без авылда яшибез, районда логопед юк.

Бала бу авазны олыларга ияреп әйтә алмый икән, бәлки, өстәмә сәбәпләр бардыр. Андый сәбәпләр күп: тел кереше кыска, казналык төзелешендә кимчелекләр бар, баланың артикуляцион аппараты әлегә «р» авазын әйтер өчен өлгереп житмәгән... Аны куяр өчен балага механик ярдәм, логопед массажы кирәк булуы ихтимал. Ни генә булса да, баланы логопедка күрсәтергә һәм сәбәбен ачыклап, алга таба аңа ярдәм итү ысулларын билгеләргә кирәк. Белгеч киңәшеннән башка гына «р» авазын куярга тырышып, балага зыян гына китерергә мөмкин. Олыларга ияреп дөрес әйтә алмаса, ул аны ничек булдыра ала, шулай әйтәчәк. Мәсәлән, тамак төбә белән. Бу очракта ул авазны дөрес итеп кую логопедка күпкә катлауланачак.

? Бакчадагы тәрбияче улыбызны логопед белән шөгыльләнгән торган төркемгә күчерергә куша.

Мин исә баламның сөйләмдә кимчелек күрмим, авазларны дөрес әйтә, бары сөйләшүе генә берәз кызурак. Мондый очракта балага логопед кирәкме?

Педагог киңәш итә икән, баланы дөрестән дә логопедка күрсәтергә кирәк. Бала сөйләмдәгә кайбер кимчелекләрне, авазларның дөрес әйтелмәвен сез ишетмәвегез ихтимал. Гадәттә эти-аниләр баланың сөйләменә ияләнә һәм проблеманы абайламый.

Нәниләргә күчтәнәч!
Телефон камерасын QR-кодка якынайтып,
аудиоформатта язылган әкиятне
балагызга тыңлатыгыз.

Кафе-рестораннарда ашаганнан соң иреннәрне буяп кую, кешеләр белән сөйләшкәндә прическаны төзәткәләп алу, офиста эш өстәлендә маникюр ясау. Боларның кайсы сезнең өчен гадәти хәл, ә кайсысы ярамый дип уйлыйсыз? Без, хатын-кызларның яраткан шөгыле – бизәнүнөң дә үз кагыйдәләре бар. Матур булып күреним әле дип уйлап, жәмәгать урыннарында чираттагы бизәнүгә күчәргә уйлаганчы этикет буенча эксперт Айсылу ГАРИПОВА киңәшләрен искә төшерәгез.

БИЗӘНҮ ЭТИКЕТЫ

Эшкә барганда ничек бизәнәргә?

Эшкә барганда күзләрегезгә «стрелка»лар ясарга телсез икән, линия нәзек кенә булсын. Нейтраль төсмерле тени сөртү дә урынлы. Карашыгыз ачыграк булыр. Артык якты төстәге иннек сөртмәгез. Ул бик зур игътибар таләп итә, чөнки иреннәр һәрвакыт матур күренсен өчен иннекне еш сөртеп торырга кирәк. Иң яхшысы – нейтраль төсмерләр. Сөртелсә дә артык сизелмәячәк.

Парфюмны ничек дәрәс сайларга?

Ислемай сөртмәвегез искә төшеп, зинһар, жәмәгать урынында йә транспортта сумкагыздан флакон алырга ашыкмагыз. Жәмәгать урыннарында хушбуй сибенү – әдәпсезлек. Ә инде үзегезне уңайсыз хис итәсез икән, ул очраklar өчен хушбуйны флаконнан шариклы атомайзерга салыгыз. Беренчедән, аны сумкада йөртү уңайлы, икенчедән, әйләнә-тирәдәгеләргә сиздерми генә хушбуй исен яңартып ала аласыз. Ел фасылына карап киём алыштырган кебек, парфюмны да алыштыру мөһим. Язга – чәчәк исләре, жәйгә – цитрус, яшел чәй, лаванда ноталары булган, ә көзгә – баллырак исләр килешер. Эшкә барганда жиңелчә генә ис килеп торган хушбуйлар сайлагыз. Сезнең хушбуй исе офис бүлмәсен тутырып, коллегаларыгызга уңайсызлык тудырмасын.

Көн дәвамында макияжны төзәткәләп торырга кирәкме?

Макияж – безнең образның бер өлеше, үзенчәлекле гигиена процеду-расы. Шуңа күрә аны бөтен кеше күз алдында эшлесе түгел. Макияж-ны да жәмәгать урыннарында яңарту – әдәпсезлек. Иннек сөртүгә күз йомарга була әле, ә менә кершән тидерер яки керфек буяр өчен бәдрәфкә керергә кирәк. Чөңне, нинди озынлыкта булуга карамастан, бары тик хатын-кыз кабинетында гына тарарга ярый. Прическагызны пөх-тәләп кенә төзәтегез, янәшәдәгеләргә чәч бөртеге төшмәсен.

Хушбуйны ничек дәрәс сөртәргә?

Хушбуйны кан тамырлары тирегә якынар булган урыннарда – беләзекләргә, терсәк бөгелешләренә, күкрәк читлегә үзәгенә, колак яфрагынан 7-8 сантиметр түбәнрәк нокталарга тидерәгез. «Сузылган кул кагыйдәсен» оңытмагыз: хушбугызының исе сузылган кулыгыздан да ерактарак «ишетелмәсен». Һәрнәрсәнең чамасы бар бит. Парфюм этикеты да искәрмә түгел.

Көндәлек тормышта кызыл төстәге маникюр килешерме?

Мондый төстәге маникюр һәр жирдә урынлы булмас. Кызыл тырнак-лар белән кичке чараларга, кичәләргә барырга ярый. Ял вакытларында да тырнакларыгызны бу төскә буйый аласыз. Ә офиста эшләүчеләргә кычкы-рып торган төсләр кулланмау хәерле-рәк. Иң яхшы вариант – классик француз маникюры.

Нинди маникюр ясатырга?

Тырнаклар да – киём, прическа, макияж кебек үк – образыгызының бер өлеше. Этикет буенча тырнакларыгыз һәрвакыт каралган булсын, ә маникюрыгыз сез барасы чарага туры килсен. Көндәлек маникюр нинди булырга тиеш соң? Аның өч кагыйдәсе бар:

- натураль тырнаклар;
- уртача озынлык;
- якты нейтраль төсмерләр.

ФАЙДАЛЫ КИҢӘШЛӘР:

- косметичкагыздагы булган бар байлыкны өстәлгә йә жәмәгать урыннарында тезегезгә чыгарып салмагыз;
- косметичка-чемоданнарыгызны бөтен кеше күз алдында актармагыз. Әгәр дә инде аны бар гавәмгә күрсәтергә кыюлык табасыз икән, ул сезнең бик стильле һәм затлы булырга тиеш;
- көзгә сыйфатында бары тик көзгә генә кулланыгыз. Автомобиль тәрәзәсенә һәм ишек пыяласына карап прическа яки макияж төзәтү турында бөтенләй онытыгыз;
- бизәнү – бик интим эш. Башкаларга аның серләрен ачмагыз.
- исегездә тотыгыз: һәр заманда да табигый матурлык бәйләнә. Бит тирегезне даими рәвештә тәрбияләгез, шул вакытта макияж сезнең образга өстәмә генә булчак.

«Матурлыкны кайгырт-канда, иң элек йөрәктән һәм күңелдән башларга кирәк, юкса бер косметика да ярдәм итмәячәк».

Коко ШАНЕЛЬ.

ОВУЛЯЦИЯ

Овуляция – хатын-кызның репродуктив системасында мөһим процесс. Ул – өлгергән күзәнәкнең күкәйлектән аналыкка чыгуы. Анда ул йә аталана, йә күрәм вакытында организмнан чыга. Хатын-кызларда була торган әлеге көннәргә игътибарсыз калдыру мөмкин түгел, чөнки ул балага узуча өчен җаваплы. Тик овуляция турында күп мифлар йөри. Язмада мифларны һәм реаль фактларны барларбыз. Бу процессны аңлау безгә репродуктив сәламәтлегебезне яхшырак контрольдә тотарга ярдәм итәчәк. Шулай ук үз организмны яхшырак аңларга өмәтләнәргә файдалы киңәшләр дә булыр.

ОВУЛЯЦИЯГӘ БӘЙЛЕ МИФЛАР:

✓ Овуляция күрәм циклының 14 нче көнөндә була

Чынлыкта: Бу дәрәҗә түгел. Күрәм циклының озынлыгына һәм даимиленә бәйле рәвештә, овуляция теләсә кайсы көндә булырга мөмкин. Кайбер хатын-кызларда ул 11 нче, кайберләрендә 21 нче көндә.

✓ Ул һәрвакыт авыртулар белән уза

Чынлыкта: Әйе, овуляция вакытында авыртулар була, әмма бар хатын-кызда да түгел. Кайберәүләрдә ул бернинди авыртуларсыз һәм билгеләрсез уза.

✓ Овуляция көне булмаса, авырга уза алмыйсың

Чынлыкта: Овуляциясез балага узып булмый, билгеле, тик шуны онытмаска кирәк: мәни хатын-кыз организмнда биш көнгә кадәр яши ала. Шуңа күрә җенси мөнәсәбәтләрдән соң берничә көн үткәч овуляция булса да, балага узарга мөмкин.

✓ Овуляцияне календарь буенча билгеләргә мөмкин

Чынлыкта: Календарь алымы һәрвакыт төгәл түгел, бигрәк тә күрәм циклы даими булмаса. Бу процессны тәгаен белер өчен овуляциягә тест уздырырга яки базаль температураны, бүлендекләргә үзгәрешен күзәтергә кирәк.

КИҢӘШЛӘР

- Циклны күзәтегез.
- Күрәм циклы көндәлеген алып барыгыз. Бу – организмны ныграк аңларга, овуляция көннәрен билгеләргә ярдәм итәчәк.
- Овуляциягә тестлар кулланыгыз.
- Бу тестлар организмда лютеинизацияләүче гормон дәрәҗәсен ачыклай. Ул овуляция вакытында кисәк кенә арта.
- Сәламәт яшәү рәвешен алып барыгыз.
- Яхшы туклану, даими физик күнегүләр, стрессны киметү овуляция даимиленә йогынты ясый. Әлбәттә, балага узуча мөмкинлегенә дә арта.

ОВУЛЯЦИЯ БИЛГЕЛӘРЕ:

✓ Аналык җиңсәсеннән чыккан бүлендекләрдә үзгәрешләр. Алар күбәя һәм куера. Йомырка агын хәтерләтә, үтә күренмәле.

Бүлендекләр шушы рәвештә үзгәрә, сперматозоидларның күкәй күзәнәккә барып юлын «җиңеләйтә».

✓ Рецепторлар үтә сизгергә әйләнә. Ризыкның төмен ныграк тоясың, йә кайбер исләр артык көчле булып тоела башлай. Тукумаларның кытыршы булуы ныграк сизелергә мөмкин. Сүз уңаеннан: мондый билгеләр йөкләлек вакытында да күзәтелә.

✓ Эч күперү һәм метеоризм. Күпләр әлеге билгене дә сизә. Әмма бу күренеш айның бер үк көннәрендә, ягъни күрәмгә кадәр якынча 10–14 көн кала күзәтелсә генә овуляция билгесе булып санала ала. Әгәр дә даими була икән, димәк, туклану рационын карарга кирәк.

✓ Партнерга карата шөһвәт арту. Әлеге билгегә карата хәтта фәнни аңлатма бар. Планетадагы барлык җан ияләренекә кебек үк, кеше тормышының да биологик мәгънәсе – үзгәреш соң нәсел калдыру. Димәк, ул механизм үзгәреш соң бала калдыру өчен салынган. Балага узуча өчен иң уңышлы вакытны табигать әнә шул рәвештә сиздерә. Нәкъ менә шуңа күрә 30–35 яшьтән соң хатын-кызда бер генә түгел, ә ике күкәй күзәнәк өлгерә.

✓ Күкрәктә авырту. Овуляция йөкләлеккә әзерлек булганлыктан, авыртуның сәбәбе аңлашыла да. Күкрәк бу вакытта бик сизгер.

✓ Корсак астында авырту. Мондый авыртулар уртада түгел, ә корсак кырында – күкәй күзәнәк кайсы күкәйлектә өлгерә, шул якта була.

Кирәк

(корж өчен)

250 г чи кишер / 120 г каражимеш
белән күрәгә / 50 г әстерхан чикләвеге /
150 мл үсемлек мае / 3 йомырка /
25 г сыек бал / 150 г шикәр комы /
220 г он / ярты чәй кашыгы дарчин /
2 чәй кашыгы камыр көпшәкләндергеч.

Крем өчен

400 г кибет каймагы (20 процент
майлылыктагы) / 80 г шикәр оны /
8 г ванильле шикәр.
Өстен бизәргә 20–30 г вакланган
әстерхан чикләвеге.

Жимешле һәм... кишерле торт

2024
гаилә елы

«Журналның үзез чыккан бу саны бәйрәмезгә зур бүләк булчак, быел
никахыбызга 10 ел!» – дип сөенеп каршы алды безне Ләйсән һәм Вадим
ВАРАКСИНнар. Мәликә белән Данис өчен дә бәйрәм, шулай булмыйча, хәзер
бергәләшеп тәмле торт пешерәчәкбез.

«Бөтен эшнә дә балаларым белән эшләргә яратам. Бергә төрле ризыклар
эзерлибез, төрлечә экспериментлар ясыйбыз. Аларга бу бик кызык», – ди
үзе дә социаль челтәрләрдә гаилә, балалар, рецептлар турында блог алып
барган Ләйсән. Литвада туган Ләйсәннең балачагы илебезнең төрле шәһәр-
ләрендә узган. Әтием Рәфыйк хәрби кеше, ди ул. Әнисе Әлфия ханым белән
Ләйсәннең үз гаилә бизнесы. Вадим исә – төзүче, прораб булып эшли.
8 яшьлек Мәликә бию һәм музыка белән шөгыльләнә, кытай телен өйрәнә.
«Мәктәптән кайткач, өстен салганчы ук пианиносы артына утырып уйнап
алмаса, күңеле булмый», – ди әниләре. 5 яшьлек Данис исә спортны ярата,
самбо серләренә өйрәнә.

«Балаларыбызны үз традицияләребездә үстерергә телибез. Икесен дә татар
балалар бакчасына йөрттек. Туган телебезне белеп үссеннәр дип
тырышабыз», – ди Вараксиннар. Ялларын бакчада уздырырга ярата алар.
Яшелчә, җиләк-җимеш үстерәләр. Бүген алар тәкъдим иткән торт рецепты
да сентябрь ае өчен аеруча туры килеп тора. Әле кишәрдән торт пешереп
караганыгыз булмагандыр!

Эш барышы

■ Кишерне вак угычтан уабыз. Әстерхан чикләвеген, күрәгә белән каражымешне ваклап турыйбыз.

■ Корж өчен кирәкле барлык ризыкларны салып, камыр ясыйбыз. Ул куе каймак кебек булырга тиеш.

■ Пергамент кәгазе жәелгән формага камырның яртысын ағызабыз. Корж 180 градуслы мичтә 35 минут пешә. Икенчесен дә шулай ук пешерәбез.

■ Суыткычтан яңа гына алган каймакка шикәр оны, ванильле шикәрне кушып, миксер белән күпәртәбез. Ул берәз куерып китәчәк.

■ Суынган коржларны икегә бүләбез. Корж араларына каймаклы кремны ягып, тортны жыябыз. Соңгы коржның кискән ягын өскә каратып куябыз.

■ Торт өстенә крем ягып, вакланган әстерхан чикләвегә белән бизибез. 2 сәгаткә суыткычка куеп торганнан соң ул әзер!

Ашларыгыз тәмле, табыннарыгыз мул, еллар имин булсын!

Фото һәм видео: Анна Арахамия Видеоны карар өчен смартфонның камерасын QR-кодка яқынайтыгыз >>>

Табуле – эле генә ясалган сусыл гарәп салаты. Анда файдалы яшел үләннәр, түтәлдән генә өзеп кәргән яшелчәләр күп, үзенчәлекле тәмә белән аерылып тора, ә булгур өстәлгәч, тагын да файдалырак, туклыклырак һәм тәмлерәк була. Өстәвенә, әле аз калорияле дә. Булгурлы табуле итле яки балыклы ризыклар белән менә дигән! Бу салат бик гади, җиңел һәм тиз ясала. Булгурны алданрак пешереп куярга гына кирәк – салат күз ачып йомганчы әзер булачак.

Булгурлы табуле

Кирәк

- ярты чынаяк (250 мл) булгур;
- 1 кыяр;
- 1 зур яки 2 кечкенә помидор;
- ярты чынаяк (250 мл) петрушка
- 1 уч бөтнек;
- 1 тырнак сарымсак;
- 4 аш кашыгы зәйтүн мае;
- ярты лимон;
- тәменчә тоз;
- тәменчә кара борыч.

Эш барышы

■ Булгурны алдан пешереп куярга кирәк. Рецептта булгурның күләме әзер килеш күрсәтелгән.

■ Табуле өчен кыярны вак шакмаклап турыйлар. Салатның үзенчәлеге дә шунда: яшелчәләр эре булмаса тиеш. Ул билгеле бер гармониядә булып, табуле тәмә бер бөтен итеп кабул ителә.

■ Тирән савытка әзер булгурны салабыз һәм аңа туралган кыярны өстибез. Булгур булмаса, аны кускус алыштыра ала. Сүз дә юк, бу инде гарәп рецептының классик вариантыннан аерылачак. Салатның тәмә дә без башкачарак булачак, ләкин аңа карап оригинальлеген югалтмаячак.

■ Бер зур яки ике кечкенә итләч помидорны да ваклап турап, булгурлы, кыярлы савытка салабыз.

■ Яшел петрушканы салкын суда юып, сөлге ярдәмендә кипшертәбез. Суы чыгып, боткага әйләнмәсен өчен үткен пычак белән вак кына итеп турыйбыз. Салатта петрушка булу бик мөһим. Ул бу салатның нигезен тәшкит итә. Шуңа күрә аны башка үләннәр белән алыштырырга да, салатта кулланмый калырга да ярамый. Петрушка күп булырга тиеш, чама белән булгур күләмендә.

■ Бөтнекне дә салкын суда юып, сөлге белән кипшертәбез. Аны шулай ук үткен пычак белән бик вак итеп турарга кирәк. Бөтнек салатка хуш ис һәм үзенчәлекле тәм бирә. Аны да башка кипкән тәмләткечләр белән алыштырмагыз. Бөтнек исә салатта бик күп булмасын. Аның тәмә табуле салатының төп тәмен томаларлык булмасын. Бөтнек белән петрушканы да савытка башка ингредиентлар янына кушабыз.

■ Чистартылып, кыргычта уылган сарымсакны өстибез. Ул табуленең төп нигезен тәшкит итми, башка хуш исле үләннәр, мәсәлән, тимьян белән алыштырырга да мөмкин.

■ Салатка ярты лимон согы, зәйтүн мае, тәменчә тоз һәм кара борыч кушабыз. Зәйтүн маен көнбагыш маена алыштырмагыз: зәйтүн маенең үз тәмә, үз хуш исе.

■ Салатны барлык ингредиентлар тигез аралашырлык итеп болгатабыз.

■ Булгурлы табуле шундук өстәлгә куела. Салатны бөтнек яфраклары яки юка лимон телемнәре белән бизәргә дә була.

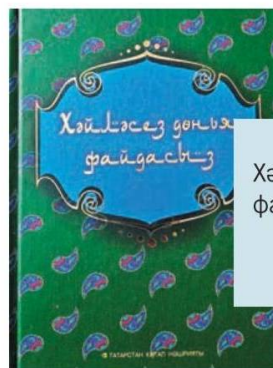
■ Булгурлы табуле салаты әзер! Ашларыгыз тәмле булсын!

Фото: ru.freepik.com

ДӨНЬЯ КҮРГЭН ЯҢА КИТАПЛАР

Көмешай • әкиятләр,
хикәяләр

Хәйләсез дөнья
файдасыз • мәзәкләр

Роза Муллагулованың әлеге китабында балалар өчен ижат ителгән әкиятләре һәм хикәяләре тупланган. Милләт җаме белән сугарылган бу әсәрләр мажаралы да, җыйбрәтле дә. Көмеш тәңкә тотып йокыга талган алты апасын Көмешай ничек уятыр икән? Гөлчәккә белән тигәнәк ни турында сөйләшә? Ә Сарык белән Кәжә әкиятә Тукайныкыннан аерыламы икән? Боларның барысы турында да шушы серле китаптан укый аласыз. Бу җыентык кече һәм урта яшьтәге мәктәп балаларына аеруча кызык булачак.

Мөхәррире – Айсылу Галиева.
Рәссамы – Светлана Ибраһимова.

Җыентыкта татар халкының борын-борыннан гаять актуаль саналган темаларга багышланган иң популяр мәзәкләр туплап бирелде. Алар уникаль тематик төркемгә бүлүп тәҗдид ителде. Байлар белән ярлылар арасында, өйләнү, яшьлек, картлык, хәйлә турында бик күп мәзәкләр ижат иткән халкыбыз. Әлбәттә, төрки халыкларның милли каһарманы Хужа Насретдин дә читтә калмаган. Китапта фәнни-популяр характердагы кереш мәкалә дә урын алды. Китапны Лилия Мөхәммәтҗанова һәм Илмир Ямалдинов төзөгән. Җыентык киң катлау укучыларны күздә тотта.

Мөхәррире – Зилия Шәйхразиева.
Рәссамы – Ринат Хәсәншин.

Рифат СӘЛАХ
әзерләде.

Кучкар. Үзенчәлекле ай булырга охшаган. Төрле кызыклы вакыйгалары һәм көтелмәгән сөенечләре җаңгырларча. Әлеге зур планнар кормый торыгыз. Эш алмаштыру өчен дә кулай вакыт түгел.

Үзгәреш. Бер чиктән икенчесенә ташлана торган капма-каршылыктар чоры. Дөньяга карашыгыз һәм фикерләрегез үзгәрергә мөмкин. Мөһим карарларны кабул итүне башка айга күчереgez.

Игезәкләр. Иҗади эшләр белән шөгыльләнүчеләргә уңыш елмаячак. Үзгәреш яңа яктан күрсәтү өчен яхшы форсат чыгар. Документларга кагылышлы – зур игътибар соралган эшләргә әлеге алынмагыз.

Кыска. Бу айда иң төшенке күңелле Кыска да күңеленә рәхәтлек алыр. Иерәкләр ашкына, илһам килә торган вакыт. Карьера үсеш, яңа элементлар, зуррак керем – язмыш сезгә менә нинди бүләк әзерли!

Арыслан. Арысланнарны уңыш көтә. Әлбәттә, моның өчен зур көч куярга туры килер. Төвәккәлләк сезне бер башка югары күтәрер. Дусларыгыз алдында абруегызны арттырган вакыйга булыр.

Сөмбелә. Ашыгыч карарлар кабул итүдән сакланыгыз. «Юк» дип кистереп әйтүдән дә тыелыгыз – үзгәреш өчен кызыклы һәм файдалы мөмкинлекне ычкындыруыгыз бар.

Бизмән. Шикләнүләр һәм билгесезлек берәз кәефегезне төшерсә дә, куркып калмагыз, вакыйгалар сезнең файдага булачак. Төзөгән стратегиягезнең дөреслегенә инанырсыз.

Чаян. Иң яхшы сыйфатларыгызны күрсәтә алырсыз. Четерекле мәсьәләләрне хәл итәр өчен көтмәгән җирдән ярдәм булыр. Эшмәкәрләргә, үсеш баскычларынан күтәрелергә теләүчеләргә уңыш елмаячак.

Укчы. Язмыш тормышыгызга җетә төсләр өсти. Үзен күрсәтергә яратучы Укчылар яңалыкка, үзгәрешләргә омтылыр. Хисләрегез төрле-төрле төсмерләрдә чагылыр. Нәрсәгәдер ирешү бары үзгәрешнең активлыктан тора.

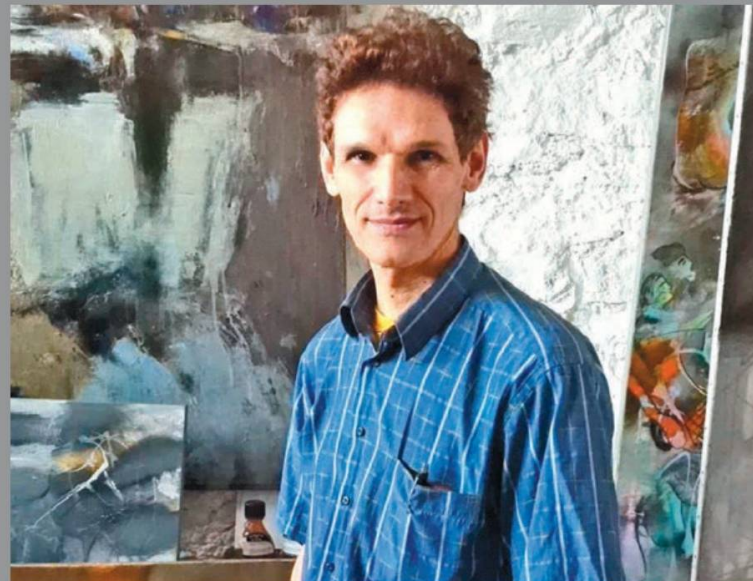
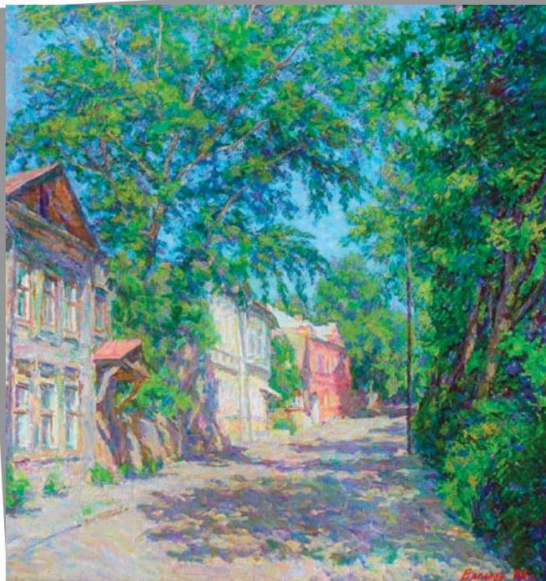
Кәҗәмөгез. Максатларга ирешү өчен күбрәк көч сарыф итәргә туры килер. Кыюлык һәм төвәккәлләк сорала торган вакыйга алдында калырсыз. Үз-үзгәргә ышанмавыгыз аркасында уңышны ычкындыра күрмәgez.

Сукояр. Җаваплылыгыгыз игътибарсыз калмас, бу сезнең эшчәнлегегезгә өстәмә «бонуслар» китерер. Аралашу даирәгез киңәеп, үзгәреш өчен киләчәктә файдалы элементлар булдырырсыз.

Балыклар. Мактаулар, сокланулар, бүләкләр – бу айда боларның барысы да сезгә. Тойгылар көчле. Һөнәри осталык күрсәтәп, абруй казанырсыз. Тырыш һәм инициативалы булуыгызның әҗерен күрерсез.

йолдызнамә
октябрь

«Хатын-кыз
галәмә» сәхифәсен
Чулпан
ГАЛИӘХМӘТОВА,
Лилия ГЭРӘЕВА
әзерләде.

«ХЫЯЛЛАР ТОРМЫШКА АШТЫ»

– Әти-әнием гади хезмәт кешеләре иде. Әтием Әхәт – Яшел Үзән районы Күлбаш, ә әнием Рәхимә Апас районы Турай авылыннан. 1955 елда без – игезәк ир балалар – мин һәм Әхмәт туганбыз. Балачагыбыз Казанның Киров районында узды, – ди рәссам Мәхмүт Ваһапов. – Сәләтем әниемнән күчкәндер дип уйлыйм. Хәтеремдә: ул миңа ат сүрәтен ясарга булышкан иде. Әни миңа гел, хыялларыңны тормышка ашыр, улым, дия иде. Әти-әни өйдә татарча гына сөйләштеләр, шуңа күрә без дә әлегәчә туган телебездә сөйләшәбез. Ә бит безнең чорда урта мәктәпләрдә татар теле һич укытылмады...

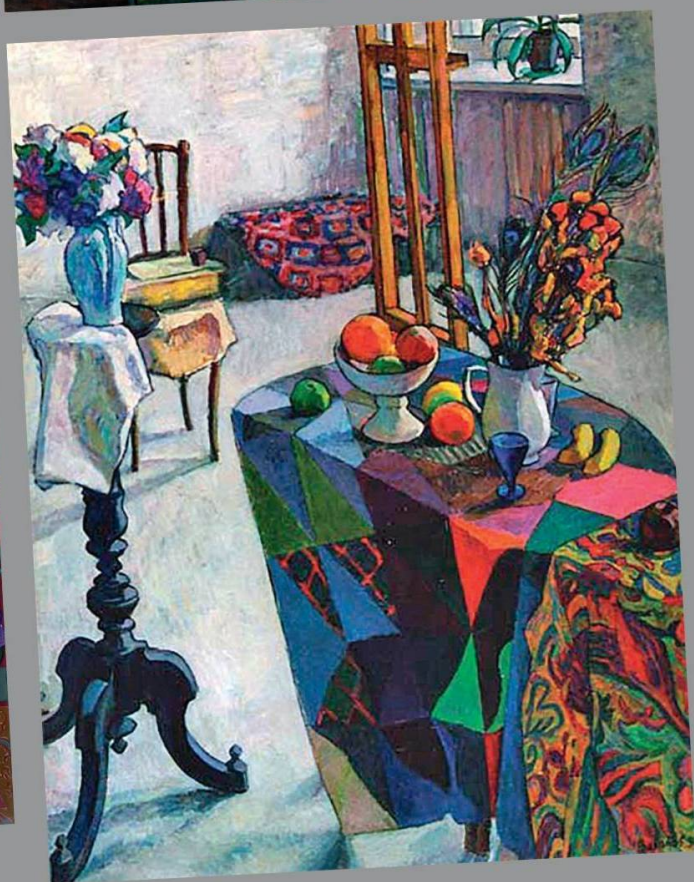
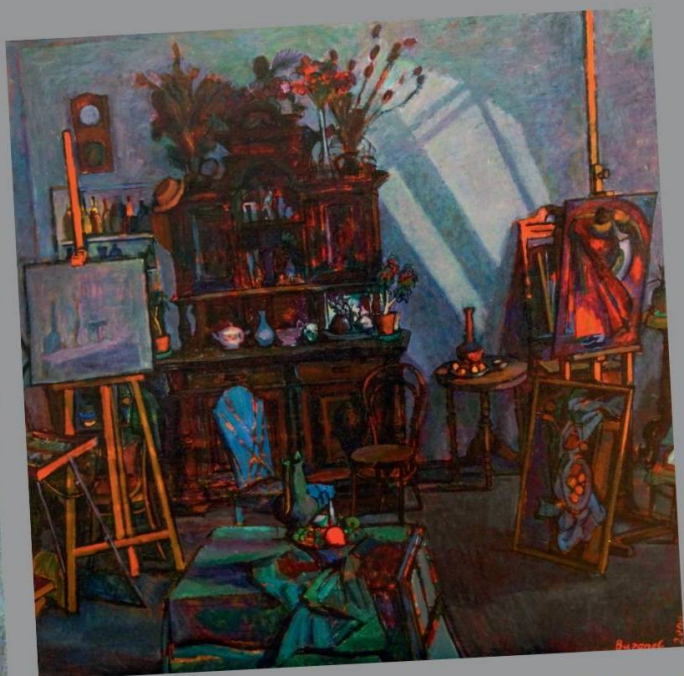
Рәссам Казанның 2 нче балалар сынлы сәнгать мәктәбен яхшы билгеләргә генә тәмамлаган, урта мәктәптә дә яхшы укыган, аннан Казан сынлы сәнгать училищесын уңышлы тәмамлап, Казанның 113 нче рус-татар урта мәктәбенең рәсем һәм сызым дәрәсләрен укыткан. Башкаланың 3 нче балалар сынлы сәнгать мәктәбенең дә белем биргән. Ә 1979–1985 елларда В. И. Суриков исемендәге дәүләт сынлы сәнгать институтында гыйлем жыйган. 1985 елда Казан сынлы сәнгать училищесы студентларын укытуга күчкән, ә 1995 елда училище директоры итеп билгеләнгән.

Мәхмүт Әхәт улы – Россиядәге иң матур архитектура бизәкләренең берсе булган Казан сынлы сәнгать мәктәбе бинасын Казан сынлы сәнгать училищесы базасына кайтара алган милләтпәрвәр дә! 2007–2017 елларда В. И. Суриков исемендәге Мәскәү дәүләт сынлы сәнгать институтының Казандагы филиалын җитәкли ул. «Мәһабәт бинабыздан рәссамнарны 1926 елда ук башка жиргә күчәргәннәр бит, аннары 1941–2005 елларда анда КАИ урнашкан. Берничә буын рәссамнар, рәссам-укытучылар аны кире кайтарырга

хыялланып яши. Һәм менә Казан сынлы сәнгать училищесы коллективы белән берлектә элеккеге тарихи бинабызны кайтарып алу бәхетенә ирештек. Билгеле, мондый мөһим вакыйгалар Татарстан хөкүмәте җитәкчеләре булышлыгы белән барды, һәм ул югары уку йортын ачу максаты белән кайтарылды», – дип искә ала уңышлы җитәкче. Аның киң-кырлы эшчәнлегә 2000 нче еллар башында ук Н. И. Фешин исемендәге Казан сынлы сәнгать училищесында керамика, скульптура, металлны, күнне сәнгати эшкәртү, костюм дизайны бүлекләрен ачу белән бәйле. Рәссамның республикабыз өчен ижади кадрлар әзерләүгә керткән өлеше биниһая зур. «Без Россиядә халык саны буенча иң зур милләтләрнең берсе. Сәләтле татар халкының аерым бер сынлы сәнгать институты булырга тиеш дип саныйм. Чөнки безнең зур остазлардан башланган бай укыту традицияләребез бар», – ди әңгәмәдәшем. Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе Мәхмүт Ваһапов ижатында пейзажлар, натюрмортлар, портретлар өстенлек итә. Киндерләрдә дә якын туганнары, дуслары сурәтләнгән. «Үз вакытымда студентларым белән пленэрларга да еш йөрдем, Татарстан табигатен яратып сурәтләдем. Ә бүген исә күбесенчә натюрмортлар ижат итәм, бу сәнгать жанрын иң демократик жанр дип саныйм», – ди ул.

Талантлы рәссамның эш стажы – 36 ел. Машаллаһ, Мәхмүт Әхәт улы бүгенге көндә дә Россия Сынлы сәнгать академиясе филиалы – Казандагы ижат остаханәсенә абруйлы директоры, андагы сынлы сәнгать остаханәсенә тәҗрибәле җитәкчесе. Һәм ул бүген дә яңа, якты идеяләр тормышка ашыра бара.

Зилә НИГЪМӘТУЛЛИНА

МӘХМУТ БАҒАПОВ

Әлбәттә – милли туңдырма

* Кәжә сөтеннән

* Сыер сөтеннән

* Лактозасыз

Татарстанда житештерелгән
югары сыйфатлы туңдырма

Сөт чималы бары тик жирле
фермер хужалыкларыннан
алына!

**Жир жиләкле,
мәтрүшкәле
туңдырма –
безнең визит
карточкабыз!**

Казан шәһәре,
«Казан» Агросәнәгать комплексы,
Аграрная урамы,
2 нче йорт, «Б» залы
+7 987 411 2777
Elbette.kzn@yandex.ru

Реклама